

QEYBTA 1AAD

SEESIYAAH GEESTIYAAH TAARIIKHDA GALAY

**QORAA
MUXAMMAD CABDI FAARAX**

GEESIYAAL
TAARIIKHDA
GALAY

Qeybta 1aad

Daabacaaddii Labaad

Muxammad Cabdi Faarax (Binu Faarax)

TUSMO

MAHAD CELIN	8
HORDHACA BUGGA.....	9
HORDHACA TAARIIKHDA ISLAAMKA.....	12
ABUU BAKAR SIDIIQ.....	17
CUMAR BINU AL-KHADDAAB	38
ABUU AYUUB AL-ANSAARI.....	50
MUQIIRA BINU SHUCBA.....	56
CUMEYR BINU WAHAB	64
CIKRIMA BINU ABII JAHAL.....	75
KHAALID BINU WALIID	82
SACIID BINU CAAMIR AL-JUMAXI.....	92
DAARIQ BINU ZIYAAD.....	100
CUMAR BINU CABDI CASIIS.....	108
HAARUUN AL-RASHIID	115
AI-XAAJIB AL-MANSUUR	122
YUUSUF BINU TAASHFIIN.....	130
ALPA ARSALAAN.....	140

MAXAMUUD BINU SUBAKTIIN	147
SALAAXUDIIN AL-AYYUUBI	154
ABUU YUUSUF YACQUUB AL-MANSUUR	164
SAYFU DIIN QUDUS	171
BARAKA KHAN	180
CUSMAAN BINU ERTUGRUL	186
ORHAN BINU CUSMAAN	193
MUXAMMAD AL-FAATIX	199
SULEYMAAN AL-QAANUUNI	206
SAFIYA BINTU CABDI MUDHALIB	216
UMMU CAMAARAH	223
RAMLA BINTU ABII SUFYAAN	228
ASMAA BINTU ABII BAKAR SIDIIQ	235
GUNAANAD	238

DAABACAADDII LABAAD 2024

Muqdisho, Soomaaliya.

Xuquuqda ©Muxammad Cabdi Faarax (Binu
Faarax) 2024

Xuquuqda oo dhan way dhowran tahay Buuggan
ama qayb ka mid ah lama daabici karo, lamana
minguurin karo la'aanta oggolaansho qoran oo laga
helo qoraaga ama faafiyaha.

Qaabaynta Jeldiga: Qoraaga Buugga

BAYAAN BOOKS

Bayaan Books, Muqdisho, Soomaaliya

bayaanbooks@gmail.com

+252615243549 — +252682115354

MAHAD CELIN

***

Marka ugu horreeysa, waxa aan u mahadcelinayaa Allaah swt oo i waafajiyay in aan wax ka qoro taariikhda awoowyaashey, halyeeyada islaamka, isaga ayaan gargaar weydiisanayaa, oo ka dalbanayaa in uu igu hogaamiyo jidka toosan.

Marka labaad, waxa aan u mahadcelinayaa waalidkeyga, gaar ahaan ayeeyo Saynab Faarax.

Marka xigta, waxa aan u mahadcelinayaa cid walba oo garab igu siisay qorista buuggan, gaar ahaan macalinkeyga aan jeclahay, Ustaad Xasan Muxammad Sabriye, iyo dhammaan asxaabteyda kale.

Ugu dambeyntii, waxa aan u mahadcelinayaa akhristaha qiimaha badan ee buuggan waqtigiisa ku bixiyay si uu wax uun uga faa'iidaysto.

Qoraaga: Maxammed Cabdi Faarax (Bin Faarax)

***

HORDHACA BUUGGA

***

Taariikhda Islaamka waa keyd laga helo xikmad, dhiirrigelin, iyo tusaalooyin ku saabsan halgankii iyo horumarkii ay ummaddu soo martay, waa safar dheer oo ay ka buuxaan sheekooyinka geesiyaal dhiiggooda iyo naftooda u huray sidii ay u ilaalin lahaayeen diinta Islaamka, ugu faafin lahaayeen caalamka, uguna hogaamin lahaayeen bulshada jihada saxda ah.

"Geesiyaal Taariikhda Galay" waa buug ka warramaya haldoorkii Islaamka ee taariikhda ku reebay raad aan la ilaawi karin, kuwaas oo adkeysigooda iyo geesinimadooda ay xambaarsan tahay casharro iyo cibro qaadasho.

Buuggan waxa uu akhristaha ku hagayaa in uu dib ugu noqdo waqtiyadii uu Islaamku soo ifbaxay, laga soo bilaabo xilligii Nabiga N.N.K.H, oo halgan dheer usoo galay siddii uu caalamka ku gaarsiin lahaa dacwada Alle ee xaqqa, isaga oo dhibaatooyin xad dhaaf ah kala kulmi jiray qoomkiisa Queysh, ilaa lagasoo gaaray waqtigii Khulafaa'u Raashidiin

kuwaas oo hirgeliyay nidaam caddaalad ku dhisan, intaa kadib, buuggu waxa uu daaha kaaga rogaya horumarkii iyo ballaarintii ay ku tallaabsadeen khilaafadii Umawiyyiinta, Cabaasiyyiinta, iyo Cusmaaniyyiinta.

Buuggan waxa uu kuu soo bandhigayaa halyeeyo aan kaliya ku dagaallamin jihaad, balse sidoo kale la yimid sabir iyo dulqaad ay kula dagaallamayaan caqabado nafsiyeed iyo kuwa la xiriira bulshada, akhristaha qiimaha badan waxa uu buuggaan ka baranaya in guushu aysan kaliya ku imaan dagaal, balse ay tahay in lagu dhiso aragti fog, halgan joogto ah, iyo iimaan aan la wiiqi karin.

"Geesiyaal Taariikhda Galay" waxa uu xasuusinayaa jiilka maanta in taariikhdu aysan ahayn oo kaliya wax la akhriyo, balse ay tahay macallin nagu hagaya jihada saxda ah ee aan u baahanahay in aan ku socdaalno..

Akhristaha buuggaan waxaa aan ka rajeynayaa in uu ka faa'iidaysto sheekooyinka ku qoran buuggan, si uu uga dhaxlo dhiirrigelin iyo aragti cusub oo ku aaddan qaabka uu noloshiisa iyo tan bulshadiisa ugu hogaamin karo jihada saxda ah.

Haddaba, buuggan waa iftiin ku dhex jira mugdiga waayaha casrigan, waxa looga baahan yahay akhristayaasha in ay ka dhigtaan hanuun ay ku

baranayaan sida looga adkaado caqabadaha,
looguna dhiirranaado difaaca iimaanka iyo qiyamka
bulshada.

HORDHACA TAARIIKHDA ISLAAMKA

***

Taariikhdu waa dhaxal bulsho oo ka turjumaya wixii ummadi soo martay, guulihii ay gaartay, iyo casharradii laga bartay waayihii tagay, waa muraayadda uu qofku noloshiisa ka fiiriyo, si uu u garto halka uu ka yimid, halka uu joogo, iyo halka uu u socdo.

Taariikhdu ma aha oo kaliya uruurinta dhacdooyinka waaweyn, balse waa macallin aan marnaba ka daalin in uu jiil walba baro xikmado qiimo leh si ay wax uga gartaan khaladaadkii hore iyo guulihii la gaaray.

Taariikhda Islaamka waa tiir muhiim ah oo laga dhex arki karo halgankii ay muslimiintu u galeen faafinta iftiinka islaamka, waa xusuus muujinaysa sida Islaamku uga soo gudbay dhibaatooyin iyo caqabado xooggan oo lamid ah kuwa ina heysta maanta, ugana dhex iftiimay mugdiga jahliga iyo dulmiga ee ka jiray caalamka, isaga oo bulshada ku

hoggaamiyay nidaam ku saleysan xaqsoor iyo midnimo.

Taariikhda Islaamka waxa ay soo martay marxalado kala duwan oo muhiim ah, kuwaas oo mid walba uu xambaarsan yahay dhacdooyin, halgan, iyo geesinimo:

- Xilligii Waxyiga iyo Dacwadii Nabiga N.N.K.H:

Marxaladdan ayaa ah bilowgii Islaamka, markii uu Nabi Muxammad N.N.K.H diin xaq ah kala yimid xagga rabbigiis isaga oo ku sugan Makka, waqtigaas oo ahaa mid aad u adag, iyada oo Nabiga N.N.K.H iyo asxaabtiisa ay la kulmeen cadaadis iyo dulmi kaga imanayay gaaladii Qureysh, si kastaba ha ahaatee, dulqaadkooda iyo halgankooda ayaa horseeday in ay diinta Islaamku ku faafto gudaha iyo dibadda jasiiradda Carabta, gaar ahaan markii uu Nabigu N.N.K.H u haajiray Madiina, halkaas oo uu ka aas-aasay dowlad Islaami ah.

- Xilligii Khulafaa'u Raashidiin:

Kadib geerida Nabiga N.N.K.H, hogaaminta Islaamka waxaa la wareegay Khulafaa'u Raashidiin

(Abuu Bakar, Cumar, Cusmaan, iyo Cali), xilligani waxa uu ahaa mid cadaallada islaamka la gaarsiiyay dhulal badan sida Shaam, Ciraaq, iyo Masar, Dagaalladii waaweynaa ee dhacay xilligan, sida dagaalkii Yarmuuk iyo Qaadisiyyah, waxa ay muujiyeen geesinimada iyo hogaaminta adag ee Khulafaa'u Raashidiin-ka.

- Xilligii Khilaafada Umawiya (41 – 132 hijri):

Umawiyiintu waxa ay ahaayeen dowladdii ugu horreysay ee Islaamka ee nidaam boqortooyo ah, sidoo kale waxa ay aheyd dowladdii ugu awoodda badneyd ee soo marta taariikhda islaamka, iyada oo ku guuleysatay in ay Islaamka gaarsiiso dhulal fog oo ku yaallay Yurub, Waqooyiga Afrika, iyo bartamaha Aasiya, Umawiyiintu waxa ay ahaayeen dowladda ugu ballaaran dhul ahaan dowladdaha islaamka soo maray, iyada oo caasimadeedu ahayd Dimishiq.

- Xilligii Khilaafada Cabbaasiyiinta (132– 656 hijri):

Xilligaan, Islaamku waxa uu galay marxalad cusub Cabbaasiyiintu waxa ay ahaayeen hoggaamiyeyaasha horumarinta cilmiga iyo

dhaqanka Islaamka, magaaladooda Baqdaad waxa ay noqotay xarunta aqoonta caalamka, waxa ay horumariyeen sayniska, falsafadda, iyo dhaqaalaha.

- Xilligii Khilaafada Cusmaaniyiinta (1299–1924 miilaadi):

Cusmaaniyiintu waxa ay ahaayeen dowladdii ugu cimri dheereyd ee Islaamka, iyaga oo ku fiday saddex qaaradood (Yurub, Aasiya, iyo Afrika), waxa ay difaaceen diinta Islaamka qarniyo badan, iyaga oo ku guuleystay qabsashada magaalada Istaambuul (Constantinople) sannadkii 1453 miilaadi, taas oo noqotay caasimadda Islaamka.

- Burburkii Khilaafada Islaamka:

Kadib burburkii Khilaafada Cusmaaniyiinta, dunida Islaamka waxa ay gashay marxalad adag oo ku suntan burbur iyo gumeysi, Si kastaba ha ahaatee, halyeeyada Islaamka waxa ay sii wadeen halganka iyo dadaalladii ay ugu jireen fafinta iftiinka islaamka.

- Gabagabo:

Taariikhda Islaamku waa dhaxal ummadeed oo laga dheehan karo halgan, guulo, iyo himilooyin

waaweyn, waxa ay tilmaamaysaa sida ay Muslimiintu ugu guuleysteen in ay diinta Islaamka gaarsiiyaan meel kasta oo dunida ah, iyaga oo adeegsanaya dulqaad, geesinimo, iyo midnimo, dowladihii Islaamka waxa ay kaalin weyn ka qaateen faafinta diinta Islaamka iyo difaaca qiyamka Islaamka, waxaa marxaladahaas laga baran karaa muhiimadda ay bulshada u leedahay midnimada iyo horumarka

ABUU BAKAR SIDIIQ

*Qof walba oo aan diinta ugu yeero waa uu shakinaayay
Marka laga reebo Abuubakar.*

- Nabiga N.N.K.H

***

Waa khaliifkii ugu horreeyay ee islaamka ahna mid kamid ah tobanka shaqsi ee jannada loogu bishaareeyay iyaga oo nool, sidoo kale waxa uu ahaa wasiirka koowaad ee Nabi Muxammad N.N.K.H, Intaas oo dhan waxaa u dheer in uu ahaa saaxiibka Nabi Muxammad ee wehelka u ahaa markii uu magaalada Madiina u hijroonaayay.

Culimada Ahlu sunnaha waxa ay ku tilmaamaan in uu yahay qofka ugu kheyirka badan dhammaan bashariyada oo idil marka laga reebo Nabiyada iyo rususha, magaciisu waa Cabdullaahi Binu Cusmaan

Binu Camar Binu Kacab Binu Sacad Binu Teym Binu Murata Binu Kacab Binu Lu'ay Binu Gaalib, isaga iyo Nabiga nasabkooda waxa uu ku kulmnaa "Murata", Nabi Muxammad N.N.K.H ayaa u bixiyay magaca uu caanka ku yahay ee ah Abuu Bakar Sidiiq iimaankiisa iyo rumeyntiisa aan xadka laheyn gaar ahaan dhacdadii dheelminta.

Abuu Bakar magaalada Makka ayuu ku dhashay kadib laba sano iyo billooyin sannadkii maroodiga ee uu dhashay Suubanaha N.N.K.H, waxa uu aad u yaqaanay abtirsiinta carabta iyo taariikhdoodii hore, waxa uu noqday ganacsade balse markii uu rumeeyay Nabiga iyo dacwadiisa waxa uu ka tagay ganacsigiisa oo dhan si uu ugu go'o dacwada iyo faafinteeda una noqdo garabka midig ee Nabi Muxammad N.N.K.H.

Abuu Bakar waxa uu caan ku ahaa dhawrsanaanta iyo tilmaamaha wanaagsan, ma aanu cabi jirin khamriga oo aad ugu dhex baahsanaa bulshooyinkii jaahiliyada ee islaamka ka horreeyay, ma aanu aheyn adduun raac ee waxa uu ahaa qof dabacsan oo deeqsi ah oo waxbixintiisu ay badan tahay, Waxa uu ahaa indheer garad aad uga fikiro arrimaha sidoo kalena leh go'aan qaadasho adag, waxa uu xorreeyay toddobo qofood oo muslimiinta kamid ah kuwaas oo ay Qureysh adoonsan jirtay dadkaas uu xorreeyay waxaa kamid ah Bilaal Binu Rabaaxa,

Abuu Bakar gacantiisa waxaa kusoo islaamay dad badan oo kamid ah carabta kuwaas oo ay muslimiintu ku faanaan, dadkaas waxaa kamid ah Cusmaan Binu Caffaanm, Subeyr Binu Al-Cawaa, Cabdiraxmaan Binu Cawf, Sacad Binu Abii Waqaas iyo Dalxa Binu Cubeydillaah.

Iimaanka Abuukar ee Nabiga N.N.K.H waxa uu ahaa mid aad u xooggan, maalintii hijradana isaga ayaa garab u ahaa Suubanaha N.N.K.H, waana qofka uu Allaah swt ku tilmaamay aayada qur'aanka ee ah:

﴿إِلَّا تَنْصُرُوهُ فَقَدْ نَصَرَهُ اللَّهُ إِذْ أَخْرَجَهُ الَّذِينَ كَفَرُوا ثَانِيَ اثْنَيْنِ إِذْ هُمَا فِي الْغَارِ إِذْ يَقُولُ لِصَاحِبِهِ لَا تَحْزَنْ إِنَّ اللَّهَ مَعَنَا فَأَنْزَلَ اللَّهُ سَكِينَتَهُ عَلَيْهِ وَأَيَّدَهُ بِجُنُودٍ لَمْ تَرَوْهَا وَجَعَلَ كَلِمَةَ الَّذِينَ كَفَرُوا السُّفْلَى ۗ وَكَلِمَةُ اللَّهِ هِيَ الْغَلِيَّةُ ۗ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ﴾ (1)

haddaydaan u gargaarin Nabiga waxaa u gargaaray Alle markay bixiyeen kuwii gaaloobay isagoo labo midkooda markay godka ku jireen markuu ku lahaa saaxiibkiis ha wal- bahaarin Eebaa inala jiree, oo Alle ku dajiyeey xasilkiisa kuna xoojiyeey Januud aydaan arkayn kana yeelay kalimadda kuwa gaaloobay tan hoosaysa, kali-madda Ilaahayna waa tan sarreysa, Ee- bana waa adkaade falsan.

Nabiga N.N.K.H markii uu dagay magaalada Madiina, Abuu Bakar waxa uu ahaa gacantiisa

---

1) Suurat At-Towba [40]

midig, Waxa uu siiyay Nabiga darajo aanu cid kale siin, Nabiguna isaga oo tilmaamaayo arrintaas ayuu yiri:

“Cid walba oo abaal innagu laheyd abaalkeeda waanu u gudbay marka laga reebo Abuu Bakar oo iinagu leh abaal uu Alaah swt u gudi doonno maalinta qiyaamaha” Waxa uu yiri hadal macnihiisu ahaa: cid walba oo aan islaamka ugu baaqo waxa ay dhaheysay aan kasoo fikiro balse Abuu Bakar isagu kama aanu laba-labeyn.

Nabiga N.N.K.H wuxuu khudbadiisii ugu dambeysay yiri: “Waxaa jira addoon kamid ah addoomada oo Allaah swt uu kala dooransiiyay waxa adduunka yaallo iyo waxa aakhiro yaallo, addoonkaasna uu doortay waxa Alle agtiisa yaallo.” Abuu Bakr waa uu fahmay waxa uu Nabigu N.N.K.H ula jeeday, waxa uuna ogaaday in Nabiga N.N.K.H uu naftiisa uga jeedo, isla markaana waqtigiisii dhimashadu la gaaray, markaas ayuu ooyay Abuu Bakar, isaga oo yiri yiri: “Waa aanu kugu furaneynaa ruuxdeenna iyo carruurteenna, Rasuulkii Alloow.”

Barqanimo isniin ah, taariikhdu ay ku beegneyd 12-ka Rabiul Awal, sannadkii 11 ee hijriyada, ama 7-da bisha Juune, sannadkii 632 ee miilaadiyada, ayuu Nabiga Suuban N.N.K.H ku dhintay magaalada

Madiina, geeridiisu waxa ay keentay naxdin xoog leh oo ka yaabisay guud ahaan Muslimiinta, saxaabada ayaa isku khilaafay geerida Nabiga; qaar ayaa waxa ay yiraahdeen Nabiga ayaa dhintay, halka qaar kale ay yiraahdeen Nabigu ma aanu dhimman, Abuu Bakar markii arrintaas loo sheegay ayuu qolka ugu galay Nabiga, kadibna marada ayuu wajigiisa ka qaaday oo dhunkaday, sidoo kale, dadka ayuu u xaqiijiyay geerida Nabiga N.N.K.H isaga oo u khudbeynaya, waxa uu yiri: "Qofkii Muxammad caabudi jiray ha ogaado, Muxammad wuu dhintay, qofkiise Alle caabudi jiray, Alle waa mid nool oo aan dhimmaneyn."

Markii uu dhintay Suubanaha, waxaa soo ifbaxday arrimo ku saabsan ilaalinta diinta iyo dowladda uu Nabiga N.N.K.H ummaddiisa uga tagay, iyo ciddii buuxin laheyd booska Nabiga N.N.K.H ee hoggaaminta ummadda, waxaa cad in arrinta hoggaaminta muslimiinta geeridii Nabiga ka dib ay tahay midda ugu weyn uguna horreeyso, wax walbana ay ku xiran yihiin si dhidibada loogu taago jiritaanka dowladnimada, waxaa jira arrimo muhiim ah oo aanu iska indha tiri karin qofka daraaseynaya taariikhda Islaamka, geerida Nabiga Suuban N.N.K.H kadib, saxaabo waaweyn oo kamid ahaa Ansaartii Aws iyo Khazraj ayaa bilaabay olole ay ku caleema-saaraayeen khaliifkii bedeli lahaa Nabiga,

waayo, Qur'aanka Kariimka ah laguma cadeyn habkii loo dooran lahaa khaliifka bedeli lahaa Suubanaha, balse Qur'aanka waxa uu u tilmaamay "wada-tashi."

﴿وَالَّذِينَ يَحْتَبُونَ كِبَآئِرَ الْإِثْمِ وَالْفَوَاحِشِ وَإِذَا مَا غَضِبُوا هُمْ يَغْفِرُونَ، وَالَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِرَبِّهِمْ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَأَمْرُهُمْ شُورَى بَيْنَهُمْ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ﴾⁽¹⁾

kuwaasi waa kuwa ka fogaada dambiga waaweyn iyo xumaan- ta, mark ay cadhoodaanna u Cafiya (u dhaafa), Waana kuwa ajiibay (maqlay) rabbigooda oogayna Salaadda amar- kooduna tashi yahay dhexdooda, waxa aan ku arzaaqnayna wax ka bixiya.

﴿فَبِمَا رَحْمَةٍ مِّنَ اللَّهِ لَسْتَ لَهُمْ وَلَوْ كُنْتَ فَظًّا غَلِيظَ الْقَلْبِ لَانْفَضُّوا مِنْ حَوْلِكَ فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمْ وَشَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِينَ﴾⁽²⁾

Naxariista Alle Darteed ayaad ugu Jilicday haddaadse tahay Mid Ingagan oo Qalbi Adag way kaakala tagi lahaayeen agtaada, ee iska Cafi una Dambi Dhaaf warso kalana Tasho Amarka, markaas haddaad wax goosatana talo saaro Alle (Ku Dhaqaaq), Alle Waxa uu Jecelyahay kuwa Tala Saartee.

Waxaa cad in ereyga “talo-wadaag” uu yahay mid ku sugan Qur'aanka, sida ku cad labadii aayadood ee hore, midda hore waxa ay qeexaysaa sifooyin u

---

1) Suurat Ash –Shura [37–38]

2) Suurat Al –Imran [159]

gaar ah ummadda Islaamka, oo ay ka mid yihiin in “arrimahoodu yahay wada-tashi dhexdooda ah.” Midda labaadna waxay soo degtay dagaalkii Uxud ka dib, waxa la og yahay in Nebigu (N.N.K.H) la tashaday asxaabtiisa ka hor inta aanu u bixin dagaalkii Uxud, Qur'aanka Kariimka ah waxa uu Nabiga (N.N.K.H) ka dalbaday in uu arrimaha kala tashado ummadda.

Ummaddii Muslimiinta ahayd ayaa ka tashatay cidda hogaamin doonta geerida Nabiga N.N.K.H kadib, maadaama Qur'aanka Kariimka ah uu amray wada-tashiga, waxa ayna ay isku raaceen in Abuu Bakar uu noqdo hoggaamiyaha hoggaamin doona.

Abuu Bakar ayaa jeediyay khudbad ay ka muuqatay daacadnimo iyo tawaaduc, taas oo saameyn ku yeelatay dadkii goob joogga ahaa, Waxa uu yiri:

Dadoow...! Madaxdiina ayaa la iga dhigay mana idinka kheyr badani, haddii aan wax wanaajiyo igu kaalmeeya, haddii aan xumeeyana i toosiya, runtu waa amaanno, beentuna waa khiyaano, kiina tabarta darran agteyda xoog ayuu ku leeyahay ilaa aan xaqiisa ugasoo dhiciyo, kiina awoodda lehna agteyda daciif ayuu ka yahay ilaa aan ka qaado xaq lagu leeyahay, haddii uu Alle idmo, qofna kama taggo Jihaadka ilaa haddii uu ka tagaa Alle waxa uu ku salidaa dulli, igu adeeca wixii aan Alle iyo

Rasuulkiisa ku adeeco, haddii aan Alle caasiyana wax adeecid ah idinkuma lihi.

Markii uu Abuu Bakar la wareegay hoggaanka ummadda, waxaa dhacday musiibo weyn oo haddii aanu Abuu Bakar caqligiisa ku xallin lahaa si aad ah u saameyn laheyd diinta, sidoo kalena kala geyn laheyd wadajirka muslimiinta, geerida Nabiga kadib, waxaa diinta Islaamka ka laabtay dadkii ugu badnaa, iyada oo ay diinta kusoo hareen reer Makka oo Qureysh ah, reer Daa'if, reer Madiina, iyo qaar kale oo yar, xilligaas, dadku waxa ay u qeybsameen laba qeybood.

- Mid gabi ahaanba ka baxay diinta, sida reer Banii Qaddaqaan iyo reer Banii Xaniifa.
- Mid diiday in uu bixiyo Sakada, sida reer Banii Tamiim iyo reer Banii Hawsaan.

Khaliifka muslimiinta, Abuu Bakar, waxa uu go'aansaday in uu la dagaalamo dhammaantood, midka diiday in uu bixiyo sakada iyo midka diinta ka laabtay, isaga oo yiri, "Sakada bixinteeda oo la diido waxa ay dhaawac ku tahay salaadda iyo dhammaan tiirarka diinta." Cumar ayaa yiri: "Abuu Bakaroon, sidee ula dagaalameysaa iyada oo uu Nabiga N.N.K.H yiri: 'Waxaa la I amray in aan la dagaalamo dadka ilaa ay qiraayaan Alle xaq lagu caabudo, in aanu jirin Alle mooyee; qofkii intaas

yiraahdo waxa uu iga ilaaliyay naftiisa iyo maalkiisa.'" Abuu Bakar ayaa waxa uu yiri: "Wallaahi, waan la dagaalamayaa qofkii salaadda iyo sakada kala qaado, sakadu waa xaq lagu leeyahay hantida, wallaahi, haddii ay ii diidaan xariga geela lagu hoggaamiyo kaas oo ay siin jireen Nabiga, waan la dagaalamaayaa."

Abuu Bakar waxa uu damcay in uu ciidamadii muslimiinta isku dhafo oo uu diyaariyo ciidan culus, kuwaas oo uu isagu laf ahaantiisu hoggaanka u qabto, markaas ayuu seeftiisa galka kala baxay oo isku diyaariyey la dagaalanka dadkii diinta ka riddoobay, waxa uu kaxeystay ciidankii joogay magaalada Madiina oo dhan, marka laga reebo ilaalo yar oo uu magaalada uga tagay si ay u difaacaan, markii uu Abuu Bakar magaalada ka baxayey, ayaa waxaa ku dhegay Cali Binu Abii Daalib, waxa aanu ka dalbaday in aanu isaga bixin oo uu booskiisa ciidanka masuul uga dhigo mid kamid ah halyeeyada muslimiinta, Cali arrintaas waxaa uu u sababeeyay oo yiri: "Haddii lagu dilo Khaliifkii Rasuulkoow, dowladdu nidaam yeelanmeyso, kala dambeyntii baa meesha ka baxayso, Muslimiintuna niyad jab weyn baa ku imanayo." Sidaa si lamid ahna, qaar saxaabada kamid ah ayaa Abuu Bakar kula taliyay.

Abuu Bakar waxa uu ku qancay fikraddaas quman ee uu usoo jeediyay Cali, waxa uuna dhisay ciidan ka kooban kow iyo toban qeyb, isaga oo mid walba u xiray calan una magacaabay amiir, waxa ayna ahaayeen 11-kaasi ciidan sida tan:

1. Waxa uu diray Khaalid Binu Waliid oo uu u diray dhanka Dhuleyxah Binu Khuweylid.
2. Sidoo kale waxa uu diray Cikrimah Binu Abii Jahal oo uu u diray dhanka Museylamah Al Kaddaab oo isagu ku sugnaa Yamaama.
3. Waxa uu kaloo diray Shuraaxbiil Binu Cabdillaah (Ibnu Xasanah) oo uu daba dhigay Cikrimaha.
4. Muhaajir Binu Abii Umayah waxa uu u diray dhanka Yaman iyo Aswad Al Canasi.
5. Khaalid Binu Saciid Binu Al Caas waxa uu u diray bariga Shaam.
6. Camar Binu Al Caas waxa uu u diray Qudaacah.
7. Xudeyfah Binu Muxsin waxa uu u diray Ahlu Dubaa.
8. Darafah Binu Xaajib waxa uu u diray dhanka Bani Saliim iyo intii raacsaneyd oo reer Hawaasim ahayd.

9. Suweyd Binu Muqarrin Al Muzani waxa uu u diray Tihaama oo kamid ah Yaman.
10. Curfajah Binu Harthama waxa uu u diray dhanka reer Mahrah.
11. Calaa Al Xadrami waxa uu u diray dhanka Baxreyn.

Kadib, Abuu Bakar waxa uu ciidan waliba amiirkooda u dhiibay warqad si uu ugu dul akhriyo deegaan waliba oo uu sii maro, oo uuna xagga Alle ugu yeero, waana tan qeyb kamid ah warqaddii uu Abuu Bakar u qoray dadkaas, waxa uuna ku billaabay sida tan:

Magaca Allaah, Naxariista guud iyo mid gaarba, ka socota Abuu Bakar Siddiiq—Khaliifkii Rasuulka Alle N.N.K.H, ku socota cid kasta oo ay gaarto warqadeydan, guud ahaan, gaar ahaan kuwii ku sugnaaday Islaamka ama ka laabtay, Nabadi ha ahaato dusheeda ciddii raacda hanuunka, oo aanan u noqon baadida hanuunka kadib, waxa aan ku mahadinayaa Allaaha uusan jirin Alle kale isago mooyaanee, waxa aan qirayaa in uusan jirin mid xaq lagu caabbudo oo aanan isaga ka ahayn, xaal uu yahay Kali, oo usanna jirin wax cibaadada lala wadaajin kara, Muxammedna N.N.K.H in uu yahay addoonkiisii iyo Rasuulkiisii, waxa aanu ku raalli noqoneynaa waxa uu la yimid.

Intaa kadib.

Allaah swt ayaa Nabi Muxammad N.N.K.H xaggiisa kala soo diray xaq, isaga oo u soo diray dhanka khalqigiisa si uu ugu bishaareeyo inta rumeysa uguna digo inta ku diida ee ku kufrida, sidoo kale, waxa uu Alle weyn u soo diray inu u dadka ugu yeero xagga Alle iyo jidka xaq ah si uu uga digo inta nool cigaabta Alle, cadaabtiisana ay ugu waajibbo gaalada dushooda, oo Alle xaq ugu hanuuniyo qof kasta oo ajiibo, nabiguna ula dagaallamo cid kasta oo ka jeesata.

Intaa dabadeed, Allaah swt ayaa oofsaday Rasuulkiisa, isaga oo kasoo baxay wixii la amray, gutayna waajibkii Alle saaray, Allaah swt geerida Rasuulkiisa waxa uu ku caddeeyay kitaabkiisa Qur'aanka ah, waxa aanu yiri::

﴿إِنَّكَ مَيِّتٌ وَإِنَّهُمْ مَيِّتُونَ﴾⁽¹⁾

“Adigu waad dhiman doontaa (Muxammadoow N.N.K.H !) iyaguna way dhiman doonaan”.

﴿وَمَا جَعَلْنَا لِبَشَرٍ مِّن قَبْلِكَ الْخُلْدَ أَفَإِن مَّتَّ فَهُمْ الْخَالِدُونَ﴾⁽²⁾

---

1) Suurat Zumar [30]

2) Suurat Al-Anbiyaa [34]

*maanan yeelin Dadka ka horreeyey kuwo waara ee
haddaad dhimato ma iyagaa waari (Gaaladu).*

Misna waxa uu Mu'miniinta ku yiri:-

﴿وَمَا مُحَمَّدٌ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ ۚ أَفَإِنْ مَاتَ أَوْ قُتِلَ انْقَلَبْتُمْ عَلَىٰ أَعْقَابِكُمْ ۚ وَمَنْ يَنْقَلِبْ عَلَىٰ عَقْبَيْهِ فَلَنْ يَضُرَّ اللَّهَ شَيْئًا ۚ وَسَيَجْزِي اللَّهُ الشَّاكِرِينَ﴾⁽¹⁾

*«Nabi» Muxamadna ma aha waxa aan Rasuul ahayn,
waxaa Tagey hortiis Rasuullo, ee hadduu Dhinto ama La
dilo ma waxa aad u gaddoomaysaan Cidhibtiinii (Dib),
Ruuxii U gadooma Cidhibtiisii (Gaalooaba) kama Dhibo
Alle waxba, wuuna Abaal marin kuwa ku Shukriya.*

Haddaba qofkii caabudi jiray Muxammad ha
ogaado in Muxammad uu dhintay, qofkiise Alle
weyn caabudi jiray, Alle waa mid nool oo aan
dhimaneyn, mana qabtaan lumo iyo hurdo toona,
waana ilaaliyaa amarkiisa, kana cad goostaa
cadawgiisa.

Anigu waxa aan idiin dardaarmi cabsida Allaah iyo
in aad qeyb ka qaadataan waxii uu idin la yimid
Nebigiina N.N.K.H, sidoo kalena ku hanuuntaan
hanuunkiisa, waxa aan kaloo idin dardaarmayaa in
aad qabsataan oo xajisataan diinta Alle, waayoo cid
kasta oo aanu Alle hanuunin waa ay lumeysaa,
ruuxkastoona uu Alle u gargaarin waa mid

---

1) Suurat Aali – Cimraan [144]

dulleeysan, qof kastoona Alle sokodii ka raadiyo hanuun waa mid baadiyeysan, Alle sarreeye waxa uu yiri:

﴿مَنْ يَهْدِ اللَّهُ فَهُوَ الْمُهْتَدِ ۖ وَمَنْ يُضِلِّ فَلَنْ تَجِدَ لَهُ وَلِيًّا مُرِيدًا﴾⁽¹⁾

“Ruuxuu Alle hanuuniyo ayunbaa ah kan hanuunsan, cidduuse Alle lumiyo (yacni baadiyeeyo) u heli meysid qof u gargaaro oo hanuuniyo”.

Waxaa isoo gaaray in qaar idinka kamid ahi ay ka noqdeen diinta kadib markii aad ku qanacdeen islaamnimada, balse aad ku kadsoonteen Rabbigiin, aadna ajiibteen sheydaanka iyo wixii uu idin ku wacay, Alle sarreeye waxa uu yiri:

﴿وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ كَانَ مِنَ الْجِنِّ فَفَسَقَ عَنْ أَمْرِ رَبِّهِ ۖ أَفَتَتَّخِذُونَهُ وَذُرِّيَّتَهُ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِي وَهُمْ لَكُمْ عَدُوٌّ ۚ بِئْسَ لِلظَّالِمِينَ بَدَلًا﴾⁽²⁾

(xusuuso) markaan ku nidhi Malaa'igta u sujuuda Aadam, oo ay sujuudeen Iblis mooyee, Waxa uu ka mid yahay Jinniga Waxa uuna ka faasiqoobay (baxay) amarka Alle, miyaad ka yeelanaysaan isaga iyo faraciisa gargaare ani ka sokow iyagoo col idiin ah, waxaa u xun daalimiinta badelkooda {ibliis}.

---

1) Suurat Kahfi [17]

2) Suurat Kahfi [50]

﴿إِنَّ الشَّيْطَانَ لَكُمْ عَدُوٌّ فَاتَّخِذُوهُ عَدُوًّا ۚ إِنَّمَا يَدْعُو حِزْبَهُ لِيَكُونُوا مِنْ أَصْحَابِ السَّعِيرِ﴾ (1)

“Shaydaanku waa colkiin ee idinna col ka yeesha, Waxa uuna idiin ku yeedhi uun xisbigiisa si ay asaxaabta Naaarta saciir u noqdaan.”

Waxa aan xaggiinna usoo diray ciidan uu hogaaminaayo Khaalid Binu Waliid, kana kooban Muhaajiriin, Ansaar iyo intii xaqqa raacday, waxa aanna amray in aysan cidina ka aqbalin waxa aan ka ahayn rumeynta Allaah, Ciddina aaney dilin iyaga oo aan xagga Alle weyne ugu yeerin, haddii ay ajiibaan oo aad la timaadaan camal wanaagsan, waa uu iska kiin dhaafi doonna garabna waa uu u noqon doonnaa, ciddiise diida waa uu la dagaallami doonna illaa uu ka fulaayo amarka Allaah, cid kasta oo uu awood u yeesho in uu qabto, ka fakan mayso, kana aqbali maayo cidina wax aan ka ahayn islaamka, haddaba, ciddii raacda sidaas ayaa u wacan oo u kheyr badan, ciddiise iskaga tegto Allaah caajis gelin mayso, waxa aan farriinsidaheyga amray in uu warqaddan ku dul akhriyo goleyaasha oo dhan”.

Intaa waxa ay ahayd qeyb ka mid ah warqaddii Abuu Bakar uu u diray dadkii diinta ka riddoobay, isaga oo ku waaniyey xagga Alle, waxa uu

---

1) Suurat Faadir [6]

warqaddan u dhiibay amiir kasta oo ka mid ah 11-ka ciidan ee u baxayey la dagaallanka cadowga Alle ee diinta ka riddoobay.

Abuu Bakar Siddiiq markii uu ciidan diraayo waxa uu amri jiray inaysan qayaano samayn oo aysan wax kala qarsan, yacni marka ay qaniimooyinka helaan, oo aysan doorin (suurad xumeyn) qofka marka ay dilaan kadib, iyo in aaney dilin ilmaha yar yar, oday waayeel ah hadduusan dagaallameyn, sidoo kale, aaney jarin geedaha timirta iyo geedaha oo dhanba, si macno darro ahna aaney u gawracin xoolaha, mida ay u baahdaan in ay cunaan mooyaanee.

DULEYXA BINU KHUWEYLID

Reer Bani Qaddafaan iyo ninkii ay rumeeyeen, oo ahaa Duleyxa Binu Khuweylid, waxa uu ahaa nin faaloow ah, waxa uu sheegay nabinnimo intii uu noolaa Suubanaha N.N.K.H, Dadkii maangaabka ahaa ayaa raacay oo rumeeyay, Nabiga N.N.K.H ayaa wuxuu u diray saxaabi ka mid ah saxaabadiisa oo lagu magacaabo Diraar Binu Aswar si uu usoo dilo ninkaas, Diraar markii uu tagay meesha uu joogay ninkaas oo uu damcay in uu qorshihiisa fuliyo ayaa waxaa dhintay Nabiga N.N.K.H, sidaas ayaa arrintiisa looga mashquulay xilligaas.

Abuu Bakar ayaa waqti kadib u diray Khaalid Binu Waliid si uu usoo edbiyo Duleyxa iyo dadkiisa, ciidanka Khaalid waxaa ka mid ahaa nin lagu magacaabay Cadiyii Binu Xaatim, Cadiyii ayaa ka dalbaday Khaalid in aanu ku dag-dagin dagaalka, Khaalidna waa uu ka aqbalay, intaa kadib, Cadiyi waxa uu diinta ugu yeeray qabiilkiisa oo la safnaa, iyagana ugu dambeyn waxa ay kusoo biireen ciidanka Muslimiinta, markale, Cadiyi waxa uu diinta ugu yeeray dadkii la socday Duleyxa, iyagana sidoo kale wey ajiibeen.

Intaas kadib ciidankii Khaalid waxaa dagaal ka dhex billaawday ciidankii Khaalid iyo dadkii gaalnimada ku adkeystay ee la safnaa Duleyxa.

Duleyxa ayaa arkay in aanu awood u laheynta ciidanka Khaalid, markaas ayuu meesha ka cararay isaga iyo xaaskiisa, ciidankiisana sidaas ayaa lagu jabiyay.

Duleyxa Binu Khuweylid ugu dambeyn waxa uu kusoo laabtay diinta kadib markii uu ogaaday in reer Banii Qaddafaan ay diinta ku laabteen oo islaameen.

Dhacdadii Yamaamah

Reer Banii Xaniifa waxa ay kamid ahaayeen wafdiyadii u yimid Nabiga N.N.K.H intii uu noolaa,

waxa la socday Musaylama, Reer Banii Xaniifa markii ay tageen magaalada Madiina, Musaylamah waxa uu dhihi jiray: "Haddii madaxnimadiisa ay igu wareegeyso geeridiisa kadib, waan raacayaa."

Musaylamah hadalkaas ayuu ula tagay Suubanaha N.N.K.H oo markaas gacanta ku haayay caleen geed timireed, sidoo kalena ay la joogeen qaar kamid ah asxaabtiisa, waxa uu yiri: "Haddii aad iweydiisan laheyd caleentaan kuma aanan siin laheyn, mana ku xadgubaayo wax uu Alle weyne kuu qoray, haddiise aad ka jeesato xaqqa, Alle waa ku halaagi doonnaa, aniguna waxa aan kaa arkaa wixii aan arkay."

Ibnu Cabbaas ayaa weydiiyay Abuu Hureyra waxa uu Nabiga arkay, waxa uu yiri: "Aniga oo hurda ayaan gacmaheyga waxa aan ku arkay labo jijimo oo dahab ah, aad ayaan ula yaabay, hurdada dhexdeeda ayaa la iigu waxyooday in aan afuufo, waanse afuufay, waxa aan ku fasiray riyadaas in ay tahay laba beenloow oo gadaasheyda soo bixi doona, midkood waa Aswad Al-Canasi, midka kalena waa Musaylamah."

Musaylamah isaga iyo dadkii la socday markii ay laabteen oo uu tagay deegaankiisa, ayuu sheegtay Nabinnimo iyo in uu Nabi Muxammad N.N.K.H Nabinuimada la qeybsaday, markaana qoomkiisa

ayaa raacay, Rasuulka Alle N.N.K.H ayuu u diray farriin sidaan u dhigan:

"Ka socota Musaylamah oo rasuulka Alle ah, kuna socota Muxammad oo rasuulka Alle ah, waxa aan kula wadaagay Nabinuimada, oo waxa aan leenahay qeyb dhulka kamid ah, adinka oo Qureysh ahna waxa aad leedihiin qeybta kale, balse Qureysh ayaa ah qoom aan caddaalad aqoon!"

Rasuulka Alle N.N.K.H ayaa ugu jawaabay farriin u dhigan sidan: "Ka socota Muxammad oo rasuulka Alle ah, kuna socota beenloowga Musaylamah, nabad-gelyo dushiisa ha ahaato qofkii hanuunka raaca."

Nabiga N.N.K.H markii uu dhintay, Abuu Bakar ayaa Musaylama waxa uu u diray ciidan uu hoggaaminaayay Cikrimah, balse kama aanu guuleysan, markale, Abuu Bakar ayaa Khaalid Binu Waliid u diray dhankii Musaylamah isaga oo hoggaamiye uga dhigay ciidan aad u badan, Reer Bani Xaniifa iyo Musaylamah markii ay maqleen in uu xaggooda usoo socdo Khaalid, ayey saldhig ka dhigteen meel lagu magacaabo Yamaamah, iyaga oo dadkii deegaanka ka dalbaday in ay dagaalka u raacaan, Sidaasna waxa ay ku heleen tiro badan oo askar ah.

Waxyar kadib ciidankii Muslimiinta ee uu hoggaaminaayay Khaalid Binu Waliid rc iyo ciidankii murtaddiinta ee Musaylamah ayaa waxaa dhexmaray dagaal aad u culus, oo gabagabadiisu noqtay Musaylamah oo nolosha la dhaafiyay iyo reer Banii Xaniifa oo jab xooggan dusha loo saaray. Sidaasna waxaa kusoo dhamaaday qisadii Musaylamah iyo sheegashadiisii Nabinimada.

Geeridii Abuu Bakar Allaha Ka Raalli Noqdee

Markii ay u buuxsantay da'da 63-aad oo ah da'dii uu ku geeriyooday Saaxiibkiis Nabi Muxammed N.N.K.H, ayaa Rabbi oofsaday, Taasina Rasuulka N.N.K.H ayaa ugu sii bishaareyay isaga oo yiri: "Waxa aan arkay adiga oo jannada iga dambeeyo labo jaranjaro iyo bar." Waxa ay kutusineysaa in ay taasi tilmaamayso inta sano ee uu ka noolal dambeeyo Abuu Bakar Rasuulka Alle N.N.K.H.

Muddadii aadka u yarayd ee uu xilka hayay Abuu Bakar Siddiiq, waxa uu ku guuleystay in uu Islaamka kusoo celiyey Xijaas oo idil, oo markii hore ay wada riddoobay marka laga reebo reer Makka, reer Madiina iyo reer Daa'if, Intaa kadib waxa uu nadiifiyey jasiiraddii oo idil, kadibna waxa uu furtay qaar kamid ah dhulka Ciraaq, waxa ayna geeridii u timid isaga oo ciidamadii Muslimiinta isugu geeyay

dhulka Shaam si uu u boqno gooyo boqortooyadii Ruumaanka, waxa uu geeriyooday maalin Isniin ah oo ay siddeed casho ka dhimantahay bisha Jamaadul Aakhir ee sanadkii 13aad ee Hijriga.

CUMAR BINU AL-KHADDAAB

“Dadkii idinka horreeyey waxaa kamid ahaa dad la ilhaamiyo, haddii uu umaddeyda ku jiro qof la ilhaamiya waa Cumar”

- Rasuulka Alle N.N.K.H

***

Abuu Xafsa Cumar Binu Al-Khaddaab rc waa mid kamid ah saxaabadii Suubanaha N.N.K.H, sidoo kale waa mid kamid ah raggii jannada loogu bishaareeyay, iyaga oo wali baaqi ku ah dunida, waxa uu ahaa amiirkii ugu horreeyay ee mu’miniinta oo idil, sidoo kale waa khaliifkii labaad ee Khulafaa'u Rashidiinka.

Amiirul Mu’miniin Cumar Binu Al-Khaddaab rc waa magaca argagaxa ku abuuray hurdadana u diiday dowladihii ugu awoodda badnaa ee xilligaas jiray, Ruum iyo Faaris, waa halyeeyga kaliya ee uu xitaa ka baqan jiray sheydaanka.

Magaciisa oo dhameystiran waa Cumar Binu Al-Khaddaab Binu Nufeyl Binu Cabdilcuza Binu Rabaax Binu Cabdullaahi Binu Quraddi Binu Rasaax Binu Caddiyi Binu Kacab Binu Lu'ay Binu Qaalib Binu Fahir, Isaga iyo Nabiga Suuban N.N.K.H abtirsiintooda waxa ay ku kulmaan Kacab Binu Lu'ay.

Cumar Binu Al-Khaddaab rc waxa uu ahaa nin adag, Xaqqana ku adag, fikir toosan, aragti fog, caddaalada iyo garsoorkana ka bartay Jaamacada Nabi Muxammad N.N.K.H, xilliyada qaar waxa uu hurdada uga tagi jiray si uu uga war hayo bulshada uu madaxda u yahay, Xalaal miirad ah adduunka iyo dhaldhalaalkiisana ka saahiday oo ka jeestay.

Cabdullaahi Binu Mascuud rc waxa uu yiri: "Islaamida Cumar waxa ay aheyd furasho, hijradiisuna waxa ay aheyd guul, madaxtinimadiisuna waxa ay aheyd naxariis."

Cumar waxa uu dhashay dhacdadii Caamul Fiil (sanadkii maroodiga) 13 sano kadib, markii lasoo diray Rasuulka N.N.K.H, Cumar waxa uu jiray 26 sano. Isaga oo islaamka la colleytamayey muddo lix sano ah, waxa uu islaamay oo diinta xaqqa ah qaatay isaga oo 32 ama 33 jir ah.

Cumar waxa uu aad ugu dhegnaa diintii aabayaashiis oo uu aaminsanaa in ay tahay midda

ugu saxan, sidaa darteed, waxa uu kamid ahaa raggii sida aadka ah ula dagaalamay dacwadii Islaamka.

Cumar Binu Al-Khaddaab waxa uu ahaa mid kamid ah halyeeyadii iyo raggii ugu geesisanaa Qureysh iyo Carabta dhexdeeda xilligii Jaahiliyada, oo waxa uu ahaa mid laga cabsado.

Xilli dadkii muslimiinta ahaa lagu haayay dulmi xad dhaaf ah oo kaga imaanayay dhankii Qureysh, ayuu Allaah swt usoo saaray seef ka ilaaliso dulmigaas, waxa islaamay Cumar Binu Al-Khaddaab rc.

Ibnu Mascuud ayaa Nabiga N.N.K.H ka wariyay in uu yiri: "Alloow Islaamka ku adkee labo nin, midkood Cumar Binu Al-Khaddaab ama Abuu Jahal." Ducadaas Allaah swt waxa uu u aqbalay Cumar Binu Al-Khaddaab rc.

Markii loo hijrooday magaalada Madiina, Cumar Binu Al-Khaddaab rc waxa uu noqday hadhkii Nabiga N.N.K.H ee aan meelna uga hareyn, isaga oo kala qeyb qaatay Suubanaha dhammaan duullaanadii uu qaaday, sida Bader iyo Uxud.

Markii uu dhintay Abuu Bakar, ayuu noqday hoggaamiyaha muslimiinta, maadaama uu sidaas dardaarnay Khaliifkii muslimiinta Abuu Bakar rc. Markii uu Cumar la wareegay hoggaanka

ummadda, ayaa xilli habeen ah waxa uu isugu wacay wiilashiisa isaga oo ku yiri: "Ma taqaanaan waxa aan waqtigaan isugu kiin wacay? Waxaa laga yaabaa in qaarkiin ay isdhahayaan aabaheen ayaa noqday Amiirka Mu'iniinta, innaguna waxa aan nahay carruurtiisa, qofkiin marka uu banaanka u baxo si uu danihiisa usoo qabsado, waxa uu umaleyndoonnaa in ay dadku isaga u dhimanayan, haddaba ogaada, aabihiin waxa uu raaci jiray geeli Khaddaab, xaabada iyo qoryahaana waxa uu usoo aruurin jiray habaryaryaalkiis, oo iyaguna siin jiray xoogaa timir ama sabiib ah, reer Banii Cadiyi (reerka uu ka dhashay Cumar) wax la sheego kama aysan aheyn Qureysh dhexdeeda, Alle ayaa innagu kor yeelay Islaamka, dadkuna adinka ayey idin fiirsanayaan sida ay shimbirtu u fiirsato hilibka, haddii aad ku dhacdaan khalad, iyaguna waa ay ku dhacayaan, haddii aad ka joogsataan, iyaguna waa ay ka joogsannayaan, haddii aan dadka ka reebo arrin, adinka noqda kuwa ugu horreeya ee ka joogsada, wallaahi, haddii la ii keenno mid idinka mid ah oo sameeyay wax aan ka reebay dadka, ciqaabta ayaan ulaba jibaarayaa, ilaa heer midkiin uu yiraahdo: 'Fiicnaan laheyd in aanu aabaheen noqon hoggaamiyaha muslimiinta.'"

Qisooyinka cajiibka ah ee naadirka ah in laga helo hoggaamiye lamid ah Amiirul Mu'miniin Cumar Binu Al-Khaddaab rc waxaa kamid ah: Maalin ayuu koray minbarka masaajidka isaga oo amray in aan meherka qaali laga dhigi karin, waxa aanu yiri: "Haddii meherka in qaali laga dhigo ay ahaan laheyd arrin wanaagsan, Nabiga N.N.K.H ayaa sameyn lahaa." Isla markaas waxaa istaagtay haweeney reer Qureysh ah, iyada oo si geesinimo leh u tiri: "Cumarooow!! Alle ayaa ina siiyay ee ma adiga ayaa inoo diidaayo? Soo, Alle weyne ma dhihin."

﴿وَأْتَيْتُمُ إِحْدَاهُنَّ قَنْطَارًا﴾⁽¹⁾

"Idinkoo siiyay meher badan."

Waxa uu yiri Cumar: "Alloow ii dambi dhaaf, dhammaan dadka waa ay ka aqoon badan yihiin Cumar." markaas ayuu ku noqday minbarka oo waxa uu yiri: "Dadoow! Waxa aan horay idinkaga reebay in aad qaaliyeysaan meherka, haddaba qofkii doonaya in uu maalkiisa bixiyo inta uu jecel yahay ha sameeyo."

Amiirul Mu'miniin Cumar Binu Al-Khaddaab rc xilligiisa waxaa dhacay dagaallo waaweyn oo lala galay dowladihii ugu awoodda badnaa adduunka,

---

1) Suurat An-Nisa [20]

Ruum iyo Faaris, waxaa la furtay Masar, Ciraaq, Khuraasan, Adarbiijaan, Dimishiq, Ximsa, Baytul Maqdis, iyo meelo badan.

Furashadii Dimishiq

Markii ay halyeeyadii Muslimiinta ah furteen Yarmuuk, Khaalid Binu Waliid ayaa waxa uu ku dul akhriyay ciidanka warqad uga timid caasimadda Khilaafada, magaalada Madiina, taas oo caddeynaysay geerida Abuu Bakar rc, iyo in Khilaafadda ay u wareegtay Cumar Binu Al-Khaddaab rc, Sidoo kale, warqaddaas waxaa lagu sheegay in hoggaaminta ciidanka Shaam lagu wareejiyay Abuu Cubeydah Binu Al-Jarraax, halka Khaalid Binu Waliidna uu ku xigeen u yahay.

Intaas kadib, ciidankii Muslimiinta oo ay hoggaaminayaan Abuu Cubeydah iyo Khaalid ayaa u dhaqaaqay dhanka furashada Dimishiq, intii ay sii socdeen ayaa waxaa u timid farriin sheegaysa in cadawga gurmada uga yimid dhanka Ximsa, iyo in koox tiro badan oo Ruumaan ah ay ku sugan yihiin Fixli, oo ka mid ah dhulka Falastiin.

Abuu Cubeydah ayaa farriin degdeg ah u diray Amiirkii Mu'miniinta, Cumar Binu Al-Khaddaab, isaga oo kala tashanayay wixii uu sameyn lahaa. Intaas kadib, waxaa timid jawaabtii laga sugayay Cumar, isaga oo amray in ay ku billaabaan

furashada Dimishiq, maadaama ay ahayd xaruntii boqortooyada Ruumaanka, sidoo kale, waxa uu amray in koox fardooley ah loo diro Fixli⁽¹⁾ si halkaas loogu madadaaliyo ciidanka halkaas ku sugan, waxa uuna yiri: 'Haddii uu Alle idiin furo Fixli kahor inta aan Dimishiq la furin, waa sida aanu jecleyn, haddiise Dimishiq aad hor furataan, uga teg Dimishiq masuul, adiga iyo ciidankaagana u dhaqaaq dhinaca Fixli, haddii aad Fixli furataan, adiga iyo Khaalid u dhaqaaq dhinaca Ximsa.

Intaas kadib, Abuu Cubeydah ayaa ciidan u diray inta u dhaxaysa Dimishiq iyo Ximsa, si aysan wax gurmada ah u soo gaarin reer Dimishiq, sidoo kale, ciidan kale ayuu u diray Falastiin iyo Dimishiq dhexdooda, si ay iyana wax gurmada ah u soo gaarin reer Dimishiq, kadib, waxa uu u dhaqaaqay dhanka Dimishiq si uu go'doomin adag ugu qabto.

Ciidanka farooleyda ah waxa uu madax uga dhigay Cayaad Binu Qanam Al-Fihri, kuwa lugtana Waxa uu u dhiibay Shuraxbiil Binu Xasana, isaguna waxa uu hoggaaminayey labada dhinac mid kamid ah.

Intaas kadib, ayey dhaqaaqeen iyaga oo tagey Dimishiq, halkaas oo go'doomin adag ay ku qabteen, ciidankii Khaalid waxa ay degeen dhanka

---

1) waxa ay ku taallaa waqooyi-galbeed ee Urdun

bari ee albaabka Keysaan oo ahaa mid kamid ah albaabada magaalada, Abuu Cubeydana waxa uu degey dhanka albaabka Jaabiyatul-Kabiir, Yasiid Binu Abii Sufyaan iyo ciidankii uu hoggaaminayeyna waxa ay degeen dhanka albaabka Jaabiyatus-Saqiir. Camar Binu Al-Caas iyo Shuraxbiil-na waxa ay degeen albaabadii kale ee magaalada.

Maalintaa, ciidamada Muslimiinta ayaa diyaariyay madaafiic ay ku duqeeyeen magaalada, iyaga oo go'doomiyay go'doomintii ugu adkeyd, taasoo qaadatay muddo 70 habeen ah.

Reer Dimishiq waxa ay diideen in ay soo baxaan, iyaga oo gurmada u dirsaday boqorkoodii Hiriqal, si uu ugu soo diro ciidamo gurmada ah. Si kastaba ha ahaatee, ciidamadii gurmada ahaa ee uu soo diray ma aysan soo gaarin, sababtoo ah waxa ay soo dhaafi waayeen ciidankii uu Abuu Cubeydah dhexda dhigay.

Reer Dimishiq waxa ay yaqiinsadeen in aysan heli karin wax gurmada ah, aad ayey xaaladdu ugu adkaatay ilaa ay daciifeen, halka ciidankii Muslimiinta ay sii adkeeyeen go'doomintii, waxaa la galay waqtigii Jiilaalka, oo qabow darani yimid, taasoo xaaladdii ku adkeysay Muslimiintii.

Allaah swt ayaa qadaray in wiil loo dhalo boqorkii magaalada, markaasuu qabtay xaflad heer sare ah oo khamri la wada cabbayey, dadkii wax ay wada daateen iyaga oo wada sakraan ah.

Khaalid Binu Waliid rc, oo ahaa amiirka fadhiyey albaabka Keysaan, waxa uu ahaa halyeey aan seexan habeennada dagaalka, waxa uu dareemay daganaanta ka muuqatay dhanka dhufeyskii gaalada, waxa uu damcay in uu wax ka ogaado, balse uma suuragalin, waxa uu soo kaxeystay qeyb ka mid ah halyeeyadii ciidanka, oo uu kamid ahaa Al-Qacqaac Binu Camar, waxa ay ka tallaabeen toggii weynaa ee iyaga iyo cadowga u dhaxeeyey, markii ay gaareen darbiyada magaalada, waxa ay tuurteen xargo si ay ugu daataan darbiyada, waxa ay laayeen waardiyaashii goobta joogay iyo wixii meesha ka dhawaa oo dad ah, intaa kadib waxa ay fureen albaabkii, markaas ayey ku dhawaaqeen takbiir Allaahu Akbar, intaa kadib, gudaha magaallada waxaa soo buux dhaafiyay halyeeyadii islaamka, dadkii magaallada ayaa markii ay maqleen takbiirtii Muslimiinta, iyaga oo aan waxba garanaynin ayey u kala ordeen albaabadii, balse kama ay baxsan gacantii Muslimiinta."

Sidaas ayey ciidankii Muslimiinta u furteen magaallada Dimishiq 20-ka Rajab sannadkii 13 Hijri.

Furashadii Madaa'in

Mid ka mid ah furashooyinka cajiibka ah ee Muslimiinta ka sameeyeen dhulka Faaris xilligii Cumar Binu Al-Khaddaab, bisha Safar sannadkii 16-aad ee Hijri, waxa ay ahayd furashaddii Madaa'in, oo ahayd caasimadda boqortooyada Faaris, muslimiinta markii ay galeen caasimaddan, ayna hortooda ka arkeen keydkii Kisraa (Boqorka Faaris), waxa ay xasuusteen balanqaad uu Nabiga N.N.K.H u sameeyay, kaas oo ahaa in koox muslimiinta kamid ah ay furan doonaan guriga cad ee Kisraa, markaas ayuu qalbigooda dagay, hankoodana sare ayuu noqday, waxa ay aaminsanaayeen guusha Alle sababtoo ah waxa ay kalsooni ku qabeen diintooda, mar walba oo ay helaan fursad ay Alle ugu dhawaan karaan, waa ay u tartami jireen, nin kamid ciidanka muslimiinta oo lagu magacaabo Diraar Binu Al-Khaddaab ayaa yiri: "Allahu Akbar, kani waa guriga cad ee Kisraa, tanina waa balanqaadkii Alle, Rasuulkiisuna run buu sheegay" markaas aye muslimiinta si wadajir ah u takbiirsadeen.

Hoggaamiyaha ciidanka Muslimiinta, Sacad Binu Abii Waqaas rc, ayaa go'doomiyay magaalada, isaga oo fardooleydana u diray tuulooyinka dariska la ah caasimadda si ay u soo furaan, markii ay go'doomintii ku adkaatay gaalada, madaxdii Madaa'in, oo ugu horreeyay Yasdajir, oo ahaa

boqorka, ayaa go'aansaday in ay isaga cararaan magaalada, maadama aysan wax awood ah u lahayn ka hor tagga ciidanka Muslimiinta.

Guutadii ugu horreysay ee gashay magaalada Madaa'in waxaa hoggaaminayay Al-Qacqaac Binu Camar, oo kamid ahaa hoggaamiyeyaasha ciidanka islaamka, Muslimiintu waxa ay dhulkaas ka heleen qaniimo aad u badan, taas oo ay Alle ugu mahadcelinayaan.

Amiirul Mu'miniin Cumar Binu Al-Khaddaab rc waxa uu ahaa hoggaamiye aan calooshiisa ka hormarin bulshada uu madaxda u yahay, hoggaamiye u hurdada uga tagi kara si uu uga warhaayo bulshadiisa, kuwa taagta daran iyo kuwa kale.

Ilaa iyo intee ayaan u baahan nahay hoggaamiye yiraahda: "Haddii aan maalinkii seexdo, waxa aan ka baqayaa in aan dayaco xaqqa Muslimiinta; haddii aan habeenkii seexdo, waxa aan dayacayaa xaqqa Rabbigey."

Run ayuu sheegay Amiirul Mu'miniin Cumar Binu Al-Khaddaab rc markii uu lahaa: "Waxa aan nahay ummad uu Alle ku sharfay Islaamka; haddii aan sharafta ka raadino cid aan Alle ahayn, Alle ayaa ina dulleeyo."

ABUU AYUUB AL- ANSAARI

Salaan iga gaarsii ciidanka muslimiinta.

- Abuu Ayuub Al-Ansaari

***

Saxaabigaan qiimaha badan magaciisa waa Khaalid Binu Sayd Binu Kuleyb, Uma maleynayo in uu jiro qof Muslim ah oo aan aqoon cidda uu yahay. Rabbiga abuuray cirka iyo dhulka ayaa u doortay in uu marti qaado Nabigiisa Muxammad markii uu u hijrooday magaalada Madiina.

Nabiga Suuban N.N.K.H markii uu yimid magaalada Madiina, reer Madiina waxa ay kusoo dhaweeyeen galgaceyl iyo jacayl xad dhaaf ah iyaga oo qalbiyadooda u furay soo dhaweynta Nabigooda N.N.K.H, waddooyinka ayey u istaageen hasha Nabiga, iyada oo mid walba uu doonayay in uu marti qaado Suubanaha N.N.K.H, mid walba oo iyaga kamid ah waxa uu lahaa: "Rasuulka Alloow

agteena joog." Nabiguna waxa uu lahaa: "Ka leexda, hasha wey amran tahay." Hashaas sidii ay u socotay ayaa waxa ay hor fariisatay guriga Abuu Ayuub Al-Ansaari, geesiga qisadeenna.

Guriga Abuu Ayuub waxa uu ka koobnaa labo dabaq, Nabiga N.N.K.H ayuu u diyaariyay dabaqa kore, balse Nabiga ayaa doortay dabaqa hoose in uu daggo, Abuu Ayuub isagana amarka Nabiga ayuu qaatay oo meeshii uu jeclaa ayuu dajiyay.

Markii uu gabalku dhacay, Abuu Ayuub iyo xaaskiisa aya qolka isugu tagay, Abuu Ayuub ayaa xaaskiisa ku yiri: "Maxaan sameynay? Rasuulka miyaa hoos seexannaayo, oo innagana kor miyaan seexanneynaa? Rasuulka Alle korkiisa miyaan ku soconeynaa, isaga iyo waxygana ma kala dhax galeynaa? haddaba waan halaagsanay," iyaga oo sidaas u wareersan, wax ay sameeyan garan la' ayuu waaga ku baryay.

Abuu Ayuub ayaa markaas ku yiri Suubanaha: "aniga iyo Ummu Ayuub wax hurda ah inagama soo dhicin xalay." Nabiga ayaa weydiiyay sababta, waxa uu u sheegay in ay ka walwalsan yihiin in ay seexdaan guri uu hoostiisa jiifo Suubanaha N.N.K.H, Nabiga ayaa markaas qalbiga u dajiyay.

Abuu Ayuub amarka Nabiga ayuu qaatay, waxa uu yiri isaga oo ka sheekeynaya arrintaas: Habeen habeennada kamid ah ayaa waxaa naga jabay weel ay ku jireen biyo, annaga oo jiifna, Rasuulka Alle dushiisa, biyihii ayaa dareeray, waxa aan ka baqnay in ay ku dhibcaan Rasuulka Alle, Aniga iyo Ummu Ayuub waxa aan qaadanay go' aan kaligiis ka heysanay dhar, waxa aan bilaawnay in aan habeenkii oo dhan ku qalajino biyaha si aysan Rasuulka Alle u gaarrin dhibic biyo ah isaga oo jiifo hoosteenna hurdadana aanu uga kicin, Nabiga N.N.K.H waxa uu joogay guriga Abuu Ayuub mudda ku dhow Todobo bilood, markii uu dhisay Masaajidka ayuu ka guuray.

Qiso kale oo cajiib ah habeen habeennada kamid ah ayaa waxa soo baxay Abuu Bakar Sidiiq rc, waxa uu Masaajidka ku arkay Cumar, Cumar ayaa ku yiri: "Maxaa banaanka kuu soo saaray xilligaan?" Abuu Bakar ayaa usheegay in uu baahi darteed lasoo baxay, Cumar ayaa yiri: "Anigaba baahi ayaa isoo saartay." Iyaga oo sidaas ah, ayaa waxaa usoo baxay Nabiga N.N.K.H, waxa uu ku yiri: "Maxaa idin soo saaray xilligaan?" Waxa ay dhaheen: "Baahi ayaa ina soo saartay." Rasuulkii Alloow, Nabiga N.N.K.H ayaa yiri: "Rabbiga nafteyda ay gacantiisa ku jirto ayaan ku dhaartayee, anigaba taas ayaan lasoo baxay ee isoo raaca."

Nabiga iyo labadiisa saaxiib waxa ay tageen guriga Abuu Ayuub rc, Abuu Ayuub waxaa dhaqan u ahaa maalin walba in uu Nabiga N.N.K.H u dhigo cunto si marka uu yimaado uu u cuno, haddii uu imaan waayana qoyskiisa ayuu siin jiray, Xaaskii Abuu Ayuub ayaa albaabka ka furtay Nabiga N.N.K.H, waxa uu yiri: "Aaway Abuu Ayuub?" Isagana markii uu maqlay codka Nabiga ayuu si farxad leh usoo dhaweeyay Nabiga iyo saaxiibadiis.

Abuu Ayuub neef ayuu gawracay, xaaskiisana waxa uu ku yiri: "Cajiinka inoo diyaari." Nabiga iyo labadiisa saaxiib ayuu hor dhigay wax ay cunnaa, markii ay dhargeen, Nabiga N.N.K.H, isaga oo ilmeynayo, yiri: "Rabbiga nafteyda ay gacantiisa ku jirto ayaan ku dhaartayee nimcadaan waa tan qiyaamaha la is weydiin doonno."

Abuu Ayuub rc waxa uu aad u jeclaa jihaadka iyo in Alle dartii u shahiido, Jaceylka uu jihaadka u qabay waxa aan kaaga sheegi doonna qiso ay mudan tahay in lagu akhriyo maqaayaddaha iyo goobaha ay isugu yimaadaan odayaasha, kuwaas oo waqtigooda ku dhammeeyo maqaayaddaha iyo maalayacniga, iyaga oo markaas iska suganaayo inta uu uga imaannayo Malaku Mowtka, kaagama sheekeynaayo wiil yar oo 20 jir ah ama 30 jir ama xitaa oday 60 ka gaaray, ee waxa aan kaaga sheekeyn doonnaa qisada 80 jir odaynimada

dhaafay, sidaas ay tahayna wali usoo taagan jihaadka iyo in uu Alle dartii u dhinto.

Xilligii uu amiirka ahaa Mucaawiya Binu Abii Sufyaan rc, ayaa waxaa Jihaad u baxay ciidan uu hoggaaminayay Yasiid Binu Mucaawiya, kaas oo ay ku jireen saxaabo badan oo ay kamid ahaayeen Xuseen Binu Cali, Cabdullaahi Binu Cumar, Cabdullaahi Binu Cabaas, Cabdullaahi Binu Subeyr iyo Cabdullaahi Camar Binu Caas, iyaga oo duullaan ku qaaday caasimadda boqortooyada Ruum ee Qustandiiniya.

Abuu Ayuub Al-Ansaari rc, isaga oo 80 jir ah, ayuu iska diiday in uu ka haro jihaadkaas, Libaaxyadii muslimiinta ee u oomanaa dhiigga gaalada Ruumaanka, markii ay gaareen caasimaddii Reer Yurub, ciidankii muslimiinta iyo kuwa gaaladana ay is horjoogaan, ayaa waxa ay halmar arkeen nin wajiga u duuban yahay faraskiisa cadna kula duulayo hawada sida gorgor ugaarsi ku jiro, dhanka cadowgana sida duufaanta ugu socdo, gaaladii Ruumaanka waxa ay ku wareereen, waxa ay indhahoodu arkaan run iyo riyo waxa ay tahay, ciidankii muslimiintana idhaha ayey la raaceen ninkaan aan marnaba dhimashada ka baqaneyn sida tooska ahna ugu socdo dhanka geerida, waaba Abuu Ayuub Al-Ansaari rc oo 80 sano kor u

dhaafay, isaga oo la moodo wiil yar oo 20 jir ah kaas oo hadda soo koraayo.

Abuu Ayuub waxa uu qaatay seeftiisa si uu ugula dagaallamo gaalada ilaa markii dambe uu dareemay in ay dhimashadiisa soo dhawaatay, markaas ayuu hoggaamiyihii muslimiinta ka dalbaday in uu salaan ka gaarsiiyo ciidanka muslimiinta oo ayna ku aasaan meel u dhaw Qustandiiniya.

Hoggaamiyaha muslimiinta, Yasiid Binu Mucaawiya, isagana waxa uu fuliyay codsiga saxaabigaas qiimaha badan, iyaga oo ku aasay meel udhaw darbiyada Qustandiiniya.

Waanu kaa qaadnay salaanta Saaxiibkii Rasuulkoow, Alle hakaa raali noqdo, hana kuu marti qaado sida aad Rasuulkiisa u marti qaaday iyo si ka wanaagsan.

MUQIIRA BINU SHUCBA

*Jannada ayuu galayaa qofkii inaga mid ah ee dhinta, kan
adinka la idinka dilana naarta ayuu galayaa.*

- Muqiira Binu Shucba

***

Rag ku safray saxaraha iyaga oo halkii rati ku saaran saddex qof, hadafkooduna uu yahay in ay dacwada Islaamka gaarsiiyaan dhulka Faaris, Markii ay reer Faaris diideen dacwadana isku baddaleen halyeeyo soo duullaan tagay, ragg ku labisan dhar iska caadi ah, gacmahana ku sita hub iska caadi ah, gaadiidkooduna uu yahay faras ku daalay jihaadka. Geesiyaal aan cadowgooda marnaba dhabarka u jeedin, habeenkiinna u taagan cibaado, maalintiina sida gorgorka u ugaarsanaya cid walba oo caqabad ku noqota faafinta dacwada Islaamkam raggaasi cid kale ma aha waa saxaabadii Nabigeenna Suuban N.N.K.H, waa halyeeyadii u dhabar adeegsaday

sidii ay diinta xaqqa ah u gaarsiin lahaayeen adduun weynaha oo idil.

Socdaalkooda waxa uu ka soo bilaabmay Jasiirada Carabta, iyaga oo uu hoggaaminayay saxaabiga weyn ee lagu magacaabo Sacad Binu Abii Waqaas rc.

Sacad Binu Abii Waqaas rc waa geesi ka mid ah saxaabadii ugu dhowaa Nabiga Suuban N.N.K.H, kaas oo u dhabar-adaygay safarkii dheeraa ee diinta Islaamka lagu faafinayay, waxa uu ahaa ninkii ugu horreeyay ee fallaadhi ku difaaca diinta, taas oo uu ku muujiyay geesinimadiisa iyo iimaankiisa adag ee aan la loodin karin.

Halyeeyadii Islaamka waxa ay tageen dhulkii Faaris, iyaga oo dadka ugu baaqaayay dacwada Islaamka, reer Faaris markii ay diideen xaqqa, ciidankii Muslimiinta ahaa waxa ay saldhig ka dhigteen meel u dhaweyd Qaadisiya, iyaga oo isku diyaarinayay in ay dagaal la galaan Boqortooyadii Faaris, tiro ahaan, waxa ay gaarayeen 30,000 oo askari, halka ciidankii Faaris ay tiradoodu aheyd 120,000 oo askari, taas oo ay u dheereed maroodiyaal ay wateen, ciidanka muslimiinta aad ayey u tira-yaraayeen marka lala barbar dhigo ciidanka Faaris, oo dhinac walba ka dhisnaam, iyada oo ay sidaa tahay, haddana boqortooyadii Faaris

waxa ay aad uga cabsi qabtay ciidanka Muslimiinta, taana layaab ma'ahan, waayo halyeeyada Islaamka waxa ay duullaanka soo qaadeen iyaga oo gudanaya amaanada Nabigooda N.N.K.H, mid walba oo iyaga ka mid ahna waxa uu doonayay shahaado iyo in Alle dartii loo dilo, halka ciidanka Faaris ay dagaalka yimaadeen iyaga oo aan aqoon waxa ay u dagaallamayaan iyo waxa ay difaacayaan, sidaa darteed, lugaha ayaa looga xiray xargo iyo silsilado si aaney u dhabar-jeedin marka dagaalku holco.

Rustum, oo ahaa hoggaamiyaha ciidankii Faaris ee dagaalkii Qaadisiya, ayaa hoggaamiyaha ciidanka Muslimiinta Sacad Binu Abii Waqaas rc ka dalbaday in uu u diro rag ka mid ah ciidankiisa si uu wada hadal ula sameeyo, Sacad Binu Abii Waqaas ayaa waxa uu u diray toban nin oo uu kamid ahaa geesiga qisadeenna Muqiira Binu Shucbah, sababta Muqiira Binu Shucbah loogu daray raggaas ha isweydiin, waayo Muqiira waxa uu kamid ahaa dadka Carabta ugu caqliga badan.

Muqiira iyo asxaabtiisa waxa ay u baxeen la kulankii Rustum, iyada oo dadkii reer Faaris ahaa ay bannaanada usoo wada baxeen si ay u arkaan ragga lasoo diray, maadaama ay markii hore dhagaha ka maqli jireen geesinnimadooda iyo sida ay isugu naxariistaan, markii ay arkeen, ayey la yaabeen,

iyaga oo ku mashquulay labiskooda, hubka ay wateen, iyo gaadiidkooda.

Halyeeyadii Islaamka markii ay galeen qasrigii Rustum, ayaa waxa ay arkeen meel lagu qurxiyay dahab, xariir, iyo wax walba oo qurxoon oo qaali ah, Rustum isaguna waxa uu ku fadhiyay sariir dahab ah, markii ay damceen in ay qasriga gudaha u galaan, ayaa ilaaladdii waxa ay ku yiraahdeen: "Iska dhiga hubka, gudaha looma ogola hub." Halyeeyadeennu waxa ay yiraahdeen: "Innaga idinma imaan ee adinka ayaa ina wacday, ama sida aan nahay ayaan gudaha ku galeynaa, ama waan iska noqoneynaa." Waxaa loo ogolaaday hubkooda in ay qasriga la galaan.

Markii ay fadhiisteen, ayuu Rustum bilaabay in uu ku jees-jeeso labiskooda, waxa uu weydiiyay su'aalo aan qiimo lahayn, kadibna waxa uu yiri: "Maxaa idin keenay dhulkeenna?"

Ribciyi Binu Caamir, oo kamid ahaa wafdiga Muslimiinta, ayaa u jawaabay oo yiri: "Alle Weyne ayaa inoo soo saaray in aan adoomada ka saarno adoomada ay caabudayaan, oo aan u saarno cibaadada Alle, iyo in aan ka saarno ciriiriga adduunka oo aan u saarno nimcada adduunka, In aan ka saarno dulmiga diimaha oo aan u saarno caddaalada Islaamka, Diintiisa ayuu inala soo diray

si aan adoomadiisa ugu yeerno, qofkii aqbalo intaas, innaguna waan aqbaleynaa, balse qofkii diido waan la dagaalameynaa ilaa aan ka fulino balanka Alle."

Gaaladii ayaa waxa ay yiraahdeen: "Oo muxuu yahay Balanka Alle?" Waxa uu yiri: "Janno, ciddii innaga mid ah ee la dilo iyo guul ciddii innaga mid ah ee nolosha baaqi kusii ahaata."

Rustum ayaa waxa uu yiri: "Waanu aqbalnay hadalkiinna, ee waqti ma ina siineysaan si aan arrinta uga wada tashano?"

Ribciyi Binu Caamir ayaa u jawaabay oo yiri: "Meeqo ayaad rabtaan, maalin mise labo maalin?"

Waxa uu yiri Rustum: "Ka badan ayaan u baahanahay, si aan odayaasheenna ula tashanno."

Ribciyi Binu Caamir ayaa yiri: "Rasuulka Alle N.N.K.H inooma jideynin in aan cadowgeenna sugno wax ka badan saddex maalin, ee arrimihiinna kusoo dhammeysta saddex maalin gudaheed!"

Muqiira Binu Shucbah, geesiga qisadeenna, isagu waxa uu sariirta kula fadhiistay Rustum, ilaaladii ayaa waxa ay isku dayeen in ay ka soo jiidaan sariirta, balse waxa uu yiri: "Waxaa ina soo gaari jirtay in aad tihiin dad caqli badan, balse hadda waxa aan arkaa in aad tihiin dadka kuwooda ugu caqliga xun, annagu haddii aan nahay Carab, isma

adoonsano, waxa aan umaleyn jiray sideenna oo kale in aad u siman tihiin, waxa ugu wanaagsan ee aad sameyseen waa in aad ii sheegteen in aad is caabudaan oo is adoonsataan, arrintiinuna ma'ahan mid hagaagsan, anigana adinka ayaa iwacday ee aniga idinma imaan, maanta waxa aan ogaaday in la idinka adkaaday, boqortooyana kuma sii jiri karto caqligaan iyo dhaqankaan!"

Ilaaladdii ayaa luqadda Faaris waxa ay ku yiraahdeen: "Run ayuu sheegay ninkaan." Odayaashii goob joogga ahaa iyaguna waxa ay yiraahdeen: "Wallaahi, waxa uu yiri hadal ay adoomadeennu la dhaceen, Alle ha hoojiyo dadkeenii hore, caqligooda intuu jiray markii ay wax yar innooga dhigayen ummad sidaan ah!"

Rustum ayaa ka xanaaqay hadalkaas, waxa uu bilaabay in uu Carabta qiimahooda liido, qoomkiisana amaano, intaa kadib waxa uu hanti u bandhigay halyeeyadii Islaamka si ay ugu nabad geliyaan dhulka Faaris!

Muqiira Binu Shucbah rc ayaa waxa uu yiri: "Innaga waxaa diin iyo dhaqan inoo ahaa in aan is dilno, midkeen midka kale ayuu dili jiray, qof walba oo innaga mid ahna, qofka kale ayuu ku xad-gudbi jiray, gabadhaheenna ayaan aasi jirnay, iyaga oo nool innaga oo ka baqaneyno in ay wax inala

cunnaan ama waaba ceebsan jirnay, waxa aan caabudi jirnay dhagxaanta, haddii aan aragno dhagaxa aan caabudno, midka ka qurxoon waan tuuri jirnay oo midkaas qurxoon ayaan qaadan jirnay, aalkeennuna waxa uu ahaa sida aad sheegtay, kadib ayaa Rabbi innaga soo dhex saaray Nabi innaga mid ah, oo inoogu yeeraya in aan Alle rumeyno, waan raacnay oo rumeynay, wax walba uu dhaho Alle ayaa dhahay, wixii uu ina amrayna Alle ayaa ina amray, waxa uu inagu yiri: "Qofkii diinta idinku soo raaco, waxa uu leeyahay xuquuqaha aad leedihiin, waxa waajib ah in la siiyo xaqiisa, qofkiise diido diinta, waa in loo bandhigaa jisyada in uu bixiyo, kadibna waa in aad ka difaacdaan waxa aad naftiina difaacdaan, qofkii intaas diidaana la dagaalama."

Adigana haddii aad doonto jisyada dooro, adiga oo dulleysan ayaad bixin doontaa."

Rustum ayaa xanaaqay, waxa uuna yiri: "Haddii aan la dili laheynta Fariinsideyaasha, waan idin dili lahaa." Muqiira ayaa yiri: "Carruurteennu waxa ay dhadhamiyeen cuntada dhulkiina, waxa ayna yiraahdeen: "Kama sabri karno!"

Rustum ayaa dhahay: "Haddaba waad dhimaneysaan arrintaas inta aan la gaarin." Muqiira ayaa ku yiri: "Jannada ayuu galayaa qofkii inaga mid

ah ee dhinta, kan adinka la idinka dilana naarta ayuu galayaa, midkii innaga naga haro waxa uu ka guuleysan doonaa midka adinka idinka haro."

Muqiira Binu Shucbah rc waxa uu geeriyooday sannadkii 50-aad ee hijriga, bisha Shacbaan, isaga oo 70 jir ah.

CUMEYR BINU WAHAB

*Allaha ay nafteyda gacantiisa ku jirto ayaan ku
dhaartaye doofaarka ayaan ka jeclaa Cumeyr Binu
Wahab in uu igasoo hor baxo maantase isaga ayaan ka
jeclahay qaar kamid ah Carruutayda*

– Cumar Binu Al-Khaddaab Rc

***

Maalintii Badar, Cumayr waxa uu kamid ahaa hoggaamiyeyaashii Qureysh ee usoo dagaal tagay si ay ula diriraan Nabi Muxammad N.N.K.H iyo asxaabtiisa, Cumayr waxa uu ahaa nin aragti dheer, maamul wanaagsanna lagu yaqaanay, Qureysh ayaa u xilsaartay in uu tirakoob ku sameeyo asxaabta Nabiga N.N.K.H ee fagaaraha dagaalka joogta, si loo ogaado in ay wataan gurmada ama in dabin ay diyaarsadeen.

Cumayr waxa uu guda galay hawshiisa, isaga oo faraskiisa qaatay, markii uu soo laabtay waxa yiri: Iyagu waa saddex boqol oo nin wax dheer ama ka dhimman, tirakoobkiisu waxa uu ahaa mid sax ah, waxaa la weydiiyay in ay wataan wax gurmada ah, markaasuu yiri: Gadaashooda waxba kama aanan arkin, balse waxa aan arkay dad aan gaashaan iyo gabaad midna wadan seeftooda mooyaane, Ilaah baan ku dhaartaye, mid idinka kamid ah ma dilaayo mid iyaga kamid ah ilaa midkiinna laga dilo, Iyaga oo kale haddii ay idinka guuleystaan nolol dambe ma jirto ee maxaa ku talinaysaan?

Hadalka Cumayr iyo aragtidiisa waxa uu saameeyay qaar kamid ah madaxda Qureysh, kuwaas oo ku dhawaaday in ay ciidankooda soo aruuriyaan oo ay ka cararaan fagaaraha dagaalka iyaga oo aan dagaalamin, si kastaba ha ahaatee Abuu Jahal ayaa ka hor yimid fikirkooda, markas ayuu dib ugu holciyay naceybkii ay muslimiinta u qabeen.

Reer Makka waxa ay Cumayr ku naanaysi jireen "Shaydaanka Qureysh" balse Maalintii Badar "Shaydaanka Qureysh" waxa uu sameeyay wax aan waxba u tarin qoomkiisa ciidankii Qureysh, waxa ay magaalada Makka ku noqdeen iyaga oo jabay, dulligana uu ka muuqdo, Wiilkii Cumayrna waxa

uu kamid noqday dadkii ay muslimiintu qafaasheen.

Maalin maalmaha kamid ah iyada oo Cumeyr uu la fadhiyo ina adeerkii Safwaan Binu Ummaya, Safwaanna waxa uu naceyb fara badan u qabay dadkii dilay aabihii oo la oran jiray Umayya Binu Khalaf waxa aanu kamid ahaa dadkii lagu dilay dagaalkii Badar, Safwaan ayaa yiri isaga oo ka hadlaayo dadkii lagu dilay Badar: Illaah baan ku dhaartaye gadaashooda noloshuba wax dhadhan ah malahan.

Cumeyr ayaa yiri: waa runtaa, Illaah baan ku dhaartayee haddeyna ahaan laheyndeyn la igu leeyahay oo aan bixinteeda awooddin iyo ciyaalkeyga oo aan uga cabsanaayo in ay iga dayacmaan, faraskeyga inta aan koro ayaan Muxammad u tagi lahaa waana soo dili lahaa, Sababtoo ah waxa aan heystaa xeelad aan ugu tagi karo oo waxa aan leeyahay wiilkeyga aad qafaalateen ayaan u imid, Safwaan ayaa ka faa'iideystay oo yiri: deyntaada aniga ayaa dusha saartay oo aniga ayaa bixinnaayo, Carruurtaadana carruurteyda ayey la joogayaan, Cumeyr ayaa yiri: haddaba arrinteenna inoo qari oo sir ha inoo ahaato.

Cumeyr waxa uu qaatay seeftiisii oo sumeysneyd isaga oo u qalab xirtay dhankii Magaalada Madiina.

Cumar Binu Al-khaddaab rc iyo qaar kamid ah asxaabta Nabiga N.N.K.H oo ka sheekeysanaayay dagaalkii Badar iyo sida uu Alle ugu sharfay guusha taariikhiga ah, ayuu Cumar waxa uu arkay waxa uu arkay Cumeyr oo faraskiisa ku xirtay albaabka masaajidka Nabiga, sidoo kalena wata seeftiisii sumeysneed, Cumar ayaa yiri: Eeygaan waa cadoowga Illaahay Cumeyr Binu Wahab, Illaah baan ku dhaartayee wax aan shar aheyn lama aanu imaan, intaas kadib Cumar waxa uu u galay Nabiga N.N.K.H oo ku yiri: Nabigii Alloow cadoowgii Alle Cumeyr Binu Wahab ayaa yimid isaga oo wato Seeftiisii Sumeysneed, Nabiga ayaa yiri: isoo fasax, Cumar wuu aqbalay hadalka Suubanaha isaga oo seeftiina ka qaaday Cumeyr, raggii la socday ee Ansaarta ahaa ayuu ku yiri u geeya Nabiga oo agtiisa fadhiisiya, shartiisana ka ilaaliya Nabiga lagama aamin qabee, Cumeyr ayaa loo geeyay Nabiga, Suubanaha markii uu arkay ayuu Cumar Binu Al-khaddaab ku yiri: iska tag Cumarroow adiga, Cumeyr adigana soo gal.

Cumeyr Binu Wahab markii uu u galay Nabiga ayuu yiri: subax wanaagsan -waa salaantii jaahiliyada- Nabiga N.N.K.H ayaa dhahay: Alle Waxa uu innagu karaameyay salaana ka wanaagsan salaantaada Cumeyroow, waana Salaanta Ahlu Jannaha.

Cumeyr ayaa yiri: Wallaahi adigaba kama fogid Salaanteenna.

Nabiga N.N.K.H ayaa dhahay: haddaba maxaa ku keennay Cumeyroow.

Cumeyr ayaa yiri: waxa aan u imid wiilkeyga aad qafaalateen.

Nabiga N.N.K.H ayaa weyddiiyay oo ku yiri: oo maxey eheed Seeftii aad wadatay?

Cumeyr ayaa ku jawaabay oo yiri: inkaar Allaha ku rido seefta, maxey inoo qabatay dagaalkii Badar!

Intaas kadib Nabiga N.N.K.H ayaa u sheegay sababta uu u yimid iyo sheekadii dhaxmartay isaga iyo Safwaan Waxa uuna ku yiri: Adiga iyo Safwaan ayaa waxa aad fadhiisateen meel u dhow dhagaxii ku ag yaallay Kacbada, dabadeedna waxa aad ka wada haddasheen dadkii gaalada ahaa ee lagu laayey dagaalkii Badar, adiga ayaa waxa aad tiri: haddii aynan jiri lahayn deyn la igu leeyahay oo aysan jirin cid iga guddaysa, iyo ilmo aan uga cabsanayo dayacaad inay u dhintaan gadaasheyda, waxa aan u taggi lahaa Muxammed (Rasuulka N.N.K.H) waana soo dili lahaa, markaana Safwaan ayaa dusha saartay deyntaada iyo ciyaalkaaga si aad aniga ii disho, laakiin Allaah ayaa iga kaa ilaaliyay, Cumeyr ayaa qeyliyay oo yaabay waxa uu yiri: waxa

aan qirayaa in aad tahay Rasuulkii Illaahay, Illaah baan ku dhaartayee aniga iyo Safwaan cid aan aheyn ma aysan ogeyn arrintaan adigana Alle ayaa kuu waramay, waxaa mahadleh Rabigii igu hanuuniyay islaamnimada, intaas kadib Nabiga N.N.K.H ayaa ku yiri saxaabada: walaalkiin bara diinta, qur'aankana u akhriya, wiilkiisa maxbuuska ahna usii daaya.

Sidaas ayuu ku islaamay Sheydaankii Qureysh sidaas ayuu ku islaamay Cumeyr Binu Wahab, Cumar Binu Al-Khaddaab rc waxa uu yiri: rabbiga nafteyda ay gacantiisa ku jirto ayaan ku dhaartayee doofaarka ayaan ka jeclaa Cumeyr Binu Wahab, maantase isaga ayaan ka jeclahay qaar badan oo kamid ah carruurteyda.

Maalin maalmaha kamid ah Cumeyr Binu Wahab oo kelligii meel iska fadhiyo kana fikiraayo qiimaha iyo wanaagga islaamka ayaa waxa uu xasuustay dagaalkii Bader iyo maalmihii uu muslimiinta dhibaateyn jiray iyo sida sharafta leh ee looga cafiyay dambiyadii uu horay usoo galay markii uu islaamka qaatay ee uu yiri: waxa aan qirrayaa Nabi Muxammad N.N.K.H in uu yahay rasuulkii ilaaheey.

Cumeyr markii uu ogaaday waajibka ka saaran diinta lagana rabo in uu ugu adeego sidii uu ula

dagaalamay, dadkana u gaarsiiyo sidii uu uga celin markii hore ayuu u tagay Nabiga suuban N.N.K.H waxa aanu yiri: Rasuulkii Alloow waxa aan ahaa mid u dadaala sidii uu u damin lahaa iftiinka Alle, aniga oo aad u dhibi jiray dadka Alle rumeysan, hadda waxa aan jeclahay in aad i fasaxdo oo aan aado magaalada Makka, si aan dadka ugu yeero Alle iyo rasuulkiisa iyo islaamnimada waxaa laga yaaba in uu Alle soo hanuuniyo, haddii kalena aan ku dhibo diintooda sida aan asxaabtaada ugu dhibi jiray diintooda.

Markii uu kasoo tagay Cumeyr magaalada Makka saaxiibkiis Safwaan waxaa ku jirtay yididiilo ah in uu maqli doonno dilka Suubanaha N.N.K.H, magaalada Makka ayuu dhax wareeggi jiray, fadhiyada Qureysh ayuu isku muujin jiray, marwalba oo ay qoomkiisa weydiyaan sababta uu u faraxsan yahay waxa uu dhihi jiray ku bishaareysta khabar weyn oo idin hilmaamsiin doonno dhacdadii Badar.

Safwaan waabari walba Waxa uu usoo bixi jiray bannaanka magaalada Makka isaga oo socotada weydiin jiray in ay magaalada Madiina wax ka dhaceen iyo in kale, sidaas ayuu u weydiin jiray marwalbo.

Maalin maalmaha kamid ah ayuu Safwaan weyddiiyay nin socoto ah in ay magaalada Madiina wax ka dhaceen, ninkii socotada ahaa ayaa ku yiri: haa wax weyn ayaa ka dhacay, Safwaan aad ayuu u farxay isaga oo ku dhawaaday in uu xidigaha ku dul socdo farxad darteed, waxa uu weyddiiyay waxa ka dhacay Madiina, Ninkii ayaa ku yiri: waxaa islaamay Cumeyr Binu Wahab, halkaas ayuu jooga waxa uuna baranayaa diinta waxa loo akhrinayaa qur'aanka, Safwaan dhulka ayaa la wareegay waxa uu ku dhawaaday in uu qarxo duufaanta kusoo dagtay awgeed.

Waxa ay maalmuhu wareegan Cumeyr ayaa dib ugusoo laabtay magaalada Makka isaga oo seeftiisa galka uga baxsan tahay dagaalna u diyaarsan, qofkii ugu horreeyay uu la kulmay waxa uu ahaa saaxiibkiis Safwaan, xooga hadal ayey isku tuureen balse Cumeyr socodkiisa ayuu iska watay waxa uu galay magaalada Makka isaga oo muslim ah, halkii maalmu ka hor uu ka tagay isaga oo gaal ah, magaalada Makka ayuu u galay si layaab leh isaga oo u eg Cumar Binu Al-Khaddaab rc maalintii uu islaamay, Isaga oo muujinnaayo islaaminimadiisa ayuu yiri: Illaah baan ku dhaartayee in aan ka tageynin meel aan gaalnimo la fadhiistay, haddii ay jirtana waxa aan la fadhiisan doonna islaamnimo iyo iiman.

Cumeyr Binu Wahab rc waxa uu habeen iyo maalin si muuqato iyo si qarsoon u muujinayay islaamnimadiisa, qalbigiisa waxaa ka buuxay iimaan, nuur iyo hanuun Carrabkiisana waxaa ka socday erayo xaq ah, gacanta waxa uu ku watay seeftiisa taas oo uu isaga edbinaayay eeyaha wadooyinka taagan ee rabbo in ay xaqqa gacmahooda ku daboolan.

Dhowr isbuuc kadib waxaa gacantiisa ku islaamay muslimiin fara badan, isaga oo usoo kaxeeyay dhankii magaalada Madiina, oo maalmo yar ka hor uu u tagay dilka Nabi Muxammad N.N.K.H isaga oo wato seef sumeysan, maantana waxa uu hoggaaminayaa muslimiin fara badan oo gacantiisa kusoo islaamay markaas ayey takbiirta wadooyinka is qabsatay.

Cumeyr Binu Wahab waxa uu Nabiga N.N.K.H kala qeyb galay dagaalo badan sida furashadii Makka, Cumeyr ma aanu iloobin saaxiibkii Safwaan Binu Umayya, waxa uu ugu baaqayay islaamnimada, Safwaanna waxa uu rabay in uu u safro Yaman, balse Cumeyr ayaa waxa uu isku dayaayay in uu saaxiibkii ka reebo Sheydaanka hoggaanka u haayo, Nabiga ayuu u yimid waxa uu yiri: rasuulkii Allow Safwaan waa uu baxay isaga oo adiga kaa cararaayo ee Rasuulkii Alloow magan galyo sii, Nabiga waa uu ka aqbalay, Cumeyr ayaa yiri: Rasuulkii Alloow

isii calaamad uu ku garto in aad magan galisay, Nabigana waxa uu siiyay cimmaamadii uu kusoo galay magaalada Makka, intaas kadib Cumeyr ayaa kadaba tagay Saaxiibkiis Safwaan.

Safwaan damaciisu waxa uu ahaa in uu ku Safro badda, Cumeyr ayaa yiri: Safwaanooow Hooyadeey iyo aabahey ayaan kugu furtayee naftaada ha haligin, Rasuulka Alle magan galiyo ayuu ku siiyay, Safwaan ayaa yiri: Hoogee...! iga dheeraaw hana ila hadlin!

Cumeyr ayaa ku yiri: hooyadeey iyo aabahey ayaan kugu furtayee Rasuulka Alle waa kan dadka ugu Wanaagsan, ugu Naxariis badan, ugu Dulqaad badan, sharaftiisu waa sharaftaada.

Waxa uu yiri Safwaan: nafteyda ayaan uga cabsanayaa.

Cumeyr ayaa yiri: waa uu ka dulqaad badan yahay sidaas kana wanaagsan yahay.

Cumeyr iyo Safwaan waxa ay u wada yimaadeen Nabiga, Safwaan ayaa Nabiga N.N.K.H ku yiri: Kani waxa uu sheegayaa in aad imagan galisay ee maxaa ka jiro, Nabiga N.N.K.H ayaa yiri: run ayuu kuu sheegay, Safwaan waxa uu yiri: haddaba labo bil fursad isii, Nabiga N.N.K.H waxa uu yiri: afar bil oo fursad ah ayaad leedahay!

Ugu danbeyn Safwaan waa uu islaamay diinta xaqqa ah ayuu qaatay Cumeyrna aad ayuu ugu farxay middaas.

Wixii intaa ka danbeeyay Cumeyr waxa uu dadka ugu baaqi jiray Diinta Islaamka ilaa ay gacantiisa ku soo islaameen dad aad u fara badan.

Alle ha sharfo Cumeyr iyo Saaxiibkiis, oo qabrigooda Allaha u nuuriyo.

CIKRIMA BINU ABII JAHAL

*"Nabiga N.N.K.H ayaa kula dagaalamay meelo badan,
maantana ma waxa aan cararayaa Ruum, taasina
ma'ahan mid dhici karta!"*

- Cikrma Binu Abii Jahal

**

Cikrma Binu Abii Jahal rc waxa uu kamid ahaa dadka Qureysh ugu nasabka wanaagsan ugu hantida badan, ugu Sharafta badan, Aabihii waxa uu ahaa Fircoonka Ummaddaan, iyo hoggaamiyaha shirkiga iyo gaalnimada sheydaankii muslimiinta ku cigaabi jiray magaalada Makka hijrada ka hor, ugu danbeyna ku dhintay gacanta wiilashii uu cigaabi jiray, Waa Abuu Jahal.

Cikrma isaguna waxa uu kamid ahaa hoggaamiyeyaasha Qureysh iyo dagaalyahannadii ay ku faani jirtay Qureysh ee ugaarsiga ku wanaagsanaa, Cikrma waxa uu naceybka islaamka ka dhaxlay aabihiisii Sheydaanka ahaa, waxa uu aad

ula dagaalami jiray diinta islaamka, isaga oo sameeyn jiray waxyaabo uu ku farxo aabihii.

Dagaalkii Badar, aabihiis Abuu Jahal ayaa ahaa hoggaamiyaha gaalada, oo ku dhaartay in uusan ku noqoneyn magaalada Makka isaga oo aan guuldarro gaarsiinin Muxammad (Nabiga N.N.K.H), Abuu jahal waxa uu gawracay Saddex neef oo geel ah, isaga oo cabay khamri, waxa loo tumay muusig, Abuu Jahal markii uu dagaalkaan hoggaaminaayay waxaa garab u ahaa, gacanta uu ku ugaarsadana ahaa wiilkiisa Cikrima, Balse nasiib wanaag Abuu Jahal sanamyadii uu baryay waxba uma aysan qaban waayoo ma aaney maqlin baryadiisa haddii ay maqli lahaayeen waxaba uma aaney tari laheyn oo ma aysan awooddin, waxaa uu ku dhintay gacanta wiilashii uu magaalada Makka ku dhibi jiray.

Cikrima waxa uu magaalada Makka ku noqday isaga oo ka cararay baqtiga aabihiis, jabkii soo gaaray awgiis, mana uusan ku guuleysan in uu ku aaso magaalada Makka, Wiilashii muslimiinta ayaa baqtiga Abuu Jahal waxa ay ku tuureen god meesha ka dhawaa isaga iyo toban gaal oo la socotay.

Laga billaabo maalintaas Cikrima waxa uu si xad dhaaf ah u nacay cadoowtinnimana ugu qaaday islaamka iyo muslimiinta, waxa uu rabay in uu

aabihiisii gaalka ahaa u aargudo, Cikrima iyo qaar kamid sheydaamo yaryar oo aabayashood lagu dilay dagaalkii Badar ayey laabta u dagtay naceybka ay u qabaan Suubanaha N.N.K.H iyo asxaabtiisa qiimaha badnaa, ugu danbeyn waxaa la gaaray dagaalkii Uxud.

Cikrima waxa uu ka qeyb galay dagaalkii Uxud isaga oo ay la socdeen Xaaskiisa Ummu Xakiim iyo dumar kale si ay ciidanka gaalada ugu dhiirragaliyaan dagaalka oo aysan uga cararrin fagaaraha

Gaaladii Qureysh waxa ay hoggaamiyaha garabka midig u magacaabeen Khaalid Binu Waliid garabka bidixna waxa ay ka dhigeen Cikrima Binu Abii Jahal oo ahaa labada dagaalyahan ee ugu Wanaagsanaa, meeshaasna waxaa guul darro kala noqday ciidankii muslimiinta gaaladii Qureyshna goobta ayey kala carareen guul qabyo ah.

Dagaalkii Axsaab gaaladii Mushrikiinta ayaa waxa ay go'doon geliyeen magaalada Madiina maalmo badan, Cikrima oo u adkeysan Kari waayay waqtigaas faraha badan ayaa helay meel yar oo uu ka gali karo magaalada Madiina oo markaasi dhufeys ku jirtay, Cikrima iyo qaar kamid ah gaaladii la socotay ayaa luuqii yaraa galay balse jab ayey kala soo laabteen.

Furashadii Makka gaaladii Qureysh waxa ay ogaadeen in aysan awood u laheyn ka hortaga ciidan uu hoggaaminayo Nabi Muxammad N.N.K.H, waxa ayna go'aansadeen in ay wadada u banneeyaan, Nabiga N.N.K.H waxa uu amray in aan la dili karrin qofkii la kari waayo mooyee, laakiin Cikrima iyo qaar kamid ah raggii Qureysh ayaa isku dayay in ay hor istaagan ciidanka muslimiinta balse Khaalid Binu Waliid ayaa jabiyay, halkaana waxaa ku dhintay ciddii waqtigeedu dhamaaday, ciddii kalena waa ay carartay, Cikrima isagu waxa uu kamid ahaa dadkii cararay.

Cikrima markii halkaas lagu jabiyay waxa uu go'aansaday in uu u safro Yaman balse Xaaskiisa Ummu Xakiim ayaa Nabiga N.N.K.H u weydiisay magan gelyo, Nabiguna waa uu ka ogolaaday, Ummu Xakiim markii ay u tagtay Cikrima waxa ay ku tiri: Waxa aan kaaga imid dadka midkii ugu fiicnaan badnaa, ugu baarisanaa, ugu wanaagsanaa agtiisa, magan gelyo ayaan kuu weydiiyay waa uuna ku magan geliyay ee naftaada ha haligin.

Waxa uu yiri: ma adiga ayaa la hadlay? waxa ay tiri: Haa, kadibna si wadajir ah ayey isku soo raaceen labadooda, Intii ay waddada socdeen ayey si kumeel gaar ah ugu leexdeen guri wadada dhinaceeda ku yaallay.

Cikrima ayaa waxa uu isku dayay in uu xaaskiisa u dhawaado balse si adag ayey uga diiday oo waxa ay tiri: waxa aan ahay Muslimad adigana waxa aad tahay gaal, Cikrima isaga oo yaaban ayuu yiri: arrinka adiga iyo aniga ina kala ilaaliyay mid sahlan ma'ahan.

Cikrima iyo xaaskiisa waxa ay tageen magaalada Makka , Nabiga N.N.K.H asxaabtiisa ayuu ku yiri: waxaa idin imaan doonno cikrima isaga oo Muslim ah, ee aabihiis haku cAlleynina, sababtoo ah qofka dhintay oo la caayo waxa ay dhibeysaa qofka nool, ee qofka dhintay waxba uma dhibeyso, Cikrima waxa uu u yimid suubanaha N.N.K.H isaga oo yiri: Ummu xakiim waxa ay sheegeysaa in aad imagan gelisay, ee maxaa ka jiro? Nabiga N.N.K.H ayaa ku yiri: run ayey kuu sheegtay.

Cikrima ayaa waxa uu yiri: oo maxaa dadka ugu baaqdaa Muxammadoow?

Nabiga N.N.K.H ayaa waxa uu u tiriyay Arkaanul islaamka.

Waxa uu yiri Cikrima: Illaah baan ku dhaartayee wax aan xaq aheyn dadka uguma baaqdid, wax aan wanaag aheyna ma amartid, intaa kadibna diinta islaamka ayuu qaatay, Nabiga N.N.K.H ayuu ka dalbaday in uu u duceeyo, Nabigana waa uu u duceeyay danbi isaga oo dhaaf Alle u weydiiyay.

Laga billaabo maalintaas Cikrima waxa uu kamid noqday halyeeyada iyo Mujaahidiinta u taagan faafinta diinta islaamka, mararka qaar kitaabka qur'aanka ayuu inta wajiga saarto ayaa waxa uu dhihi jiray: Kitaabka Rabbigeey, hadalka Rabbigeey, Isaga oo la oohnayo cabsi Alle.

Dagaalkii Yarmuuk, Cikrima waxa uu arkay in ciidanka Muslimiinta ay xaalad adag ku jiraan. Markaas ayuu inta faraskiisa ka degay, seeftana galka kala baxay oo galkeedii jabiyay, ayuu kala jeexay safkii gaalada Ruumaanka.

Khaalid Binu Waliid rc ayaa waxa isku dayay in uu celiyo, laakiin Cikrima waxa uu yiri: "Iga leexo, Khaalidoow, adiga waad iiga soo horreysay Nabiga N.N.K.H, balse aniga iyo aabahey si adag ayaan u colaadinay Nabiga N.N.K.H, meelo badan ayaan kula dagaalanay, maantana ma waxa aan ka cararayaa gaalada Ruumaanka, taasina ma'ahan mid dhaceyso! Intaas kadib Muslimiinta ayuu ugu dhawaaqay cod dheer, isaga oo yiri: "Yaa igula ballamaayo geerri? waxaa soo raacay afar boqol oo kamid ah libaaxyada Islaamka, markaas ayey dagaallameen dagaal geesinimo ku dheehan.

Markii uu dhammaaday dagaalkii, oo muslimiintu ay guuleysteen guul lixaad leh ayey arkeen saddex Mujaahid oo dhaawacu tabar dareeyay, waxa ayna

kala ahaayeen saddexdaa mujaahid Cikrima Binu Abii Jahal, Cayyaash Binu Abii Rabiica iyo Al-Xaaris Binu Hishaam.

Al-Xaaris Binu Hishaam ayaa waxa uu dalbaday biyo markii loo keennay ayuu arkay Cikrima oo leh: biyo!, Waxa uu yiri: u geeya Cikrima!

Cikrima markii loo keenay isaguna waxa uu arkay Cayaash, markaas ayuu yiri: haloo geeyo Cayaash, Cayaash markii loo keenay waxa uu yiri: ma cabbaayo ilaa uu ka cabbo walaalkeygii dalbaday markii hore, biyihii waxaa loo celiyay oo loo geeyay Al-Xaaris Binu Hishaam balse waxaa la arkay isaga oo naftu ay ka baxday, markale haddana waxaa loo geeyay Cikrima isagana sidoo kale waa uu dhintay, haddane Cayaash ayaa loo celiyay isagana Saaxiibadiis kama uusan harrin oo waa uu dhintay.

Alle haka raali noqdo dhammaantood oo darka Nabiga Alle haka waraabiyo.

KHAALID BINU WALIID

*"Dumarka oo dhan way awoodi waayeen Khaalid oo
kale in ay dhalaan."*

- Abuubakar Sidiir Rc

**

Hoggaamiye dagaaleedkii ugu weynaa ee soo mara taariikhda banii aadamka oo idil, hoggaamiyaha ugu caliga badan, ugu qorsheynta badan, ugu xeeladda badan, asaga ka hor ma jirin, gadaashiisana ma imaanin hoggaamiye kulansaday dhammaan tilmaamahaas, ma jiro hoggaamiye lala barbar dhigi karo, waxa uu galay wax ka badan boqol dagaal, noloshiisana hal dagaal laguma jabin, Ruum iyo Faaris oo awooddooda dhan adeegsanaayay ayuu ka adkaaday isaga oo argagax xooggan ku abuuray qalbiyadooda, Sheegida magaciisa oo kaliya ayey la argagixi jireen, Waa seeftii uu Alle dul dhigay gaalada Khaalid Binu Waliid rc.

Maadaama uu yahay hoggaamiyaha dagaalyahannada, maxaa laga yiri:

Nabiga N.N.K.H ayaa yiri: "Khaalid Binu Waliid waa seef kamid ah seefaha uu Alle dul dhigay gaalada iyo munaafiqiinta."

Abuu Bakar Sidiq rc waxa uu yiri: "Dumarka oo dhan waa ay awoodi kari waayeen Khaalid oo kale in ay dhalaan." Sidoo kale, waxa uu yiri isaga oo u jawaabay Cumar, oo dalbaday in Khaalid xilka laga casilo: "Ma ihi mid daminayo seef uu Alle dul dhigay mushrikiinta."

Cumar Binu Al-Khaddaab rc markii ay geeridiisa soo dhawaatay ayuu yiri: "Haddii uu joogi lahaa Khaalid, isaga ayaan u dhiibi lahaa maamulka Islaamka, Marka uu Rabbigey iweydiiyo cidda aan masuulka uga dhigay Ummadda Nabi Muxammad N.N.K.H, waxa aan dhihi lahaa, Rabbiyoow, waxa aan maqlay Nabigaaga oo leh: 'Khaalid waa seef kamid ah seefaha Alle uu dul dhigay gaalada.'"

Mustashriqiinta gaalada iyo waxa ay ka yiraahdeen Khaalid:

- Khaalid Binu Waliid waa hoggaamiye aan ganban, oo hibo u leh hoggaaminta, Sababtaas awgeed ayey Muslimiinta ugu

guuleysteen meelo fara badan, Nabi Muxammadna waxa uu ku magacaabay seeftii Alle.

- *Richard Müller Waxa uu leeyahay:* "Napoleon Bonaparte waa sida Khaalid Binu Waliid. Uma aaba-yeelayo wax aan dagaal aheyn, mana jeclo in uu barto wax aan dagaal aheyn."
- *Dermengham Waxa uu leeyahay:* "Khaalid Binu Waliid waa hoggaamiye weyn, lama jabin lagamana adkaan, hoggaamiye aad u caqli badan, hoggaamintana ku wanaagsan."
- *Goltz isaguna waxa uu leeyahay:* "Khaalid Binu Waliid waa macalinkeyga dhanka dagaalka."
- Inkasta oo hoggaamiye Khaalid laga casilay hoggaaminta ciidankii Shaam, haddana dhab ahaan isaga ayaa ahaa hoggaamiyaha ciidanka. (*Brockelmann*)

Khaalid Binu Waliid rc waxa uu ku dhashay magaalada Makka sannadkii 592-dii miilaadiga, aabihiis waa Waliid Binu Muqiira, mid kamid ah hantiileyaasha Qureysh.

Khaalid Binu Waliid rc kama aanu qeyb gelin dagaalkii Badar sababtoo ah ma uusan joogin oo waxa uu ku maqnaa Shaam, balse waxa uu ka qeyb galay dagaalkii Uxud oo uu ka qaatay kaalin

muuqata, isaga oo sabab u ahaa in Muslimiinta lagu dhibaateeyo dagaalkaas, Khaalid waxa uu soo islaamay sannadkii siddeedaad ee hijriga, ka hor furashadii Makka.

Khaalid Binu Waliid rc waa hoggaamiye kamid ah hoggaamiyeyaasha Islaamka ee Jihaadka, iyo aqoonyahanka kaliya ee laga bartay maamulka iyo hoggaaminta dagaalka.

Xilligii uu noolaa, Waxa uu edbiyay gaalo badan, isaga oo galay dagaalo badan oo waajahay cadow kala duwan, waxa uu kaalin muuqato ka qaatay dagaaladii Ridda ee waqtigii Abuu Bakar rc, Xilligii uu noolaa Nabiga N.N.K.H Waxa uu galay dagaalo fara badan, Tusaale buuxa waxaa kuugu filan dagaalkii Mu'tah, heer uu Nabiga N.N.K.H ku magacaabay Khaalid seef kamid ah seefaha Alle uu dul dhigay gaalada.

Markii uu dhintay Khaalid, ilaa iyo hadda taariikhdiisa geesinnimada leh, maalinba maalinta ka danbeysa waa ay sii caan baxeysaa, oo waxaa lagu daraaseeyaa macaahida iyo jaamacadaha Muslimiinta iyo gaalada, Isaga ayaana laga bartaa dagaalka iyo maamulkiisa.

Waxaa jiri karta su'aal ah: Khaalid intee ayuu ka bartay dagaalka iyo maamulkiisa? Jawaabta su'aashaas waxa ay noqoneysaa kama aanu baran

mac-had ama jaamacad midna ee waxa uu ka bartay madarasada Nabi Muxammad N.N.K.H, caqiidada Islaamka ee saxiixa ah iyo geesinnimadiisa ayaa ka dhigtay hoggaamiye dagaal oo dhan walba ka diyaarsan.

Islaamka ka hor, Khaalid ma ahaa dagaalyahan? Dhab ahaan, maya, kaliya waxa uu u dagaalami jiray noloshiisa, inkasta oo uu kasoo muuqday dagaalkii Uxud iyo dagaalo kale isaga oo Muslimiinta kasoo horjeeday xilligaas, laakiin markaas, ma uusan laheyn geesinnimada iyo qibrada uu helay Islaamnimada kadib.

Kuuguma soo koobi halkaana qibradihii iyo dagaalladii uu galay halyeeygaan, balse waxa aan kaaga sheekeyn doonnaa waxyar oo kamid ah geesinnimadiisa aniga oo soo qaadan doonna dagaalkii Mu'tah, ee uu ku helay magaca qiimaha badan ee ah "Seefta Alle."

Khaalid Binu Waliid rc waxa uu kamid ahaa ciidankii Muslimiinta ee ka baxayay magaalada Madiina, ciidankaas oo tiradooda ay gaareysay saddex kun oo askari, kuwaas oo loo diray in ay ka hortagaan laba boqol oo kun oo askari.

Hoggaamiyaha koowaad ee dagaalka waxaa ahaa Sayd Binu Xaarith rc, Khaalid waxa uu kamid ahaa ciidankaas, balse ma uusan aheyn hoggaamiye.

Sababta dagaalka waxa ay aheyd in loogu aargudo wafdi ka socday Nabiga N.N.K.H oo fariin sidday, kaas oo jidka uu u galay nin la oran jiray Shuraxbiil Binu Cammar, isaga oo si foolxun u dilay.

Nabiga N.N.K.H ayaa waxa uu diyaariyay ciidan ka kooban saddex kun oo askari isaga oo madax uga dhigay Sayd Binu Xaarith, haddii la dilana, Jacfar Binu Abii Daalib iyo Cabdullaahi Binu Rawaaxa.

Libaaxyadii Muslimiinta waxa ay tageen goobtii dagaalka, waxa ay hor istaageen ciidan tiro iyo hub intaba ka badan, balse halyeeyada Nabi Muxammad N.N.K.H uu soo diray, halkii nin oo iyaga kamid ah waxa uu u dhigmay kun askari, hadafkoodu waxa uu ahaa janno, sidaas darteed dhabarka ma jeedin ee cadowga ayey argagax ku abuureen.

Ciidanka Muslimiinta kuma ay tashan markii hore in ay la kulmi karaan ciidan tiradaan leh, hoggaamiyeyaasha ciidanka ayaa kulmay iyaga oo ka tashanaya arrintaan iyo sida ay waxyeeli lahaayeen, Cabdullaahi Binu Rawaaxa, oo kamid ahaa hoggaamiyeyaasha ciidanka, ayaa yiri: "Dadoow... Wallaahi tan aad naceysaan ayaa ah midda aad darteed usoo baxdeen adinka oo raadinaayo, waana shahaado, dadkana kulama dagaalameyno tiro iyo awood midna, ee waxa aan kula dagaalameynaa diintaan uu Alle innagu

karaameeyay darteed, aan horay u socono, labo mid ayey noqonneysaaye: guul ama shahaado."

Intaas kadib dagaalkii ayaa si xamaasad leh ku bilaawday, waxyar kadib, waxaa la dilay hoggaamiyeyaasha muslimiinta ee saddexda ahaa, dagaalyahanada muslimiinta ayaa tashtay, Khaalid ayeyna u doorteen in uu hoggaamiyo.

Khaalid markii hore hammigiisa ma aheyn hoggaamiye-nimo, kaliya waxa uu ahaa askari caadi ah oo ay hoggaaminaayeen rag isaga uga horreeyay Islaamnimada.

Markii Khaalid uu qabtay hoggaaminta ciidanka, waxa uu galay dagaal qaraar oo aad u xamaasadeysan, Imaamu Bukhari waxa uu wariyay in maalintaas ay gacanta Khaalid ku dhammaadeen sagaal seefood.

Nabiga N.N.K.H, isaga oo ka waramaayo dagaalkaas, ayaa waxa uu yiri: "Calanka waxaa qaaday Sayd, waa la asiibay oo wuu dhintay, haddana waxaa qaaday Jacfar, isagana waa la asiibay, haddana waxaa qaaday Cabdullaahi Binu Rawaaxa, isagana waa la asiibay... ilaa ugu danbeyn uu calanka qaaday seef kamid ah seefaha Alle."

Maalintii oo dhan ayuu socday dagaalku, markii ay qoraxdu qarsoontay oo habeen la gaaray, Khaalid

isaga oo ka faa'iideysanaayay fursadaas weyn waxa uu isbeddel ku sameeyay ciidanka, Kuwii midigta ka dagaalami jiray ayuu bidix geeyay, kuwii bidixdana midig ayuu geeyay, kuwii dhaxdana horay ayuu geeyay, inta uu ku jiray nidaaminta, koox ciidanka kamid ah ayuu amray in ay sameeyaan wareeg iyo buuq badan si uu cadoowga ugu maleeyo in uu gurmada soo gaaray, markii uu waaga baryay, labadii ciidan ay is hor istaageen, gaaladii waxa ay arkeen wajiyo cusub oo aysan markii hore arki jirin, markaana waxa ay aamineen in uu yimid gurmada cusub.

Hoggaamiye Khaalid isagana qeyb qeyb ayuu ciidanka dagaalka uga saaray, sidaas ayuu Khaalid ugu guuleystay in uu ciidanka ka saaro dhibka iyaga oo aan la kulmin wax jab ah, qalbiyada cadowgana ku abuuray argagax heer ay xitaa awoodi waayeen in ay soo daba galaan ciidankaas tirada yar.

Khaalid Binu Waliid iyo ciidankiisa waxa ay gaareen magaalada Madiina waxaana soo dhaweeyay Nabiga N.N.K.H iyo Muslimiinta.

Khaalid Binu Waliid rc waxa uu door muuqdo ku lahaa furashooyinka ay muslimiinta ka sameeyeen dhulalka Furus iyo Ruum, Abuu Bakar markii uu ka taqalusay dhibaataadii ridada ee Muslimiinta awooddooda daciifin rabtay, ayuu amray Khaalid in

uu u jiheysto dhanka Furus iyo furashadeeda, Khaalid waxa uu ahaa hoggaamiye uu Abuu Bakar u adeegsan jiray meel walba isaga oo dhihi jiray hadal macnihiisu ahaa: "Illaah baan ku dhaartaye, Khaalid ayaan ku iloobayaa waswaaska Ruum iyo sheydaanka." Khaalid isagana ma uusan hoojin kalsoonnida Abuu Bakar oo waxa uu shaam ku tagay waqti aad u yar isaga oo gurmada u noqday ciidan Muslimiin ah oo halkaas joogay, waxa uu mideeyay ciidankii Muslimiinta, markaana isaga iyo gaaladii Ruum ayaa waxa ay ku kulmeen waadi lagu magacaabo Yarmuuk halkaas ayuuna ugu dhigay cashirro wanaagsan.

Aad ayey u adag tahay in aan halkaan kusoo koobo taariikhda iyo geesinimada nin ay awooddiisa iyo xirfaddiisa la yaaban yihiin xitaa gaaladii uu la dagaalamay Ilaa heer ay reer galbeedka ku tilmaameen in uu yahay jeneral islaami ah oo ay ka wadaan hoggaamiyaha guud ee ciidanka Islaamka, waana darajada ugu sareysa, Qaar kale oo iyaga kamid ahna waxa ay dhaheen waa hoggaamiye ciidan kan ugu caqliga badan, doodahana si fudud uga taqaluso iyo hoggaamiyaha ugu weyn taariikhda Banii Aadamka oo dhan.

Taariikhdiisa iyo xirfadihiisa dagaal waxaa lagu bartaa jaamacaddaha iyo macaahida qaaradaha Yurub, Ameerika, iyo dowladaha Carbeed.

Khaalid Binu Waliid rc waxa uu ku dhintay magaalada Ximsa 18-ka bisha Ramadaan, sannadkii 21-aad ee hijri, Khaalid markii ay geerida u timid, indhihiisa murug ayey la ilmeeyeen, Ma'ahan in uu ka cabsaday geerida, balse waxa uu jaclaa shahaadada Alle dartii ah ee uusan nasiibka u yeelan, Waxa uu dhintay isaga oo ay jirkiisa meel walba seef uga taallo, Alle raali haka noqdo hoggaamiye Khaalid bin Waliid rc

SACIID BINU CAAMIR AL-JUMAXI

"Cumaroow... waxa aan kugula dardaarmayaa in aad dadka Alle uga cabsato, oo aadan dadka uga cabsan Alle, iyo in aysan is qilaafin hadalkaaga iyo ficilkaaga, hadalka ugu wanaagsan waa kan uu ficilka rumeeyo."

- Saciid Binu Caaamir

**

Saciid Binu Caamir waxa uu kamid ahaa kumanaan qof oo isugu soo baxay bannaanka magaalada Makka, meel lagu magacaabo Tanciim, kulan ay isugu yeereen odayaasha Qureysh si ay uga qeyb galaan dilka Khubayb Binu Cadiyi, oo ahaa mid kamid ah saxaabada Nabiga N.N.K.H, oo ay Qureysh si dhagar ah kusoo qabatay.

Saciid xilligaas waxa uu ahaa wiil dhallinyaro ah oo xooggan, dhallinyaranimadiisa waxa ay awood u siisay in uu dhex galo safafka odayaasha Qureysh sida: Abuu Sufyaan Binu Xarbi iyo Safwaan Binu

Ummaya, kuwaas oo hoggaaminayay kulanka, taasi waxa ay u ogolaatay in uu si toosa u arko waxa lagu sameynayo ninka ay soo qabteen Qureysh, carruurta, dumarka, iyo dhallinyaradana ay diyaar u yihiin in ay ugu aar-gudaan dadkii looga laayay dagaalkii Badar.

Waxaa la keenay ninkii maxbuuska ahaa, Saciid Binu Caamir isaguna waxa uu taagan yahay meel u dhow, waxa uu maqlay cod hoose oo kasoo baxayay Khubayb kaas oo lahaa: "Iga leexda, aan tukado laba rakco inta aan la idilinee..." Weeyna ka leexdeen.

Saciid Waxa uu arkay Khubayb oo dhanka Kacbada u jeedo isaga oo tukanaayo laba rakco oo aad u qurxoon oo dhammeystiran, intaa kadib Khubayb ayaa odayaasha Qureysh ku yiri: "Haddii aydaan umaleyn laheyn in aan salaadda u dheereeynaayo cabsi aan ka cabsanaayo geerida, salaadda ayaan badsan lahaa." Saciid waxa uu indhihiisa ku arkayay qoomkiisa oo suurad xumeynayo Khubayb, oo marba jirkiisa qeyb ka jarayo, iyaga oo leh: "Ma jeceshahay Muxammad in uu booskaaga joogo, adigana aad badbaado?"

Khubaybna uu leeyahay, isaga oo dhiigga uu ka socdo: "Wallaahi in aan jecleyn aniga oo nabad qaba in aan qoyskeyga dhex fadhiyo, Muxammadna ay muddo qodax."

Intaa kadib Saciid Binu Caamir Waxa uu arkay Khubayb oo indhihiisa xagga samada u taagay isaga oo habaaraya Qureysh, ugu dambeyntiina waxa uu qaatay neeftiisii ugu dambaysay.

Reer Qureysh waxa ay ku laabteen magaalada Makka, iyaga oo isla iloobay arrintii ay ku sameeyeen Khubeyb, laakiin Saciid Binu Caamir marna ma uusan iloobin wixii lagu sameeyay Khubeyb, marka uu seexo, waa uu ku riyoon jiray, haddii uu soo jeedo, maskaxdiisa ayaa u sawiri jirtay, waxa uu ka cabsan jiray in uu ku dhaco habaarkii Khubeyb.

Saciid waxa uu Khubeyb ka bartay wax uusan horay u aqoonin, sidaa ayuuna ku qaatay diinta islaamka, qalbigiisana imaanka u buux dhaafiyay, isaga oo usoo hijrooday magaalada Madiina.

Xilligii Cumar Binu Al-Khaddaab rc uu maamulka islaamka haayay, Saciid waxa uu u tagay Cumar isaga oo waano iyo naseexo u wado, waxa uu ku yiri, "Cumarooow... waxa aan kugula dardaarmayaa in aad dadka Alle uga cabsato, oo aadan Alle uga cabsan dadka, iyo in aysan is khilaafin hadalkaaga iyo ficilkaaga, hadal waxaa ugu wanaagsan midka uu ficilka rumeeyo."

Cumar ayaa maalin waxa uu u wacay Saciid waxa uuna ku yiri, "Saciidoow, waxa aan masuul kaaga dhignay magaalada Ximsa."

Saciid ayaa dhahay, "Cumarooow, Alle ayaan kugu dhaarshayee ha ifitneyn."

Cumar ayaa xanaaqay oo yiri, "Arrinkaan ayaad dusha iga saareysaan waadna iiga tageysaan miyaa... Wallaahi kaama tagaayo."

Sidaas ayuu Saciid ku noqday maamulka magaalada Ximsa, waqti yar kadib, Cumar ayaa reer Ximsa ku yiri, "Iisoo qora magacyada dadkiina fuqarada ah, si aan baahidooda ugu qabanno." markaana waxaa loo keennay feel uu ku jiro magaca Saciid Binu Caamir, Cumar ayaa dhahay, "Waa kuma Saciidkaan?"

Waxaa lagu yiri, "Waa amiirkeenna!"

Cumar ayaa dhahay, "Oo amiirkiinnu ma faqiirbaa?"

Waxaa lagu yiri, "Haa, mararka qaar xitaa gurigiisa wax dab ah lagama shido waqti badan."

Cumar ayaa iska ooyay ilaa garkiisu qoyay, kadibna kun diinaar ayuu u dhiibay isaga oo ku yiri, "Iga gaarsiiya salaam, waxa aadna ku dhahdaan Amiirul Mu'miniin ayaa kusoo dhiibay hantidaan si aad danahaaga ugu qabsato."

Saciid Binu Caamir waxaa u yimid wafdigii ka socday Amiirul Mu'miniin Cumar, waxa ay u keeneen wixii loogu soo dhiibay, Saciid ayaa markiiba fiiriyay, Waxa uuna arkay hanti, waxa uu yiri, "Inaalilaah," sida in ay kusoo dagtay musiibo, xaaskiisa ayaa ku tiri, "Maxaa kugu dhacay, Saciidoow? Ma Amiirul Mu'miniin ayaa dhintay?"

Saciid waxa uu yiri, "Maya, ee waa arrintaas midka weyn...."

Xaaskiisa waxa ay tiri, "Oo muslimiinta miyaa dagaal lagu jabiyay?"

Waxa uu yiri, "Maya, ee waa arrintaas midka weyn...."

Waxa ay tiri, "Oo maxaa ka weyn?"

Waxa uu yiri, "Adduunyo ayaa iisoo gashay si ay aakhiradeyda iiga fasaadiso, gurigeygana ay iiga burburiso."

Xaaskiisa ayaa tiri, "Iyada oo aan ogeyn arrinta hantida iska soo afjar hee..."

Waxa uu yiri, "Garab ma igu siinnaysaa?"

Waxa ay tiri, "Haa."

Kadibna lacagtii ayuu qaaday waxa uuna u qeybiyay fuqarada muslimiinta.

Maalmo kadib, Cumar Binu Al-Khaddaab rc ayaa lugihiisa ku yimid magaalada Ximsa isaga oo rabo in uu xaaladeeda ogaado, dadkii ayuu wareystay Waxa uuna ku yiri, Kawarama Amiirkiinna? Balse waxa ay ka sheegteen afar waxyaabood, Cumar ayaa dadkii iyo Amiirkoodaba isku meel ku kulmiyay, isaga oo ku yiri, "Maxaad ka sheeganeysan Amiirkiinna?"

Waxa ay dhaheen, "Ma inooso baxo ilaa xilliga barqada ma ahanee."

Cumar ayaa Saciid weyddiiyay arrintaas, Saciid ayaa waxyar aamusay, waxa uuna yiri, "Wallaahi arrintaas in aan sheego ma aanan jecleyn balse haddii ay lagama maarmaan tahay waan sheegaya, Aniga ayaa qoyskeyga adeege u ah, subax walbana cajiinka ayaan u qasaa, inta uu ka qamiiraayana waan sugaa, kadibna waan udubaa, markaas ayaan soo weysa qaata oo dadka usoo baxaa."

Cumar ayaa markale weyddiiyay, "Maxaa kale oo ka sheeganeysaan Amiirkiinna?"

Waxa ay dhaheen, "Qofna habeenkii ma qaabilo."

Cumar ayaa Saciid ku yiri, "Maxaa ka leedahay arrintaas?" Saciid Binu Caamir ayaa yiri, "Wallaahi ma jeceli arrintaas in aan sheego, Maalintii iyaga

ayaan u daayay danahooda in aan uqabto, habeenkiina Rabbigeey."

Cumar ayaa dhahay, "Maxaa kale oo ka sheeganaysaan?"

Waxa ay dhaheen, "Bishii hal maalin ma inoo soo baxo." Cumar ayaa Saciid weydiiyay arrintaas.

Saciid Binu Caamir ayaa dhahay, "Amiirul Mu'iniinoow... ma heysto adeegge, mana heysto dhar aan aheyn kuwaan aan wato, Bishii halmar ayaa dhaqaa, inta ay ka qalalayaanna waan sugaa, kadib ayaan usoo baxaa goor dambe maalintii."

Cumar ayaa weydiiyay, "Maxaa kale oo ka sheeganayaan?"

Waxa ay dhaheen, "mararka qaar ayuu miyirka ka tagaa oo iska dhacaa."

Sidoo kale, Cumar ayaa arrintaas weydiiyay Saciid.

Saciid ayaa dhahay, "Waxa aan joogay meeshii lagu dilay Khubeyb Binu Cadiyi aniga oo gaal ah, waxa aan arkay Qureysh oo jarjareyso jirkiisa, iyada oo dhaheyso, 'Ma jeceshahay Muxammad in uu booskaaga joogo?' Isagana uu leeyahay, 'Wallaahi in aan jecleyn aniga oo nabad qaba in aan qoyskeyga dhax fadhiyo Muxammadna ay muddo qodax.' Marwalba oo aan maalintaas xasuusto iyo sida aan

garabka u siin waayay Khubeyb, waxa aan umaleeya in uusan Alle ii danbi dhaafi doonin, markaas ayaan miyr daboolmaa."

Cumar ayaa istaagay oo umahadceliyay Alle, kadib Saciid ayuu u dhiibay kun diinaar si uu danihiisa ugu qabsado, Saciid xaaskiisa markii ay aragtay lacagta ayey tiri, "Alle ayaa mahadleh, lacagtaan wax inoogu soo iibi, adeeggana inoogu sameey."

Waxa uu yiri Saciid, "Arrintaas wax ka wanaagsan ma dooneysaa...?" Waxa ay tiri, "Maxaa waye?"

Waxa uu yiri, "Waxa aan siinnaynaa qof inoo keennayo marka aan u baahano."

Waxa ay tiri, "Oo sidee?"

Waxa uu yiri, "Alle ayaan amaahineynaa."

Waxa ay tiri, "Haa, waa arrin wanaagsan."

Saciid Binu Caamir Al-jumaxi isla fadhigaas ayuu ku qeybiyay lacagtii, Alle raali haka noqdo isaga iyo xaaskiisa dulqaadka qiimaha badan.

DAARIQ BINU ZIYAAD

*"Ina soo gaar, Waxaa inoo yimid qoom aynaan garaneyn
halka ay ka yimaadeen, dhulka m ay kasoo baxeen mise
cirka in ay kasoo dageen?"*

- hoggaamiyaha gaalada

**

Waa nin kamid ah ragga ay geesinnimadooda taariikhdu si aad ah u xustay, sidoo kale waa ninka loogu magacdarray biyo-xireenka u dhaxeeya qaaraddaha Yurub iyo Afrika, waa kuma hoggaamiyahaan usoo tallaabay Yurub ee furtay dhulka Andalus, sababtiisana ay Muslimiinta uga talinayeen in ku dhow sagaal qarni, Magaciisa waa Daariq Binu Siyaad, waxa loogu magacdarray biyo-xireenka kala qeybiyo qaaradaha Yurub iyo Afrika.

Muusa Binu Nusayr, oo kamid ahaa hoggaamiyeyaasha boqortooyada Umawiya, ayaa diyaariyay qorshihii lagu furan lahaa Andalus.

Sannadkii 92 hijri ayaa waxaa dhaqaaqay ciidan ka kooban todobo kun oo askari, oo uu hoggaaminaayay, geesiga qisadeenna Daariq Binu Siyaad, ciidankii muslimiinta waxa ay gudbeen biyo-xireenka Daariq Binu Siyaad, waxa ay dageen jaziirad lagu magacaabo Jaziirada Cagaarneyd, halkaas oo ay kula kulmeen ciidanka ilaalada koonfurta Andalus, oo aan awood la sheego laheynta sida caadada u ahayd halyeeyada Islaamka, Daariq Binu Siyaad ayaa waxa uu u bandhigay saddex arrimood in ay kala doortaan: in ay diinta Islaamka qaataan oo xuquuqda Muslimiinta ay yeeshaan, ama in ay bixiyaan Jisyo, naftoodana sidaas loogu ammaan galiyo, ama in ay fagaaraha dagaalka isugu yimaadaan, laakiin ilaaladaas waxaa qaaday kibir waxa ayna qaateen go'aanka dagaalka, nasiib wanaagse wixii ay doorteen ayaa laga abaalmariyay.

Hoggaamiyaha ilaaladaas ayaa fariin degdeg ah waxa uu u diray Boqorka Visigothic⁽¹⁾ (القوط), oo la oran jiray Roderico, waxa aanu farriinta ugu qoray erayo udhigan sida tan: 'Ina soo gaar, waxaa inoo yimid qoom aynaan garanayn halka ay ka

---

1) waa boqortooyo Jarmal ah oo gacanta ku haysay Jasiiradda Iberian intii u dhaxaysay qarnigii 5aad ilaa qarnigii 8aad

yimaadeen, dhulka miyey kasoo baxeen mise cirka ayey kasoo dageen?’

Roderico waxa uu maqlay in ciidanka muslimiinta ay ku wajahanyihiin magaalada Qurduba, markaana si degdeg ah ayuu ku tagay magaalada Toledo⁽¹⁾(طليطلة), halkaas oo uu ku diyaariyay ciidan uu hoggaamiye uga dhigay wiil ay dhashay wakaashii, oo lagu magacaabi jiray Benchio, si uu uga hortago ciidanka muslimiinta.

Benchio ciidankii uu hoggaaminaayay iyo halyeeyadii islaamka ayaa wax ay ku kulmeen Jaziirada Cagaarneyd, dhowr jeer oo halkaas lagu jebiyay ugu dambeyntii isaga ayaa halkaas lgu dilay Benchio, ciidankiisa inta badbaaday wax ay u carareen dhankii Roderico si ay ugu sheegaan waxa ay indhahoodu arkeen.

Roderico, oo ahaa Boqorka Visigothic (القوط), waxaa gaaray fariintii ay u wadeen ciidamadiisa kusoo jabay dagaalka, Intaas kuma uusan waaban, ee kibrigiisa ayuu ku sii socday, waxa uu diyaariyay ciidan dhan boqol kun oo askari, balse markaan isaga ayaa hoggaaminayay ciidanka, waxa uu kasoo baxay waqooyig Andalus, isaga oo yimid koonfurta,

---

1) Magaalo Isbaanish ah oo 75 kiiloomitir koonfur ka xigta caasimadda Spain ee Madrid.

safarkaas dheer waxa uu usoo galay baadi-goob uu baadi goobayay Daariq Binu Siyaad.

Daariq waxa uu hoggaaminayaa ciidan dhan toddobo kun oo kaliya, badankooduna waa lugley aan wadan wax faras ah, Daariq Binu Siyaad waxa uu gurmada ka dalbaday Muusa Binu Nusayr, waxa loo soo diray ciidan dhan shan kun oo askari, oo hoggaamiye looga dhigay halyeey lagu magacaabo Dariif Binu Maalik balse ciidankaas gurmada ah badankoodu waxa ay ahaayeen lugley aan wax faras ah wadan.

Tirada ciidanka muslimiinta waxa ay gaartay 12,000 oo askari, markaana Daariq Binu Siyaad waxa uu isku diyaariyay dagaal, wixii ugu horreeyay ee uu sameeyayna waxa ay aheyd in uu raadiyo dhul ku habboon dagaalka, waxa uu helay dooxo lagu magacaabo Barbaad ama Lukah⁽¹⁾, iyada oo ay taariikhyahannadu isku khilaafeen magaca goobta. sababta uu halkaas ku doortay waxa ay aheyd in dhankiisa midig iyo gadaashiisa ay ku taalay buur weyn oo ka ilaalinaysa dhabar jabinta, sidoo kale dhankiisa bidixna waxaa ku taalay badda, koox yar oo ciidanka kamid ah oo uu hoggaamiye uga dhigay Dariif Binu Maalik ayuu saldhig uga sameeyay albaabka lagasoo galo dooxada dushiisa si uusan

---

1) Waxa ay ku taallaa koonfurta Spain

qofna ugu dhiirran in uu dhabar jabiyo ciidanka muslimiinta, cadoowguna waxa uu ku qasbanaa in uu si toos ah u tago goobta dagaalka, isaga oo aan meelna ku leexan.

Roderico iyo ciidankiisa waxa ay caga dhigteen fagaarihii dagaalka, balse Roderico waxa uu ku labisnaa dahab iyo wax walba oo la isku qurxiyo, waxa uu ku fadhiyay sariir dahab ah oo saran laba faras dushooda, adduunkiisa kama uusan soo tagin, xitaa haddii uu joogo goob dagaal.

Taariikhdu marka ay aheyd 28-ka Ramadaan, sannadka 92 Hijri, ayuu billawday dagaalkii u dhaxeeyay labada dhinac, waxaana halkaas ku dhaxmaray mid ka mid ah dagaallada ugu layaabka badan taariikhda, ciidan tiradoodu aysan ka badneyn 12,000 oo askari ayaa waxa ay hor taagan yihiin ciidan dhan boqol kun askari.

Sida caadada u ahayd, gaalada mar walba waa ay ka tira badnaayeen muslimiinta, laakin sidaas oo ay tahay iyaga ayaa guuldarrada farqaha looga buuxiya.

Qofka sida caadiga ah u fiirinaya dagaalkan waxaa laga yaabaa in ay qalbigiisa naxariis u gasho muslimiinta, sababtoo ah tiradooda kama badna 12,000, caqligana waxa uu dhihi karaa: "Sidee ayey ku dagaalamayaan, in ay guuleystaanba iska

dhaafe?" Waa run, labadaan koox tira ahaan waa ay kala badan yihiin, haddana isku mid ma ahan, ciidanka muslimiinta waxa ay dagaalka soo aadeen iyaga oo jaceyl, rabitaan, iyo doonis u haayo jihaadka, halka ciidanka gaalada lagusoo kaxeeyay amar iyo qasab, farqi ayaa u dhaxeeya qof usoo baxay dhimasho, isaga oo ujeedkiisa ugu weyn uu yahay ilaalinta caqiidada islaamka, iyo qof aan intaas waxba ka aqoon, hadafkiisana uu yahay hanti iyo lacag, farqi ayaa sidoo kale u dhaxeeya dad sida salaadda oo kale u safan, garbaha isku haya, faqiir iyo taajir aan kala sooc lahayn, yaryar iyo waaweyn is garab taagan, hoggaamiye iyo shacabna is dhinac jooga, iyo dad iyaga dhex-dooda, midba kan kale uu adoonsado.

Ciidanka Muslimiinta waxaa hoggaamiya nin Alle ka cabsi iyo xikmad, naxariis iyo awood, sharaf iyo tawaaduc intaba isku darsaday, halka ciidanka gaalada uu hoggaamiyo nin kibirkiisa uu gaaray heer uu goob dagaal ugu soo labisto dahab, isku mid ma noqon karaan koox uu garabkeeda yahay Rabbiga adduunkaan abuuray una dagaalameyso diinteeda sidii ay u kor yeeli lahayd iyo koox u dagaalameyso adduun yar.

Sida caadada u ahayd, furashooyinka iyo guulaha muslimiinta waxa ay dhici jireen bisha Ramadaan. laakiin nasiib darro, xilligan aan joogno, bisha

Ramadaan waxa ay noqotay bil musalsalaad, aflaam, iyo waxyaabo aan jirin, waqtigana lagu lumiyo.

Siddeed maalmood oo xiriir ah oo ay is hor joogeen labada ciidan, ugu dambeyntii waxaa guusha qaatay ciidanka muslimiinta, oo sabar iyo imaan dhab ah la yimid, halkaana waxaa lagu dilay ninkii kibirka badnaa ee Roderico, Taariikhyahannada qaarna waxa ay sheegaan in uu goobta isaga cararay oo uu is qariyay, halkaas ayuuna ku dhammaaday warkiisa.

Natiijada Dagaalka:

- Andalus waxa ay kamid noqotay dhulka Islaamka kadib muddo dheer oo ay dulmi iyo mugdi ku jirtay waxaa loo shiday iftiinka islaamka.
- Ciidanka muslimiinta waxa ay ka heleen qaniimo aad u fara badan, oo ay ugu muhiimsan tahay fardaha, Waxa ay noqdeen fardooley, halka markii hore ay ahaayeen lugley aan faras wadan.
- Ciidanka muslimiinta dagaalka waxa ay galeen iyaga oo 12,000 ah, dagaalkana waxa uu dhammaaday iyaga oo 9,000 ah, halkaana waxaa ka ogaaneysaa in Saddex kun ay shahiideen, naftooda ayey u hureen sidii ay

diinta u gaarsiin lahaayeen dadweynaha
caalamka, Alle haka aqbalo shahaadada.

Alle raali haka noqdo geesiga iyo hoggaamiyaha
dagaalkii lagu furtay Andalus, kaas oo socday
muddo isbuuc ah, Intaa kadibna, Andalus hoos
keenay xukunka dowladda islaamka muddo ka
badan siddeed qarni, Alle haka raali noqdo Daariq
Binu Siyaad.

CUMAR BINU CABDI CASIIS

*"Qamadiga ku firdhiya buuraha dushooda, si aan loo
dhihin, shimbir ayaa ku baahday dhulka Muslimiinta."*

- Cumar Binu Cabdi casiis

**

Amiirul Mu'iniin Cumar Binu Cabdi Casiis, Amiir ay caddaaladiisa gaartay xitaa xayawaannada. Amiir ay xilligiisa isla daaqi jireen ariga iyo waraabaha, sidoo kalena ahaa Boqor kamid ah Boqoradii dowladdii Umawiyiinta waxa uu sidoo kale ahaa ninka lagu magacaabay Khaliifka Shanaad ee Islaamka, iyo wiilka uu awoowga u yahay Cumar Binu Al-Khaddaab, Aan waxyar dib ugu laabano taariikhda.

Xilligii Cumar Binu Al-Khaddaab rc waxaa jiray koox ganacsato ah kuwaa oo caanaha ku dari jiray biyo, Cumar Binu Al-Khaddaab ayaa waxa uu maqlay arrintooda intaa kadibna waxa uu dadka

uga digay in caanaha ku daraan biyo cidii arrinrtaas lagu arkana laga qaadi doonno tallaabo sharci ah.

Cumar Binu Al-Khaddaab rc waxaa dhaqamadiisa kamid ahaa in uu habeenkii guureeyo oo uu soo indha-indheeyo jawiga magaalada, habeen ayaa isaga oo socdo magaalada dhexdeeda, ayuu guri wadada dhinaceeda ku yaallay ka dhax maqlay naag gabadheeda ku dhaheysay: "Istaag oo caanaha ku dar biyo!"

Gabadhii ayaa hooyadeed ku tiri: "Hooyo, miyaadan maqlin go'aankii Amiirul Mu'miniin rc?"

Hooyadii ayaa tiri: "Muxuu ahaa go'aankaas?"

Gabadhii ayaa tiri: "waxa uu amray in aan caanaha lagu dari karin biyo, ciddii ku dartana laga qaadi doono tallaabo sharci ah."

Hooyadii ayaa tiri: "Istaag, gabadheyda, oo caanaha ku dar biyo, aadigu waxa aad joogtaa meel uusan Cumar kaa arkeyn!"

Gabadhii ayaa tiri: "Alle ayaan magan galayaa, wallaahi in aan ku adeeceynin bannaanka oo aan ku caasinaynin, marka aan kaligey noqdo, haddii uusan Cumar ina arkeynina, Rabbiga Cumar ayaa ina arkaayo."

Cumar ayaa la yaabay gabadhaas, markaana waxa uu calaamadeystay guriga, gacan yarihiisa ayuu amray in uu soo ogaado gabadha xaalkeeda, intaa kadib waxaa loo soo ogaaday in gabadha aysan wax nin ah laheyn.

Cumar ayaa markaa waxa uu isugu wacay wiilashiisa waxa uuna ku yiri: "Ma idinku jiraa qof u baahan guur?" Wiilashii qaar ayaa cudurdaartay, laakiin Caasim oo wiilkiisa ahaa, ayaa yiri: "Aabe, aniga ayaan xaas laheyn, ee ii guuri."

intaas Cumar waxa uu tagay guriga gabadhii, sidaana waxaa loogu guuriyay Caasim. Gabadhaas waxa ay Caasim u dhashay laba gabdhood, oo la kala oran jiray Saynab iyo Leyla. Leyla ayaa waxaa guursaday Cabdi Casiis Binu Marwaan, wiilka uu dhalay hoggaamiyihii Umawiyiinta, Marwaan Binu Xakam, Leyla ayaa sidaa waxa ay ku dhashay Khaliifka Shanaad ee Islaamka, Cumar Binu Cabdi Casiis.

Boqorkii Umawiyiinta, Suleymaan Binu Cabdi Malik, ayaa Cumar Binu Cabdi Casiis waxa uu u doortay in uu noqdo boqorka isaga ku xigi doona, sababtoo ah waxa uu ka arkay wanaag, Alle ka cabsi, iyo xaq jacayl, Cumar ayaa arrintaas ka aqbalay Suleymaan, waxaa la wariyaa markii uu dhintay Suleymaan in uu minbarka koray Cumar, isaga oo

isugu wacay dadkii waxa uu ku yiri: "Dadoow... Aniga waxaa la igu imtixaamay arrimaha khilaafada, mana aysan aheyn fikirkeyga, aniguna ma aanan dalban, muslimiintana kama aysan tashan, haddana adinka ayaan idin dhiibayaa, ee doorta qofka aad rabtaan."

Dadkii ayaa si aad ah u qeyliyay, waxa ayna dhaheen: "Adiga ayaan ku doorannay, Amiirul Mu'miniinoow, raalina waan kugu nahay, ee ina hoggaami."

Cumar markii uu maqlay hadalkaas, ayuu dadkii la hadlay, Alle ayuu ammaanay, Nabigana wuu ku saliyey (N.N.K.H), kadibna waxa uu yiri: "Waxa aan idin dardaarmayaa in aad Alle ka cabsataan, sababtoo ah Alle ka cabsiga kadib wax walba ayaa yimaada, una shaqeysta aakhiraadiina, Waayo qofkii u shaqeysto aakhiraadiisa, Alle ayaa ka faala qaadayo noloshiisa adduunka." kadibna codkiisa ayuu kor u qaaday Cumar ilaa ay dadkii dhan maqleen, waxa uu yiri: "Dadoow! Qofkii Alle adeeco, ayey waajibaysaa in la adeeco isagana, qofkiise Alle caasiya wax adeecid ah malahan, igu adeeca, wixii aan Alle ku adeeco, haddii aan Alle caasiyana wax adeecid ah idinkuma lihi.

Markii ay geerida u timid Cumar Binu Cabdi Casiis, ayaa waxaa u yimid Maslamah Binu Cabdi Malik.

Waxa uu ku yiri: "Amiirul Mu'iniinoow, carruurtaada waad u diiday hantida dowladda, ee ka waran? haddii aad aniga ii dardaaranto, ama qof aad ku kalsoon tahay aad u dardaaranto?"

Markii uu hadalkiisa dhammeystay, Cumar ayaa yiri: "I fadhiisiya."

Markaas ayaa la soo fadhiisiyay, waxa uuna yiri: "Maslamooow, waan maqlay hadalkaaga, waa runtaa, carruurteyda waan u diiday hantida dowladda, laakiinse wallaahi ma ihi mid u diidayo wax ay xaq u leeyihiin, mana ihi mid siinnaayo wax aysan laheyn, sidoo kale, waxa aad dhahday u dardaraan, waxa aan u dardaarmay Allaha soo dajiyay kitaabka xaqqa ah, isaga ayaa ka faala qaadaayo dadka wanaagsan, ogoowse Maslamooow, carruurteyda waa labbo mid un:

- Nin wanaagsan oo Alle ka cabsado, markaasna uu Alle hodan ka dhigo.
- Nin xun oo Alle caasiyay, aniguna ma noqonnaayo qofka ugu horeeyo ee hantidiisa garab ku siinayo si uu Alle ugu sii caasiyo."

Kadibna waxa uu yiri: "Iigu waca carruurteyda."

Markaas ayaa loogu wacay, tiradoodu waxa ay gaareysay dhowr iyo toban, Markii uu arkay ayuu ilmeeyay, waxa uuna naftiisa ku yiri: "waxa aan ka

tagayaa iyaga oo aan waxba heysan, haddana wuu ooyay, intaa kadibna dhankooda ayuu u jeestay, waxa uuna ku yiri:

"Carruurteydii, waxa aan idinkaga tagayaa kheyra badan, carruurteydii, waxaa hortenna taallo labo arrin midood:

- In aan adduunka idinku siiyo wixii aad rabtaan, sidaasna uu abihiin naar ku galo.
- Inaad faqri ka noqotaan hantidaan, oo uu sidaas Aabihiin uu Janno ku galo.

Uma maleynayo in aad dooranneysaan badbaadada Aabihiin mooye."

Kadibna si naxariis leh ayuu usoo fiiriyay, waxa uuna ku yiri: "Istaaga, Alle ha idin dhowree, istaaga, Alle ha idin irsaaqee."

Maslamah ayaa ku yiri: "Amiirul Mu'miniinoow, waxa aan hayaa wax ka kheyra badan arrintaas."

Cumar ayaa yiri: "Oo muxuu yahay?"

Maslamah ayaa yiri: "Waxa aan heystaa siddeed boqol oo kun oo diinnaar, adiga ayaan ku siinaya ee sii iyaga ama sadaqeyso haddii aad rabto."

Cumar ayaa yiri: "anigana waxa aan hayaa arrintaas mid ka wanaagsan."

Maslamah ayaa yiri: "Oo maxey tahay?"

Cumar ayaa yiri: "Waxa aad u celinaysaa qofkii lagasoo qaaday, sababtoo ah adiga wax xaq ah kuma lihid."

Maslamah ayaa ilmeeyay oo yiri: "Alle hakuu naxariisto, Amiirul Mu'miniinoow, nolol iyo geeriba. Waxa aad inoo jilcisay qalbiyo adkaaday, waadna ina wacdisay innaga oo hilmaamsan."

"Alle hakuu naxariisto, Amiirul Mu'miniinoow, waxa aad tusaale u tahay dhammaan hoggaamiyeyaasha muslimiinta. Adiga iyo awoowgaa Cumar Binu Al-Khaddaabna, Jannada Alle ha idinku kulmiyo.

HAARUUN AL- RASHIID

*"Ma jirto dhimasho iiga xanuun badan dhimashada
Amiirul Mu'miniin Haaruun, xitaa waxa aan jeclaa in
cumrigeyga asaga loogu kordhiyo si uu u noolaado."*

- Fudayl Binu Ciyaadh

**

Haaruun Al-Rashiid, Alle ha u naxariistee, waa hoggaamiye aan la siinin xaqqii uu ku lahaa taariikhdeenna dahabiga ah, arrintaana waxaa u sabab ah shaki galin iyo been abuur ay sameeyeen Kirištaanka aan cilmiga laheyn, Yuhuuda gaalnimada badan, iyo dhammaan qolyaha reer galbeedka ah ee mar walba u taagan sidii ay inooga indha tiri lahaayeen taariikhdeenna.

Haaruunka aynu ka hadleyno ma'ahan midka lagu sheegay buugga ku caan baxay xumaanta iyo fisqiga ee lagu magacaabo Kun habeen iyo habeen, kaas oo

aan is dhihi karo waxaa loogu talagalay in lagu aflagaadeeyo geesigeenna Haaruun.

Gaalada iyo kuwa la shaqeeyaba waxa ay maskaxdeena ku shubeen in Haaruun uu ahaa nin xun oo kadaba wareego dumarka, oo kaliya iska daawado dumarka iyo ciyaartooda, qamrigana cabo, islaamkana aan waxba u qaban.

Haddaba Haaruunka aan halkaan kuugu sheegi doonno taariikhdiisa waa uu ka duwan yahay midka laga yaabo in aad horay u maqashay, Haaruunka waxaas oo xumaan ah laga sheegay, oo xitaa loo awoodi waayay xaqqa uu taariikhda ku leeyahay in la xuso, qaar badan oo muslimiin ahna ay wax xun ka aamisan yihiin, horta yuu yahay? Maxeyse cadowga isugu dayayaan in ay inaga shaki galiyaan taariikhda geesiyadeenna?

Waxyar waxa aynu ka hadli doonnaa been abuurka iyo dacaayada diinta Islaamka loo geysto, oo labo nuuc middood ah:

- Mid waa in si toos ah loo weeraro diinta Islaamka oo si toos ah wax looga sheego, taasina waxaa tijaabiyay qaar kamid ah gaalada waaweyn, balse waa ay ku fashilmeen waxa ayna kala kulmeen jawaab aysan fileyn.

- Mida labaad waa in shaki galin iyo been abuur laga sameeyo taariikhda hoggaamiyeyaasha Islaamka iyo geesiyadii naftooda u huray diintaan, danta ugu weyn ee laga leeyahay waa in dadka muslimiinta ah laga leexiyo diintooda, sababtoo ah halyeeyada Islaamka oo wax laga sheego waa waddada kaliya ee loo mari karo aflagaadada diinta, kanina waa qorshaha ay ku shaqeeyaan Kirishtaanka xilligan joogoo iyo kuwa neceb Islaamka iyo dadkiisa, si ay uga nabad galaan jawaabaha uga imaan kara Muslimiinta.

Xilligii Haaruun Al-Rashiid uu ahaa Khaliifka dowladdii Cabbaasiyiinta, waxa uu ahaa waqtigii awoodda, sharafta, iyo horumarka, dowladda Haaruun waxa ay ahayd dowladda ugu awoodda badan xilligeeda, iyada oo isku heshay Islaam nool iyo muslimiin dhiig leh, iyo hoggaamiye ku adag diinta Islaamka, dadkana ku dhiirrigalinaya barashada cilmiga iyo dhaqanka wanaagsan.

Jaabir Binu Xayaan, ninka looga haray cilmiga Chemistry-ga, waxa uu ku hoos noola dowladdii Haaruun, hantida dowladdaas ayuu ku sameeyay tijaabooyinkiisa cilmiga ahaa. Haaruunka ay gaalada ku dadaalayaan shaki galinta taariikhdiisa, waa ninka dhisay Baytul Xikmah (Guriga Xikmada)

ee magaalada Baqdaad ee xilligaan caasimada u ah Ciraaq. Haaruun waxa uu magaalada Baqdaad ka ka dhigay magaalada ugu horumarka badan adduunka, heer ay gaartay in loo aqoonsado "Magaalada Nabada," sidoo kale waxa ay ahayd magaalada ugu dadka badan, iyadoo ay dadkeedu gaareen wax ku dhaw milyan, waxa uu ka dhigay magaalo cilmiga nuucyadiisa kala duwan lagasoo doonto, isaga oo horumariyay caafimaadka iyo farsamada.

Haaruun waxa uu ahaa hoggaamiye sannad walba jihaadka u taagan, sannad kalena xajka u socda, qaar ka mid ah taariikhyahannada ayaa sheegay in uu maalin walba tukan jiray 100 rakcadood ilaa uu ka dhintay, hantidiisa gaarka ah ayuu wax ka sadaqeyn jiray, Dumarka ciyaartooda in uu daawado iska dhaaf'ee, waxa uu soo dhaweyn jiray culimada, marka ay wacdiyaana waa uu ilmeyn jiray, Markii uu dhintay Haaruun, Fudayl Binu Ciyaadh, Raximahullaah, ayaa waxa uu yiri: "Ma jirto dhimasho iiga xanuun badneyd dhimashada Amiirul Mu'iniin Haaruun, xitaa waxa aan jeclaa in cumrigeyga asaga loogu kordhiyo si uu u noolaado."

Haaruun isaga oo sidaas ah haddana kama uusan mashquulin maamulka iyo arrimaha Khilaafada Islaamka, sidoo kale waxa uu lahaa fikradda

kanaalka Suweys ee maanta iskuulada ardaydeenna loogu dhigo, in uu lahaa Ferdinand de Lesseps, kaas oo fikradda asalkeeda ka xaday Haaruun.

Amiirul Mu'iniin Haaruun waxa uu inoo keydiyay cilmiga, isaga oo sameeyay maktabad. balse nasiib darro, cilmigaas iyo kutubtaas qiimaha leh waxaa wabiga Dajjla raaciyay Tataarka markii ay burburiyeen caasimaddii ugu weynayd adduunka Caasimaddii Khilaafada islaamka ee Baqdaad.

Haaruun kaliya ma uusan aheyn maamul dowladdeed, ee waxa uu sidoo kale ahaa dagaalyahan ciidanka hoggaamiya, waxa uu furtay magaalooyin badan, waxa uuna cashar taariikhdiisa biyaha dahabka iyo dhiigga shuhadada lagu qoray u dhigay gaaladii Ruumaanka.

Sannadkii 187 ee hijri, Boqorkii Ruumaanka ee lagu magacaabi jiray Nikephoros I (نقفور الأول) ayaa buriyay heshiis u dhaxeeyay Khilaafadii Cabbaasiyiinta iyo Boqortooyada Ruumaanka, isaga oo fariin digniin ah u diray Haaruun, Fariintaas oo u dhigneyd sida tan:

"Ka timid Naqfuur, Boqorka Ruum, kuna socoto Haaruun, Boqorka Carbeed, Boqoraddii aniga iga horreysay waxa ay kaa dhigatay sida walaalkeed oo kale, hantideedana wey kuu keenni jirtay - yaacni jisyada laga qaadi jiray- waxa uu yiri: taasi waa

doqonnimada iyo tabar-darrida dumarka, haddii aad akhriso qoraalkeygaan kan ah, dib inoogu soo celi hantida aad horay inooga qaadatay oo naftaada ku furo, haddii kale waa inoo dagaal."

Haaruun markii uu akhriyay farriintaas aad ayuu u xanaaqay, wajigiisana waa uu gaduudtay, intaa kadibna isla warqadii dhinaceeda kale ayuu ku qoray jawaab geesinnimo iyo karti ku dheehan, jawaabtuna sida tan ayey aheyd:

"Ka timid Amiirul Mu'miniin Haaruun Al-Rashiid kuna socoto Naqfuur, Eeyga Ruum, qoraalkaaga waan akhriyay, jawaabtu waxa ay noqon doontaa waxa aad aragto ee ma'ahan wax aad maqleysid."

Kadibna Haaruun waxa uu kaxeystay ciidan uu isaga hoggaaminayay, hadafkiisana Waxa uu ahaa edbinta gaalkaas kibray, Haaruun waxa uu hoggaanka u hayay ciidan aan isaga oo kale horay loogu arkin taariikhda, sidii uu u socday waxa uu gaaray magaalada Herakle⁽¹⁾, isaga oo ka dhigay sidii magaalo aan horay u jirin oo kale, Kadibna isaga oo u socda Qustandiiniya, ayaa waxaa ka hor yimid gaalkii kibirsanaa ee Naqfuur, isaga oo waday

---

1) Magaalada Herakle waxa ay ku taallaa meel u dhow magaalada Eregli ee gobolka Konya ee dalka Turkiga.

dahab iyo hanti aad u badan, waxa uu ka codsaday in uu jisyada ka aqbalo, magangaliyoina uu siiyo.

Amiirul Mu'miniin Haaruun arrintaas waa uu diiday, waxa uuna ku shardiyay aqbalida jisyada in lasii daayo dhammaan muslimiinta ku xiran xabsiyada Naqfuur, waana lasii daayay dhammaan muslimiintii xirnaa.

Amiirul Mu'miniin Haaruun Al-Rashiid waxa uu dhintay isaga oo 45 sano jir ah, Muddada uu khaliifka ahaa waxa ay ahayd 23 sano, labo bilood iyo 16 maalmood, maamulka khilaafada wuu qabtay isaga oo 23 jir ah, waxa uu Muslimiinta hoggaamiyay isagoo 20 jir ah, halka dhallinyaradda 20 jirada ah ee xilligaan jooga ayna wali ka korin gacanta waalidkood.

Hoggaamiyeyaasha Muslimiinta qaar ka mid ah waxa ay maamulka qabteen iyaga oo 20 jir ah, tusaale waxaa kuugu filan halyeeygii iyo suldankii Cusmaaniyiinta, libaaxii furtay caasimadii ugu weynayd ee reer Yurub, Muxammad Al-Faatix.

AL-XAAJIB AL- MANSUUR

*"Waxa uu ahaa nin go'aan adag, aadna loo ixtiraamo,
ma aynaan maqlin boqoradii islaamka kuwii hore iyo
kuwii dambe ba qof lamid ah isaga, marka laga reebo
Cumar Binu Al-khaddaab."*

- Ibnu Sammaak

**

25 sano oo dagaal ah, waligiis dagaal laguma jabin. Xilligiisa waxa uu dhulka afka u daray Yurub oo dhan, isaga oo ku qasbay in ay bixiyaan jisyada iyaga oo dulleysan, markii uu dhintayna geeridiisa waxaa ku farxay Yurub oo dhan, waa geesi aan waligiis la jabin, isaga oo galay 54 dagaal, Romaanka ayuu cabsi ku abuuray, Ispaaniishkana cashiro wanaagsan ayuu u dhigay, Magaciisu waa Muxammad Binu Abii Caamir, waa hoggaamiye, siyaasi iyo la taliyaha khaliifkii Umawiyyiinta ee Andalus Hishaam Al-Mu'ayyad Billaah

Waxa uu ku dhashay tuulo ku taallo duleedka Tarsh, waxa uuna ka dhashay qoys asal ahaan ka soo jeeda Yaman, isaga oo dhalinyaro ah ayuu u safray Qurduba si uu u barto cilmiga sharciga,

Maadaama uu ahaa la taliyaha khaliifka iyo wasiirka ugu sarreeya dowladda Waqtigiisa ugu badan waxa uu ku qaatay jihaad uu kula jiray Kirishtaanka, Maamul wanaagiisa iyo siyaasadiisa toosan ayuu Andalus ku gaarsiiyay mid kamid ah waqtiyadeedii ugu wanaagsanaa.

Muxammad Binu Abii Caamir waxa uu galay 54 dagaal, waligiisna lama jabin. Arrinta cajiibka ah ayaa waxa ay tahay in uu gaaray dhulal aysan gaarrin mujaahidiintii isaga ka horreysay sida Daariq Binu Siyaad, waxa uu gaaray mandiqada Covadonga oo ku taallo Isbayn (Spain), waana mandiqad aysan Muslimiintu horay u furan, waxa uu awood u yeeshay geesiga qisadeenna in uu Kirishtaanka ku weeraro guryahooda, isaga oo gaaray badda Atlantic oo dhanka koonfur kaga beegan Andalus, Intaas oo duulaan ah, markii uu waday ciidankiisana, lama jabin calankiisana dhulka ma dhicin.

Xilligaas waxaa caan ahaa in ay dagaaladu dhacaan hal xilli oo kaliya, waana xilliga xagaaga, balse

geesiga qisadeenna sannadkii laba mar ayuu jihaad gali jiray, xagaaga iyo jiilaalka.

Duulaannada ugu waaweyn ee uu qaaday Xaajib Al-Mansuur waxaa kamid ah duulaanka Magaalada Shant Yaqab (شننت ياقب). Magaaladaas waxa ay ku taallay waqooyi galbeed ee fog ee Jasiiradda u ekaha Aybeeriya (Iberian), dhulka Andalusna aad ayey uga fogeyd, sidaa darteedna, ma aysan jirin cid gaartay halkaas Al-Xaajib Al-Mansuur ka hor. Magaaladaas waxa ay ahayd magaalo Kirishtaanka agtooda xurmad ka leh, waxa ay isaga imaan jireen wadamo badan si ay u soo booqdaan qabriga qidiis Yacquub, Boqorada Kirishtaanka ee waqooyiga marka uu Al-Xaajib Al-Mansuur weerar ku qaado caasimadahooda, waxa ay u carari jireen halkaas iyaga oo gabaad ka dhigan jiray, sababtaas awgeed ayuu Al-Xaajib Al-Mansuur u go'aansaday in uu duullaan ku qaado magaaladaas oo uu burburiyo dhufeysyadeeda iyo qasriyadeeda si ay u ogaadaan gaaladaas Muxammad Binu Abii Caamir meel laga galayo in aysan jirin.

Qisada magaaladaan waxaa la sheega ninka qidiiska ah ee la yiraahdo Yacquub in uu kamid ahaa Xawaariyiintii Nabi Ciise ee 12-ka ahaa, waxa uu aad ugu dhawaa Nabi Ciise, iyaga oo ku magacaabay walaalkiis, "walaalka Illaah." Alle ayaa ka hufan waxa ay sheegayaanee.

Sannadkii 378 hijri, xilliga xagaaga, waa duullaankii 48-aad ee uu hoggaaminaayo Al-Xaajib Al-Mansuur isaga oo ku wajahan magaalada Shant Yaqab (شانت ياقيب)⁽¹⁾, waxa uu diyaarsaday ciidankiisa, intii uu wadada socday ayaa waxaa kusoo biiray ciidan badan oo Kirishtaanka Isbayn (Spain) ah kuwaas oo uu la saxiixday heshiis ku waajibinayo in ay la qeybsadaan dagaalada, Buuraha ayuu ka furtay waddo ilaa uu gaaray magaalada, isaga oo gacanta ku dhigay dhammaan meelihii uu soo maray kana soo qaniimeystay hanti aad u badan.

Waxa uu tagay Magaaladii Shant Yaqab, iyada oo cidlo ah iyo nin Kirishtaan suufi ah oo dul fadhiyo qabriga qidiiska, waxa uu weydiiyay sababta uu meesha u joogo, waxa uu yiri, "Waxa aan wehlinayaa Yacquub." Markaa ayuu amray in uu meesha ka tago isaga oo aan la taaban, Al-Xaajib waxa uu amray in la burburiyo dhufeysyada iyo qalcadaha magaalada, sidoo kale waxa uu amray in aan la taaban qabriga qidiiska, Al -Xaajib waxa uu tagay xeebta, isaga oo aysan cidna hortiisa istaagin, kadib ayuu iska soo laabtay markii uu soo qaniimeystay, muslimiinta ayuu ugu bishaareeyay furashadaas qiimaha badan.

---

1) waa mid ka mid ah degmooyinka gobolka Cerdido, oo ka mid ah gobollada waqooyi-galbeed ee Spain

Markale iyo Dhacdo naadir ah aan kaaga warbixiyo, Al-Xaajib Al-Mansuur waxa uu diyaariyay ciidan dhan si ay usoo badbaadiyaan saddex dumar oo muslimiin ah oo maxbuus u ahaa Boqortooyada Naaffaar,⁽¹⁾ Boqortooyadaas iyo Al-Xaajib waxaa ka dhaxeeyay heshiis ah in ay bixiyaan jisyo, shuruuddahana waxaa kamid ahaa in aysan wax dhib ah u geysan qof muslim ah, Arrintaas waxa ay dhacday mar uu Al-Xaajib Al-Mansuur u diray farriin-side gudaha Boqortooyada Naaffaar. Farriinsidihii markii uu geeyay farriinta, ayaa isaga oo dhax wareegayo Boqortooyada, waxa uu arkay saddex dumar oo muslimiin ah oo lagu xiray kanniisad, aad ayuu ula yaabay waxa ay meesha u joogaan, dadka ayuu weydiiyay arrintooda waxa loo sheegay in meesha lagusoo xiray, markaas ayuu inta aad u xanaaqay waxa uu u tagay Al-Xaajib Al-Mansuur waxa uuna usheegay dhacdadii uu lasoo kulmay, Al-Xaajib markii uu maqlay arrinta, ayuu diyaariyay ciidan xooggan si uu usoo badbaadiyo dumarkaas.

Ciidankii muslimiinta ahaa markii ay tageen dhulkii Naaffaar, ayuu boqorkii Naaffaar naxay isaga oo yiri, "Ma naqaano waxa idin keennay, waxaa inaga

---

1) Markii hore waxaa la oran jiray boqortooyada Pamplona waxa ay ku taallay meel udhaw buuraleyda Pyrenees iyo Badda Atlaatika.

dhaxeeyay heshiis ah in aynaan dagaalamin, Jisyadana waanu bixinaa."

Hoggaamiyaha ciidanka ayaa u jawaabay oo yiri, "Waxa aad buriseen ballantii, waxa aad afduubateen dumar muslimiin ah."

Boqorkii Naaffaar ayaa yiri, "Waxba kama ogin arrintaas." Farriinsidihii ayaa baxay oo tagay kanniisaddii isaga oo soo kaxeeyay saddex dumar ah.

Boqorkii ayaa yiri, "Dumarkaan waxba kama naqaanno, waxaa soo afduubtay askari kamid ah ciidanka, isagana waan ciqaabeynaa" markaas ayuu u cudurdaartay Al-Xaajib Al-Mansuur isaga oo u sheegay in la duminnaayo kanniisadaas, sidaasna halyeeyadii islaamka waxa ay dib ulaabteen iyaga oo soo badbaadiyay dumarkii.

Markale ma kaaga sheekeeya qiso kale si aad u ogaato awoodda dowladdii Umawiyiinta iyo geesinimaddii uu lahaa Al-Xaajib Al-Mansuur, geesiga qisadeenna intii uu ku guda jiray jihaadka iyo duullaanada ayaa maalin waxa uu ka gudbay wado dhexmartay laba buurood oo yaryar dhexdooda, markaana Kirishtaankii daganaa meeshas ayaa jid gooyo u sameeyay, iyaga oo xiray wadadii yareyd Al-Xaajib iyo ciidankiisa markii ay soo laabteen iyaga oo rabay in ay meesha ka

gudbaan, ayey arkeen waddadii oo xiran, Al-Xaajib isma uusan dhibin oo isla markii gadaal ayuu u laabtay waxa uuna gacanta ku dhigay magaalo ay daganaayeen dad Kirishtaan ah, dadkii deganaa halkaas ayuu banaanka uga saaray magaalada isaga oo halkaas dajiyay ciidankiisa, dhufeysna ka dhigtay, waqti badana ku noolaa, halkaas ayuu jisyada uga qaadi jiray gaalada, Kirishtaankii markii ay ka yaabeen, ayey madaxdoodii u tageen iyaga oo careysan kana dalbadeen in ay u furaan albaabka si uu isaga laabto ama in ay xal kale u keenaan ninkaan.

Madaxdii gaalada waxa ay aqbaleen codsigaas markaana Al-Xaajib ayey ku yiraahdeen "meesha aad ka bixi laheyd waanu kuu furnay, ee orodoo iska laabo." Al-Xaajib waxa uu u usheegay in uu joogi doono sannadka inta ka dhimman, sannad walbana uu laba jeer usoo laaban doono.

Gaaladii oo uusan u furney hadal aan "haye" aheyn ayaa markale Al-Xaajib ka dalbaday in uu u laabto dhulkiisa, iyaga oo u diyaariyay qanniimada iyo wixii lagu qaadi lahaa, balse waxa uu ku yiri, "Waxa aan go'aansaday in aan joogo." Markaas ayey uga tageen qanniimadii, intaa kadib codsigooda ayuu aqbalay, wadadii ay ka xireen markii hore ayey u fureen, Waxaaba umaleysaa Al-Xaajib Al-Mansuur in uu ficil ahaan inoo tusay hadalkii Amiirul

Mu'miniin Cumar Binu Al-Khaddaab rc ee ahaa,
"Waxa aan nahay qoom uu Alle ku sharfay Islaamka,
mar walba oo aan Sharaf ka raadinno cid aan Alle
aheyn, Alle ayaa ina dulleeyo.

YUUSUF BINU TAASHFIIN

"Yuusuf Binu Taashfiin waxa uu ahaa nin dulqaad badan, deeqsi ah, culimada iyo diinta jecel, aadna u karaameeya culimada; haddii midkood uu wacdiyo, waa uu khushuuci jiray."

- Ibnul Athiir

**

Amiirkii Muslimiinta Abuu Yacquub Yuusuf Binu Tashfiin Binu Ibraahiim Al-Lamtuuni, waxa uu dhashay sannadkii 400-aad ee hijriga, waxa uu ahaa hoggaamiye iyo amiir mideeyay Marooko, Andalusna ku daray xukunka dowladdii Muraabidiinta, waxa uu la wareegay hoggaanka dowladdii Muraabidiinta kadib markii uu ina adeerkii uga tanaasulay boqortooyada.

Waxa uu awood u yeeshay in uu dhiso dawlad Islaami ah oo xudduudeedu ay ka billaabaneysay

Béjaïa⁽¹⁾ oo dhanka bari ah ilaa badweynta Atlaantigga dhanka galbeedka, dhanka waqooyiganaa laga billaabo badda Mediterranean-ka ilaa koonfurta Suudaan.

Imaamu Ad-Dahabi, kitaabkiisa Siyar Aclaam An-Nubalaa isaga oo ka hadlaya Yuusuf Binu Taashfiin, waxa uu yiri: Yuusuf Binu Taashfiin waxa uu ahaa nin cafis badan oo culimada soo dhaweeya, waxa uu ahaa nin caato ah oo midab maariin ah leh, hadalkiisuna jilcan yahay, balse go'aan adag.

Ibnul Athiir isagana kitaabkiisa Al-Kaamil waxa uu ku leeyahay: Yuusuf Binu Taashfiin waxa uu ahaa nin dulqaad badan, deeqsi ah, culimada iyo diintana jecel, aadna u karaameeya culimada, haddii midkood uu wacdiyo waa uu khushuuci jiray.

Hoggaamiyaha tilmaamahaas wanaagsan leh cid kale ma'ahan ee waa Amiirul Muslimiin Yuusuf Binu Taashfiin, hoggaamiyaha dowladda Al-Muraabidiin oo ka talin jirtay waqooyi galbeed Afrika xilligii khilaafadda Cabbaasiyiinta.

Yuusuf hadafkiisa waxa uu ahaa in ay muslimiinta oo dhan ku hoos noolaadaan hal calan hoostiisa (Calanka Nabiga N.N.K.H), ma uusan rabin in uu kala geeyo wadajirka muslimiinta ama in uu afganbi

---

1) Waa magaalo Algerian ah oo ku taal xeebta Mediterranean-ka

ku sameeyo khilaafadda Cabbaasiyiinta, mar walba damaciisa waxa uu ahaa in uu awooddiisa ku biiriyo awoodda Khilaafadda Islaamka ee Cabbaasiyiinta, oo uu kamid noqdo ciidanka khilaafaddaas.

Sannadkii 478 Hijri, magaalada Toledo⁽¹⁾ (طليطلة) oo ku taalla Andalus ayaa waxa ay ka baxday xukunka muslimiinta, sidoo kale waxaa la go'doomiyay magaalada Ishbiiliya⁽²⁾ (إشبيلية) oo iyadana kamid ah isla Andalus, inkasta oo ay ku taallay koonfur galbeed Andalus, ayna ka fogeyd Boqortooyadii kirishtanka ahayd ee Qashtaala⁽³⁾ (قشتالة), taas oo ku taallay waqooyiga Andalus, Culimadii iyo shacabkii Andalus waxa ay gurmada ka dalbadeen dowladda Muraabidiinta ee uu hoggaanka u hayay Yuusuf Binu Taashfiin, bal inta aynaan ka hadlin gurmada Muraabidiinta, aan waxyar dib ugu laabano xaaladda Andalus ee xilligaas.

Andalus waxa ay soo martay xilliyo iyo xaalado adag, xilli uu faafay dulmiga ayna tabar yareysay dowladdii Umawiyyiinta ee Andalus, xilli dadkii muslimiinta ahaa aysan wadajir aheyn, oo ay noqdeen qolo-qolo iyo dowladdo yaryar oo

---

1) Waa magaalo Isbaanish ah oo ku taalla meel 75 kiiloomitir koonfur ka xigta caasimadda Spain ee Madrid.

2) Waa maamul goboleed ka tirsanaa boqortooyadii qashtaala

3) Waa mid ka mid ah boqortooyooyinkii dhexe ee ka dhisnaa Andalus.

tiradooda lagu sheegay 22 dowladdood, uuna ka dhaxeeyay tartan adag, heer ay qaarkood la heshiiyeen dowladihii kirishtanka si ay uga adkaadaan dowladihii ay is hayeen ee walaalaha ahaa, hadda aan dib ugu laabano gurmadka Muraabidiinta iyo sababtiisa.

Boqorka Qashtaala, Al-Foonsoga Lixaad, ayaa fariin jeesjees ah waxa uu u diray Boqorka Ishbiiliya oo la oran jiray Al-Muctamad Binu Cabaad, isaga oo ka dalbanayay marwaxad uu naftiisa ku qaboojiyo, Ibnu Cabaad isma aanu dhibin ee warqadda dhinaceeda kale ayuu ugu qoray jawaabta isaga oo yiri: "Wallaahi, haddii aadan joogin, waxa aan kugu babin doonnaa marwaxada Muraabidiinta," oo uu ula jeeday seefahooda.

Al-Foonso waxaa galay cabsi, Andalus oo dhanna waxaa ku faafay jawaabta Ibnu Cabaad iyo goodintiisa uu gaalada ugu goodiyay ciidanka Muraabidiinta, dadkii shacabka ahaa aad ayey ugu farheen, laakiinse boqoradii yaryaraa ayaa ku mucaaraday arrintaas, iyaga oo qaarkood ay yiraahdeen: "Laba seef halmeel kama-wada talin karaan," halka qaar kale ay yiraahdeen: "Ma waxa aad rabtaa in aad inoo keento kuwaas reer baadiyaha ah ee geela dhaqdo si ay ula dagaalamaan Al-Foonso? Kadibna marka ay ka guuleystaan, ay

inooga qaatan dhulkeenna cagaaran iyo maamulkaba."

Ibnu Cabaad waxa uu ugu jawaabay oo yiri hadal cajiib ah: "Wallaahi, in aan geela Saxaraha ku raaco ayaa iiga fiican in aan doofaarada ku raaco Yurub." kadib ayey badankood waafaqeen go'aanka Ibnu Cabaad, sidaas ayeyna gurmada uga dalbadeen hoggaamiyaha dowladda Muraabidiinta Yuusuf Binu Taashfiin.

Sannadkii 478 hijri ayuu qaabilay Yuusuf Binu Taashfiin wafdigii uga yimid dhanka Andalus, iyaga oo ka dalbaday gurmada iyo garabsiinta, Isla markii, Yuusuf waxa uu diyaariyay ciidan iyo doomihii ay ku bixi lahaayeen.

Mar ay marayeen biyo mareenka Jabalu Daariq, ayaa waxaa kacay dabeyl, iyada oo ay badda aad u kacday doomihiina ay ku sigteen in ay maashoodan, markii ay xaaladdu sidaas noqotay ayey isaga iyo ciidankiisa gacmaha samada u taagteen, iyaga oo is duleyn iyo adoonnimo iyo khushuuc muujinaya, waxa ayna yiraahdeen: "Illaahow, haddii aad ogtahay maritaanka aan mareyno biyo mareenkaan in uu kheyra iyo wanaag ugu jiro muslimiinta, Illaahow inoo fududeey maritaankiisa, haddiise uusan wanaag ugu jirin muslimiinta, Illaahow inagu adkey si aynaan u gudbin." markiiba waxaa istaagay

dabeyshii, weyna ka gudbeen biya-mareenkii, markii ay gaareen Andalus ayey la dhaceen Sujuud, iyaga oo Alle u mahadcelinaya.

Yuusuf iyo ciidankiisa waxa ay tageen magaalada Ishbiiliya, iyada oo ay dadka usoo dhaweynayeen sida ciidan dagaal kusoo guuleystay oo kale, intaa kadib Yuusuf iyo ciidankiisa waxa ay u jiheysteen meel lagu magacaabo Badliyoos, oo u dhow Zalaqa, meeshaas oo uu horay u dagay Al-Foonso.

Ciidanka Yuusuf Binu Taashfiin waxaa garab socday mujaahidiin ka kala yimid Qurduba, Ishbiiliya iyo Badliyoos, waxa ay tageen meesha lagu magacaabo Zalaqa oo aheyd fagaaraha dagaalka, tirada ciidanka muslimiinta waxa ay ahayd 30 kun oo askari, hoggaankoodu uu yahay Yuusuf Binu Taashfiin.

Ciidankii kirishtanka ahaa oo tiradoodu ay gaareysay 300 kun oo askari waxa ay diyaar u ahaayeen in ay ka hortagaan Yuusuf Binu Taashfiin, iyaga oo uu hoggaaminaayay boqorkoodii Al-Foonso oo wato calaamada kirishtanka iyo sawirka Masiix (sida uu sheeganayo), isaga oo dhahaayay: "Ciidankaan ayaan kula dagaalami doonna Jin iyo insi iyo xataa Malaa'igta Samada, ciidankaan ayaan kula dagaalami donna Muxammad iyo Asxaabtiisa."

Al-Foonso, boqorka Qashtaala ee kirishtanka ah, waxa uu fariin kibir iyo faan ku dheehan u diray Yuusuf Binu Taashfiin, balse hoggaamiyaha ciidanka muslimiinta waxa uu ugu soo jawaabay sida tan: "Waxaa inasoo gaaray in aad ku duceysatay kulankeenna, oo aad damacday in aad hesho doomo, si aad badda inoogu soo gudubto, balse innaga ayaaba kuu imaanay, Alle ayaa innagu kulmiyay fagaarahaan innaga iyo adinka. Cirib xumada ducadaadana waad arki doonta."

Intaa Kadib, Waxa uu u bandhigay saddex qiyaar mid, in ay doortaan Islaamnimo, ama jisyo in ay bixiyaan, ama dagaal.

Al-Foonso markii uu akhriyay fariinta, ayuu aad u xanaaqay isaga oo yiri: "Ma hadalkaan oo kale ayuu iigula hadlayaa, aniga oo jisyada ka qaadi jiray dadka ay isku diinta yihiin muddo 80 sano ah?" kadibna, fariin kale oo goodin ah ayuu u diray Yuusuf isaga oo yiri: "Waxa aan doortay dagaalka, ee maxaad ka baddaleysaa?" Isla markii, Yuusuf warqadda dhinaceeda kale ayuu ugu qoray jawaabta waxa uuna yiri: "Jawaabtu waxa ay noqonneysaa wax aad aragto, ee ma'ahan wax aad dhagahaaga ku maqleyso."

Al-Foonso waxa uu markaa ogaaday in lagu imtixaamay nin uusan awood u laheyn, Yuusuf

ayuu fariin kale u diray isaga oo yiri: "Bari waa maalin Jimco ah, waana ciida Muslimiinta. Annaguna ma dagaalano ciidaha Muslimiinta, sabtigana waa ciida Yuhuudda, ciidankeennana waxaa ku jira Yuhuud badan, maalinta Axada ahna waa annaga ciideenna ee dagaalka inoogu dib dhig maalinta Isniinta ah."

Yuusuf Binu Taashfiin waxa uu oga Salibiiyiinta in aysan waligood balan oofin, ciidankiisa ayuu ka dalbaday feejignaan iyo diyaar garoow in ay galaan.

Habeen habeenada kamid ah Al-Foonso ayaa waxa uu hurdada ku arkay riyo cajiib ah, sida isaga oo saran maroodi, riyadii ayuu fahmi waayay, kadibna culimadii kirishtanka ayuu weydiiyay tafsirkeeda, balse jawaab uma aysan helin, Nin Yuhuudi ah oo meesha joogay ayaa riyadii waxa uu u geeyay nin muslim ah oo riyoooyinka fasiro, Ninkii muslimka ahaa ayaa u fasiray riyada, waxa uuna ku yiri: "Waa ay daliil u tahay musiibo weyn oo idinkuso socoto."

Ninkii Yuhuudiga ahaa ee riyada loo fasiray, tafsirka riyada uma uusan sheegin Al-Foonso, ee waa uu ka qariyay, isla habeenkaas, nin kale oo Sheekh Muslim ah oo lagu magacaabo Ibnu Rumeyla ayaa hurdada waxa uu arkay riyo, hurdada ayuu ka kacay isaga oo si toos ah u tagay teendhadii Yuusuf Binu Taashfiin, isaga oo faraxsan

ayuu yiri: "Caawa waxa aan riyada ku arkay Nabiga N.N.K.H, waxa uuna igu yiri: waad guuleysan doontaan, adigana xageenna ayaad imaanaysaa."

Ciidankii muslimiinta waxa ay is qabsadeen Takbiir farxad awgeed, Yuusuf ayaa waxa uu amray in ay aqriyaan Suuratu Anfaal iyo in ay tukadaan Salaatu Leyl.

Subax Jimco ah, ciidankii mujaahidiinta ahaa oo faraxsan ayuu Al-Foonso waxa uu isku dayay in uu qiyaamo, ciidankiisa ayuu soo watay, balse fagaaraha dagaalka ayuu ugu yimid ciidan shahaadada u ooman oo dhiirranaan ay ka muuqato, halkaasna waxaa ku dhaxmaray dagaal loogu magacdaray dagaalkii Zalaaqa, halyeeyadii muslimiinta ahaa ayaa ku guuleystay dagaalkaas markii ugu horreeysay muddo sannado badan ah kadib, ciidankii muslimiinta ahaa waxa ay halkaas ka heleen qanniimo aad u fara badan, balse Yuusuf iyo ciidankiisa halkaas waxba kama aysan qaadan, iyaga oo dib ugu laabtay dhulkii ay ka yimaadeen markii hore, dowladdihii yar-yaraa ee ka jiray Andalus iyaguna waxa ay ku laabteen isqab-qabsigoodii.

Reer Andalus ayaa markale Yuusuf ka dalbaday in uu ka xoreeyo dowladdaha yar-yar ee is heysta, balse waa uu ka diiday cabsi uu ka cabsanayay in uu

la dagaalamo dad muslimiin ah, laakiin culimadii Islaamka ayaa fatwooday in Andalus la hoos geeyo maamulka dowladda Muraabidiinta ee uu hoggaaminayay Yuusuf Binu Taashfiin, sidaas ayeyna Andalus uga mid noqotay dowladda Muraabidiinta, dowladdihii yar-yaraana sidaas ayaa lagusoo afjaray.

ALPA ARSALAAN

"Haddii la idilo karfanteyda, waa middaan."

- Alpa Arsalaan

**

Iftiinka adduunka iyo diinta, tiirka dowladnimada
Abuu Shujaac Muxammad Alpa-Arsalaan Binu
Daa'uud Binu Miikaa'iil Binu Seljuuq Binu Daqqaq
Al-Turkmaani waa mid kamid hoggaamiyeyaasha
muslimiinta kuwii ugu waaweynaa taariikhda,
waxa uu caan ku yahay magaca ah Alpa-Arsalaan
oo macnahiisu yahay Libaaxa Geesiga ah

Waxa uu ahaa suldaankii labaad ee dowladdii
Salaajiqada, ka dib aasaasihii dowladda Sultan
Tughrul Bey oo ah adeerkii, waxa loogu yeeri jiray
Suldaanka Adduunka, Suldaanka Weyn, ama
Boqorka Cadaaladda, xudduuda dowladdiisu waxa
ay gaartay Uzbekistan ilaa dhulka Shaam, in kasta
oo ay boqortooyadiisu weyneyd, hadana waxa uu
hoos tagaayay khilaafaddii Cabbaasiyiinta ee
xarunteedu aheyd Baqdaad.

Shamsu al-Diin Al-Dhahabi waxa uu yiri: “Alpa-Arslaan Muxammad Binu Jagri bek Daa’uud al-Turkmani, suldaankii weynaa, boqorkii cadaaladda ahaa, awoodda dowladnimada, Abuu Shujaac waa mid ka mid ah boqorradii Islaamka ee waaweynaa iyo geesiyaashoodii. ”

Ka dib geeridii Tughrul Bey⁽¹⁾, aasaasihii dhabta ahaa ee dawladdii Salaajiqada, sannadkii 455 hijriya, waxaa xukunka dowladda la wareegay Alpa-Arslan, oo uu adeer u ahaa, waxa uu ahaa Suldaan taariikh wanaagsan leh, dadkiisa u dhimriya, deeqsi ah, naxariis badan, fuqaradana ujilcan, ehelkiisa iyo asxaabtiisa baari u ah, taariikhdana baal dahab ah ka galay.

Dowladdo badan oo kirishtaan ah oo ay daris ahaayeen ayuu dowladdiisa ku daray, diinta Islaamkana ku dhex faafiyay.

Suldaanka Salaajiqada Alpa-Arsalaan waxa uu ahaa hoggaamiye jihaad, hadafkiisuna uu ahaa mideynta Caalamul Islaam.

Bilowgii qarnigii shanaad ee hijriga, Salaajiqada ayaa waxa ay dhiseen dowlad xooggan taas oo ay ku muujiyeen in ay kamid yihiin oo ay hoos tagayaan

---

1) Waa aasaasihii dowladda Seljuk iyo suldaankeedii ugu horreeyay, waxa uu xukumayay intii u dhaxeysay 1037 ilaa 1063.

Khilaafada islaamka ee Cabbaasiyiinta oo xarunteedu ahayd Baqdaad, Waqti kooban ayey ku fiday dowladdoodu iyaga oo gacanta ku dhigay maamulka Iiraan iyo Ciraaq.

Suldaan Tughrul Bey oo ahaa aasaasaha dhabta ee dowladdaan, waqti yar ayuu uga dhigay dowladda ugu awoodda badan caalamka Islaamka, waxa uu dhisay dowlad nafta kusoo celisay Khilaafada Cabbaasiyiinta oo tabar darri xun ay heysay kadib markii hoggaamiye ka mid ah dowladdaas uu ku biiray dowladda Faadumiyyiinta ee Shiicada ah.

Dowladda uu dhisay Suldaan Tughrul Bey waxaa ka dhaxlay wiilka uu adeerka u ahaa Suldaan Alpa-Arsalaan, maadaama Suldaanku uusan ka tagin wiil uu isaga dhalay oo maamulka ka dhaxlo.

Suldaan Alpa-Arsalaan waxa uu ahaa hoggaamiye caqli badan, geesi ah, aan cabsan, siyaasadiisuna ahayd in uu adkeeyo tiirarka dowladda ka hor inta uusan dhulal cusub qabsan, sida adeerkiis oo kale, waxa uu jeclaa jihaadka iyo in uu Islaamka ku faafiyo dowladdaha kirishtaan ee dariska la ah, waxa uu ahaa hoggaamiye dowladdeed, sidoo kale ah hoggaamiye jihaad, Waxa uu ku dadaali jiray u gargaarida Islaamka iyo in lagu faafiyo dhulka, calanka Islaamkana uu sare noqdo marwalba.

Suldaan Muxammad Alpa-Arsalaan markii uu qabsaday maamulka, waxa uu ballaariyay dhulka dowladdiisa, xuduudaha dowladdiisa ayuu ka nabad galiyay dowladdaha reer in ay kusoo dhiiradaan, intaa kadib waxa uu u jiheystay dhanka galbeedka si uu dowladdaha kirishtaanka ah ugu soo darro xukuumaddiisa, waxa uu furasho ku bilaabay dhulalka Georgia iyo Armenia, Dhul ballaarsigaas uu sameeyay Suldaanka Salaajiqada waxaa dhibsaday Boqorka Ruum oo lagu magacaabi jiray Romanos, waxa uu ogaaday in Salaajiqada aysan joojinayn isballaarinta, taas oo keentay in uu diyaariyo ciidan tiro ahaan gaaraayay laba boqol oo kun oo askari, isaga oo kasoo dhaqaaqay Qustandiiniya oo ahayd caasimada dowladdiisa, yaqiinsanna in uu ka guuleysan doono Salaajiqada.

Waxa uu yimid meel lagu magacaabo Malazgirt⁽¹⁾ (ملانکرد) oo ay isku diyaarinayeen ciidanka Salaajiqada.

Suldaan Alpa-Arsalaan waxa uu arkay ciidan aad u tiro badan halka ciidankiisu ay ahaayeen 15 kun oo kaliya, suldaanku waxa uu isku dayay in uu wada-hadal la sameeyo Romanos, Boqorka Ruum, balse Romanos waa uu iska diiday codsigaas, isaga oo kibir iyo isla weyni ay ku jirto, yaqiinsan in uu

---

1) waa magaalo ku taallo Turkiga

guuleysan doono, ayaa waxa uu dalbaday heshiiska in uu ka dhaco magaalada Rey (مدينة الري) oo ahayd caasimadda dowladda Salaajiqada.

Alpa-Arsalaan waxa u caadatay xaaladdu in aysan sahal aheyn, ciidankiisa ayuu ku dhiirragaliyay jihaadka isaga oo xasuusiyay qiimaha sabarka iyo sugnaanta, intaa kadib, Suldaanka Sheekhiisa ayaa waxa uu kula taliyay in uu dagaalka galo maalinta Jimcada ah, xilliga Khudbada Jimcada ay socoto, oo khadiib walba uu minbarka saran yahay, waayo waqtigaas waa waqtiga ay mujaahidiinta ugu duceynayaan guul.

Waxaa la gaaray xilligii dagaalka Sheekha Suldaanka ayaa salaada ka bixiyay, salaad kadib Suldaanka ayaa ooyay isaga oo duceynaya, dadkiisana waa ay la ooyeen, waa uu duceeyay, ayaguna waa ay la duceysteen, kadibna waxa uu xirtay dhar cad, isaga oo yiri: "Haddii la idilo karfanteydu waa middaan."

Suldaan Alpa-Arsalaan waxa uu diyaariyay qorshe dagaal oo cajiib ah, xamaasad iyo naf hurnimo ayuu ku iftiimiyay qalbiyada ciidankiisa, markii uu dagaalka bilaawday, libaaxyadii muslimiinta ahaa ayaa sida libaax careysan u ugaarsaday ciidankii Ruumaanka ahaa, iyaga oo cagta marrinaayay wax walba oo hortooda kasoo baxa, jaceyl ay shahaadada

u qabaan awgeed, cadoowga ayey u weerareen si naf hurnimo iyo geesinnimo leh, dil iyo dhaawac ayey isugu dareen, Waxyar kadib, ciidanka muslimiinta waxa ay soo hooyeen guul weyn oo taariikhda gashay, iyada oo ay meydadkii kirishtaankana ay buux dhaafiyeen fagaaraha dagaalka.

Ciidanka Muslimiinta waxa ay gacanta kusoo dhigeen boqorkii kibirsanaa ee Romanos waxa ay u geeyeen Suldaan Alpa-Arsalaan, balse Suldaanka ayaa iska fasaxay Romanos kadib heshiisyo uu la galay.

Heshiiska uu Suldaanka la galay Roomaanoos waxa uu ahaa in uu bixiyo madax furasho iyo in uu soo fasaxo qof walba oo Muslim ah oo ku xiran xabsiyadiisa, iyo heshiis xabad joojin ah muddo 50 sano socon doona, heshiiskaas inta uu socdana uu bixinnaayo Jisyada sannadlaha ah, iyo in ay soo celiyaan dhulka Shaam oo ay muslimiinta ka qabsadeen, intaa kadib, Suldaanka ayaa waxa uu siiyay lacag si uu safarkiisa ugu kaalmeysto, sidoo kale waxa uu ku darray qeyb ciidankiisa kamid ah si ay u gaarsiiyan halka uu rabo.

Boqortooyadii Qustandiiniya markii ay maqashay guul-darrada uu soo hooyay boqorkooda, magaciisa

ayey ka tireen diiwaanka boqoradooda, iyaga oo caleema saartay boqor kale.

Guushaas muslimiintu waxa ay u aheyd mid ka mid ah guulaha ugu waaweyn oo ay muslimiintu ka guuleysteen boqortooyada Ruum.

Sannad ka dib dagaalkii Malazgirt (ملانکرد), sannadkii 465 ee hijriyada ayuu dhintay shahiiday Suldaan Muxammad Alpa-Arsalaan isaga oo afar iyo afartan jir ah, waxa lagu aasay magaalada Merv⁽¹⁾.

---

1) Hadda waa caasimadda gobolka Mari ee Turkmenistan

MAXAMUUD BINU SUBAKTIIN

*"Waxa aan jeclahay qiyaamaha in la iigu yeero, aaway
Maxamuudkii sanamka dumiyay? Inta la iigu wici
lahaa, aaway kii sanamka uga tagay hanti darteed?"*

- Suldaan Maxamuud

**

Mar walba oo aad taariikhdeenna si qoto dheer u akhriso, nolosha Muslimiintii horena aad u baarto, waxa aad ogaaneysaa qiimaha ay leedahay taariikhdeenna Islaamka ee aan ka indha la'nahay, halka cadowgeenna ay mar walba daraaseeyaan oo baaraan si ay wax uga faa'iidaystaan, innaguna waxa aan ku dhacnay godkii mugdiga ahaa ay inoo qodeen, kaas oo inoo sababay in aan garan weyno cida aan nahay, ileen horaa loo yiri: "Ummad aan aqoon taariikhdeeda, mustaqbalkeeda ma qaabeyn karto."

Suldaan Maxamuud Binu Subaktikin waxa uu dhashay 2-dii bisha November, sannadka 971 Miilaadi, waxa uu ahaa hoggaamiyaha dowladda Qaznawiyiinta⁽¹⁾ intii u dhaxeysay 998 ilaa 1030 Miilaadi, oo ah xilligii Khilaafada Cabaasiyiinta.

Suldaan Maxamuud waxa uu furashooyin badan ka sameeyay dhulka Hindiya, Pakistan, iyo meelo badan, isaga oo burburiyay sanam ay hindidu weynayn jireen oo la oran jiray Sumnaat, waxa uu gaaray guulo badan, waxaa lagu magacaabay magacyo badan, oo ay kamid yihiin "Geesiga Islaamka."

Suldaan Maxamuud mar walba uu furto dhul cusub ama uu burburiyo sanam, Hindidu waxa ay dhihi jireen: "Sanamyadaan iyo dhulalkaan waxaa u carooday Illaaha weyn ee Sumnaat (oo ah sanamka ay caabudi jireen), haddii Sumnaat uu raali ka ahaan lahaa, waxa uu halaagi lahaa qof walba oo gacan u qaada" balse suldaanku waxaas oo dhan ahmiyad ma siin jirin ilaa uu ku batay magaca Sumnaat hindidana uu ku dhex faafay, dadka ayuu weydiiyay waxa uu yahay Sumnaat, waxaa lagu yiri: "Waa sanamka ugu weyn iyo illaaha ay caabudaan Hinduuska, waxa ay aaminsan yihiin in

---

1) Waa mid ka mid ah dowladihii Islaamka ee ka taliyay Hindiya iyo wadamada dariska la ah.

nafta marka ay qofka ka baxdo, ay asaga u tagto kadibna uu kusoo celiyo qofka uu rabo."

Sumnaat waxaa dhinaciisa joogay kun faalaloow iyo saddex boqol oo nin oo dadka timaha iyo garka ka xiiro, iyo saddex boqol oo nin iyo shan boqol oo naag oo albaabka sanamka ka qaado heeso kuna ciyaaro.

Suldaan Maxamuud markii uu helay warbixinta sanamka oo dhammeystiran, ayuu go'aansaday in uu burburiyo sanamkaas, macbadka uu ku yaallana uu furto, isaga oo is leh Hindida haddii ay waayaan sanamka oo ay ogaadaan beenta iyo baadilka meesha lagu haayo, diinta Islaamka ayey soo gali doonnaan.

Suldaanku hadafkiisa waxa uu ahaa Islaamka in uu u shaqeeyo, diinta Islaamkana uu faafiyo, waxa uu tukaday salaad istiqaar, intaa kadibna ciidankiisa ayuu kaxeystay 10-ka Shacbaan 416 Hijri, waxa uu jaray dhul dheer oo biyo la'aan iyo haraad ah si uu u soo burburiyo sanamkaas, ciidamo badan oo Hinduus ah ayuu kula kulmay wadada inta uu sii socday.

Hindidu waxa ay ogaayeen in Suldaanka hadafkiisa uu yahay burburinta sanamka, balse waxa ay u maleynayeen in Sumnaat uu isaga is difaaci doono.

Suldaanku waxaa uu tagay magaalo wax yar u jirta Sumnaat, dadkii halkaas daganaa ayaa dagaal la galay iyaga oo is leh: "Sumnaat ayaa idin difaaci doona." Laakiin Suldaanka ayaa qabsaday, oo dhulka afka u daray ciidankii hinduuska ahaa, socodkiisa ayuu watay ilaa uu gaaray Sumnaat, maalin Khamiis ah 15-ka Dul-Qacdah 416 Hijri.

Ciidanka Muslimiinta ayaa waxa ay arkeen dhufeys adag oo wabiga dhinaciisa ku yaallay, kaas oo dadkiisu ay daawanayaan muslimiinta iyaga oo kalsooni ku qabay sanamkooda Sumnaat ah in uu difaaci doono.

Maalin Jimco ah 16-ka Dul-Qacdah 416 Hijri, markii ay qoraxda u jiheysatay dhankii dhicitaanka, ayey ciidanka Muslimiinta iyo hoggaamiyahooda geesiga Islaamka u jiheysteen dhankii sanamka, dagaal adag ayey la galeen Hinduuskii, dharbaaxo xooggan ayey ku dhufteen, Sababtoo ah Hinduuska waxa ay aaminsanaayeen in Illaahooda Sumnaat uu difaaci doono uuna garab istaagi doono.

Ciidankii Muslimiinta ayaa darbiyada magaalada ka iclaamiyeen Towxiidka iyo Takbiir, isla markaa waxaa xoogeystay dagaalkii, Hinduuskii iyaga oo koox koox ah ayey isku gureen macbadkooda, wajiyaada ayey gaduudsadeen, Sumnaat ayey ka dalbadeen in uu u gargaaro iyaga oo halkaas ku

ooyay, intaas kadib waxa ay u soo baxeen fagaaraha dagaalka, dhammaantood waa ay dagaalameen, oo marba koox ayaa sidaas sameynaysay.

Waxa ay ku dagaalameen albaabka macbadka uu yaallay sanamka, aad ayey u dagaallameen ilaa la dilay konton kun oo iyaga kamid ah.

Markii ay dareemeen in ay sii dhammaanayaan, ayaa inta soo hartay waxa ay isku dayeen in ay baxsadaan, dooman ayey ka qaateen wabiga, balse libaaxyadii Muslimiinta ee dhiigga cadoowga u oomanaa ayaa ka hari waayay, oo midna kama baxsan, Maalintaasna, gaalada aad ayey ugu cusleyd.

Suldaan Maxamuud waxa uu amray in la burburiyo Sumnaat, dhagaxdiisana waxa uu ka dhisay masjidka weyn ee Ghazna isaga oo Alle ugu mahadcelinaya.

Inta uu socday dagaalkaan, qaar kamid ah odayaasha Hinduuska ayaa waxa ay dalbadeen in ay la kulmaan Suldaanka, iyaga oo u bandhigay hanti aad u badan iyo adduun lacageed si uu uga leexdo sanamka Sumnaat, dibna uu isaga laabto. Iyaga oo is lahaa, Muslimiinta waxa ay u yimaadeen lacag iyo hanti adduun, suldaan Maxamuud waxa uu la tashaday hoggaamiyeyaashiisa, waxa ayna kula taliyeen in uu ka aqbalo lacagta.

Suldaanka habeenka ayaa u baryay isaga oo istigaareysanaayo rabbiigiisna la tashanaayo, markii uu waaga baryay, ayuu go'aamiyay in la dumiyo sanamka oo aan la aqbalin hantidooda, isaga oo yiri hadal cajiibka ah:

"Arrinta la sheegay waan ka fikiray, waxa aan jeclahay qiyaamaha in la iigu yeero, aaway Maxamuudkii dumiyay sanamka, inta la iigu wici lahaa, aaway kii sanamka uga tagay hanti darteed."

Allaahu Akbar! Taasi waa karaamo uu Alle SWT siiyay Suldaankaan qiimaha badan, oo furashooyinkiisa oo dhan ka dhigay kuwo Alle dartii ah, iyo sidii uu u kor yeeli lahaa kalimada Alle.

Suldaan Maxamuud har iyo habeen waxa uu u taagnaa jihaadka Alle dartii ah, kama uusan caajisin mana uusan ka daalin, ilaa markii dambe uu caloosha ka xanuunsaday maalmihiisii ugu dambeeyay, maalinba maalinta ka dambeysay xanuunka ayaa kusii badanaayay, isagana dadka hortooda ayuu ugu dulqaadan jiray.

Maalin Khamiis ah, 23-ka bisha Rabiicul Aakhir, sannadkii 421 Hijri, kuna beegan 1030 Miilaadi, ayuu ku dhintay magaalada Ghazna⁽¹⁾, oo qabrigiisu

---

1) Waa Magaalo ku taalla koonfur-galbeed ee caasimadda Kabul ee Afghanistan

uu ku yaallo xilligaan, Isaga oo xukunka hayay
muddo 35 sano ah, calanka Islaamka-na waxa uu
gaarsiiyay meelo aan isaga ka hor la gaarsiin.

Alle raali haka noqdo Suldaan Maxamuud.

SALAAXUDIIN AL- AYYUUBI

*"Wallaahi, Alle ayaan uga xishoonayaa in aan qoslo,
iyada oo Baytul Maqdis ay gumeysi ku jirto."*

- Salaaxudiin Al Ayuubi

**

Boqorka guulaha, Salaaxudiin Yuusuf Binu Ayuub Binu Shaadi Binu Marwaan Binu Yacquub, waxa uu ahaa hogaamiyihii muslimiinta ee dhidibada u taagay dawladdii Ayuubiiinta, isaga oo calanka dowladdii Cabbaasiyiinta ku mideyay Masar, Shaam, Xijaas, iyo Yaman, ka dib markii uu soo afjaray dawladdii Shiicada ee Faadimiyyiinta oo jirtay 262 sano.

Ka hor inta aynaan guda gelin taariikhda geesigaan, aan cadeyno arrin muhiim ah oo laga yaabo in ay aaminsan yihiin dhalinyaro badan taas oo ah in guul la helayo mar haddii hub la qaato, taasina waa qalad weyn, xaqiiqada ay moogyihiin

dhallinyaradaas masaakiinta ah ayaa ah in dagaalku yahay isku dayga ugu dambeeyo ee guusha lagu gaaro, guusha mararka qaar waxa ay timaadaa iyada oo aan wax hub ah la qaadin.

Tusaale cad aan ku siiyo qisada Nabi Muuse cs, Allaah subxana-watacaala, isaga oo awood u leh in uu Fircoon u diro Malaku mowt, halmarna nafta laga qaado, ayuu qaaday waddo aan midaas aheyn, isaga oo u waxyooday Nabi Muuse hooyadii, intaa kadib Nabi Muuse cs ayuu ku barbaariyay guriga Fircoon.

Kadib Nabi Muuse cs markii uu weynaaday waxa uu u hijrooday magaalada Madyan⁽¹⁾, markale Nabi Muuse waxa uu dib ugusoo laabtay dhulka Masar oo uu markaas ka talinayay Fircoon.

Nabi Muuse cs ayaa Fircoon waxa uu kula dooday hadal, u fiirso ma'ahan hub ee waa hadal, waqti badan ayuu reer Banii Israa'iil dacwada ugu yeerayay, ugu danbeyn Nabi Muuse cs waxa uu reer Banii Israa'iil ku qanciyay in ay ka hijroodaan dhulka Firxoon, markii ay baxeen ayuu Fircoon kasoo daba baxay.

---

1) waxa ay ku taallaa dhanka waqooyi-galbeed ee Boqortooyada Sacuudi Carabiya, gaar ahaan meel u dhow magaalada Al-Bidda

Gunaanadka sheekada, Fircoon markii uu kasoo daba baxay reer Banii Israaiil ee uu kadaba yimid ayaa waxaa lagu halaagay badda, halka reer Banii Israa'iil ay ka tallaabeen badda iyaga oo nabad qabo, sidaana waxaa ku guuleystay Nabi Muuse cs iyada oo aan wax dagaal ah uusan dhicin.

Aan su'aal ku weydiiyo marka: Ma taqaana sababta uu Alle swt markii hore u halaagi waayay Fircoon? Dabcan, jawaabtu waa in adiga iyo aniga la ina baro waddada guusha in ay tahay waddo dheer, guushuna ay tahay tahay daqiiqado yar oo la adkeysto, sabar iyo dulqaadna la muujiyo.

Aan dib ugu laabano taariikhda geesigeenna, Sannadkii 532 hijri, magaalada Tikrit⁽¹⁾ waxaa ku dhashay wiil lagu magacaabo Yuusuf Binu Ayuub, waana Salaaxudiin Al-Ayyuubi, Waxaa lagu barbaariyay barbaarrin Islaam, markii uu qaan gaaray, aabihiis ayaa u diray magaalada si uu wax ugasoo barto.

Waxa uu bartay akhrinta iyo qoraalka luqadda Carabiga, sidoo kale waxa uu xifdiyay Qur'aanka Kariimka ah, asxaabtiisa kale waxa uu uga soocnaa caqligiisa iyo dabci wanaaggiisa, isaga oo aad u

---

1) waa magaalo ku taalla dalka Ciraaq, waxaana ku taalla waqooyi-bari ee caasimadda Baqdaad

jeclaa akhrinta iyo mudaalacada kitaabada, aabihiis ayaa mar walba waxa uu uga sheekeyn jiray Mujaahidiinta iyo halyeeyadii Islaamka taariikhdooda.

Bartamaha qarnigii laba iyo tobanaad, Khilaafada Cabbaasiyiinta ayaa waxa ay u qeybsantay dowlado yaryar, waana xilligii uu soo shaac baxay Salaaxudiin.

Faadumiyiinta, oo ahaa qolo Shiico ah, waxa ay qabsadeen maamulka Masar, iyaga oo sameystay dowlad u gaar ah, ma aysan aqoonsaneyn Khilaafada Cabbaasiyiinta ee xarunteedu aheyd magaalada Baqdaad.

Masar waxa ay noqotay saldhigga dowlada Faadumiyiinta, Khaliifkeedana kaliya waxaa looga duceyn jiray Masaajidka, oo wax saameyn ah kuma uusan laheyn arrimaha dowladdiisa oo gacanta ugu jirtay wasiiradiisa, Masar waxa ay marti galisay kacdoono fara badan, kuwaas oo u dhexeeyay dadyoow kala mad-hab iyo fikir duwan.

Nuuradiin Maxamuud (Zinki)⁽¹⁾ oo ahaa suldanka dowladda Zinkiyiinta⁽²⁾ ayaa markii uu arkay dhibaataada ka jirtay Masar una fiirsaday damaca boqorkii kirishtaanka ahaa ee Beytul Maqdis heystay, waxa uu Masar u diray ciidan uu hoggaamiye uga dhigay nin lagu magacaabo Assadu-diin Shirkuh (أسد الدين شيركوه), isaga oo garab uga dhigay Salaaxudiin Al-Ayyubi oo uu adeer u ahaa.

Saliibiyiintii Kirishtaanka ahaa markii ay maqleen ciidanka uu Nuuradiin soo diray, ayey isaga carareen Masar, labo bilood kadib, Salaaxudiin ayaa waxaa loo doortay wasiirka koowaad ee ku xigi doonno Khaliifka Masar, inkasta oo ay jireen shirqoolo loo maleegay Salaaxudiin, laakiin shirqooladaas waa uu ka adkaaday.

Salaaxudiin Al-Ayyubi waxa uu arkay in madhabka Shiicada uu si aad ah ugu dhex faafay Masar, Markaas ayuu dhisay labo madaraso si uu dadka

---

1) Suldaan Nuuraddin Zinki, waxa uu dhashay sanadkii 1118, waxa uu ahaa hogaamiye Islaami ah oo xukumay Xalab iyo deegaanada ku hareereysan, waxa uu noqday suldaanka Xalab ka dib geeridii aabihiis, Cimaadu-diin Zinki, sanadkii 1146. Nuuraddin wuxuu caan ku ahaa dagaallada uu la galay Saliibiyiinta si uu uga difaaco dhulka Islaamka

2) Waa imaaraad Islaami ah oo uu ka aasaasay Cimaadu-diin Zinki magaalada Mosul

ugu soo celiyo mad-habka Ahlu Sunnaha, arrintaasna waxa ay hordhac u aheyd qorshooyinka Salaaxudiin.

Nuuradiin Maxamuud waxa uu aad u jeclaa in khudbooyinka Jimcaha ee Masar laga akhriyo lagusoo darro magaca Khaliifka Cabbaasiyiinta, maadaama markii hore laga mamnuucay, Salaaxudiin, oo waqti munaasib ah la sugaayay arrintaas, ayaa maalin maalmaha kamid ah waxaa xanuunsaday Khaliifkii Faadumiyyiinta, Salaaxudiin, isaga oo ka faa'iideysanaya arrintaas, ayuu khudbada akhriyay, isaga oo soo qaatay magaca Khaliifka Cabbaasiyiinta, sidaasna, Salaaxudiin waxa uu ku noqday hoggaamiyaha Masar shaki la'aan.

Sannadkii 569 hijri, ayaa waxaa dhintay Nuuradiin Maxamuud Zinki, oo ahaa boqor caadil ah iyo ninka lagu tilmaamay in uu yahay Khaliifka lixaad ee Khulafaa'u Rashidiinka, markaa waxaa qalqal ku yimid, wadajirkii iyo midnimadii Muslimiinta ee uu dhisay Suldaan Nuuradiin Maxamuud, sababtoo ah ma aysan jirin markaas cid buuxineysay booskiisa, balse Salaaxudiin ayaa u istaagay in uu buuxiyo booskaas, sidoo kalena soo celiyo wadajirkii iyo midnimadii ummadda.

Balse Waddadu aad ayey u adkeyd si uu hadafkaas uga dhabeeyo waayoo Suldaan Nuuradiin waxa uu ka tagay wiil yar oo 11 jir ahaa xilligaas, arrinta Salaaxudiin ee hoggaaminta dowladda Sinkiyiinta waxaa dood ka keenay madaxdii kale ee dowlada balse ugu danbeyn Salaaxudiin ayaa loo doortay in uu buuxiyo booska Suldaan Nuuraddiin Maxamuud.

Suldaan Salaaxudiin waxa uu dagaallo badan la galay Saliibiyiinta oo markaas gacanta ku hayay Baytul Maqdis, isaga oo dhidibada u taagay dowladda Ayuubiyiinta, Salaaxudiin Al-Ayuubi waxa uu diyaariyay ciidan si uu duullaan ugu qaado Saliibiyiinta, isaga oo la galay mid kamid ah dagaaladdii ugu waaweynaa taariikhda islaamka dagaal lagu magacaabo Xidiin (معركة حطين), kaas oo hordhac u ahaa furashada Baytul Maqdis.

Suldaan Salaaxudiin markii uu yimid fagaaraha dagaalka Waxa uu dadaal badan ku bixiyay sidii uu gaalada uga xigsan lahaa dhanka biyaha, sidaasna, Saliibiyiinta waxa ay ku qaateen habeen xun, maadaama aysan helin biyo ku filan waxa ay dareemayeen oon iyo haraad aad u daran, dhagahooduna waxa ay maqlayeen takbiirta muslimiinta, taasna waxa ay ku abuurtay argagax xooggan.

Subax Sabti ah 24-Rabiicul Aakhir sannadkii 583 hijri, Salaaxudiin waxa uu dhex wareegaayay ciidankiisa, isaga oo ku dhiirrigelinayay jihaadka, Ugu dambeyn, waxaa billaawday dagaalkii, Suldaan Salaaxudiin dagaal toos ah oo kaliya lama uusan galin Saliibiyiinta ee qalbiyadooda ayuu ku beeray niyad-jab, awoodda ugu badan waxa uu ku bixiyay in uu gacanta ku dhigo Saliibkooda ugu weyn oo ay u yaqaaneen (True Cross), kaas oo ay sheegeen in uu ku jiro gabal ama qeyb kamid ah alwaaxii ay ku dileen Nabi Ciise cs, -sida ay sheegtaan iyaga-.

Salaaxudiin waxa uu ogaa haddii uu Saliibkaas gacanta ku dhigo, in ay qalbi-jabayaan, maalintaas, muslimiinta waxa ay dagaalkaas ku dileen sodon kun oo Saliibiyiin ah, iyaga oo gacanta ku dhigay sodon kun oo ay ku jiraan boqoro badan.

Dagaalkii Xidiin, gaalada jab oo kaliya uma aheyn ee waxa uu u ahaa musiibo ku habsatay iyaga, waayoo waxa ay ku waayeen geesiyo fara badan, waxaa laga dilay ehelkooda, sidaasoo kale waxaa laga qafaashay dad kale oo aad u badan.

Salaaxudiin markii uu Saliibiyiinta ku jabiyay dagaalkii Xidiin (معركة حطين), ma aysan jirin wax ka celinayay furashada Baytul Maqdis, isaga oo furtay qalcado yaryar oo ka ag dhawaa Baytul Maqdis.

Maalin maalmaha kamid Suldaan Salaaxudiin Al-Ayyuubi ayaa waxaa loo sheegay war ah in hoggaamiye Faransiis ah, oo lagu magacaabi jiray Arnat (أرنات), oo ka talinayay magaalada Kerak⁽¹⁾ (الكرك), in uu jid gooyo u dhigtay muslimiintii Xajka u socotay, isaga oo dilay dumar, carruur, iyo odayaal, waxa uuna ku lahaa markaas: "U yeerta Muxammadkiina ha idin difaacee Ka codsada in uu idin caawiyo oo uu idin badbaadiyo."

Nin Muslim ahaa oo ka badbaaday dadkaas, ayaa arrintaas gaarsiiyay Salaaxudiin.

Suldaan Salaaxudiin Al-Ayyuubi markii uu maqlay warka, ayuu hoosta ka xirtay qolkiisa, laba maalin ayuu iska ooynaayay, isaga oo leh: "Yaa Rabbi... Yaa Rabbi, ma ii ogolaaneysaa in aan Rasuulkaaga Muxammad ah wakiil kaga noqdo difaaca ummaddiisa..?"

Intaas ayuu ku celcelinayay maalin dhan, markaa kadib waxa uu diyaariyay ciidan isaga oo ciidanka la hadlaayo ayuu yiri: "Ciidankii Nabi Muxammadoow, Arnat oo ah xaakimka Kerak, dhulka ayuu ku kibray, isaga oo dilay Muslimiintii Xajka u socotay, waxa uu daadiyay dhiiga dumarka

---

1) waa magaalo ku taalla koonfurta dalka Urdun, waxayna ka wareegsan tahay caasimadda Ammaan

iyo carruurta, anigana nafteyda iyo ruuxdeyda ayaan u hibeeyay si aan wakiil uga noqdo Nabi Muxammad difaaca ummaddiisa."

Qofkii arrintaa diyaar u ah waa uu isoo raaci karaa, ciidankii oo dhan ayaa halmar waxa ay si wadajir ah u yiraahdeen: "Dhammaanteen nafteenna ayaan u hureynaa Rasuulka Alle."

Markii uu dhacay dagaalkii Xidiin, gaalkii kibirsanaa ee Arnat, waxaa uu kamid ahaa dadkii uu Salaaxudiin gacanta ku dhigay, waxa uu ku yiri: "Soo adiga ma'ahan ninkii Muslimiinta ku dhibay dariiqa Xajka, kuna lahaa 'U yeerta Muxammadkiina ha idin difaacee'?" Arnat waxa uu yiri: "Haa." Salaaxudiin ayaa markaas waxa uu yiri: "Anigu waxa aan ahay addoonkii Ilaahay ee miskiinka ahaa, Rasuulka Alle aniga ayuu ii wakiishay difaaca ummaddiisa." Kadibna intuu qoorta ka jaray, ayuu Alle weyne u sujuuday isaga oo uga mahadcelinaya guushaas qiimaha badan.

ABUU YUUSUF YACQUUB AL- MANSUUR

*"U celi, waxa aan ula imaan doonaa ciidan aysan awood
u lahayn, waxa aan ka saari doonaa magaalada iyaga oo
dulleysan oo ihaaneysan, Jawaabtuna waxa ay noqon
doontaa waxa aad aragto, ee ma'ahan waxa aad
maqleyso."*

- Abuu Yuusuf Al-Mansuur

**

Waa suldaanka iyo khaliifkii saddexaad ee dowladdii Muwahhidinta oo ka talin jirtay Marooko, Waxa uu xilka kala wareegay aabihii Abuu Yacquub Yuusuf, Dowladda Muwaxidiinta ayaa dhaxashay dowladdii Muraabidiinta ee aan kasoo sheekeynay, taas oo ka talin jirtay galbeedka Afrika iyo Andalus, Dowladda Muraabidiinta waxa ay guulo waaweyn ka gaartay dagaalkii Zalaaqa ee aan horay uga sheekeynay taariikhdiisa, dowladdii

Muraabidiinta waxaa bedeshay dowlad cusub oo lagu magacaabo dowladda Muwaxidiinta.

Suldaan Abuu Yuusuf Ycquub Waxa uu dagaalo badan la galay Saliibiyiinta Andalus, gaar ahaan Boqorka Qashtala, Al-Foonsoga Siddeedaad, dagaalladaas waxaa ka mid ah dagaal lagu magacaabo Arak (معركة الأرك) oo dhacay 9-kii bisha Shacbaan sanadkii 591 Hijri.

Dagaalkaas waxa uu kaalin muhiim ah ka qaatay sugidda iyo balaadhinta dhulka dowladda Muwaxidiinta, Markaas kadib, Al-Foonso waxa uu ku qasbanaaday in uu wadahalal ka dalbado Suldaan Abuu Yuusuf Yacquub Al-Mansuur.

Taariikhyahannada waxa ay sheegaan dagaalkaas in uu la mid ahaa dagaalkii Zalaqa, kaas oo jab xooggan lagu gaarsiiyay Saliibiyiinta Andalus, dagaalkaan waxa uu ka dhacay meel u dhow qalcad lagu magacaabo Al-Arak (الأرك).

Ka Hor Dagaalka

Sannadkii 587 hijri, Boqorka Bortuqiiska (Portugese) Sanxhooga Koowaad ayaa waxa uu duullaan

qaaday magaalada Shalab⁽¹⁾, isaga oo garab ka helaya Saliibiyyiinta kale, Abuu Yuusuf, oo joogay galbeedka Afrika, markii uu ogaaday arrintaas, ayaa waxa uu diyaariyay ciidan xooggan, waxa uu ka tallaabay badda, isaga oo dib u soo celiyay afar magaalo oo ay Saliibiyyiintu horay uga qabsadeen muslimiinta muddo afartan sano ka hor.

Arrintaasi waxa ay cabsi ku abuurtay boqoradii Andalus, gaar ahaan Al-Foonso, waxa ayna Suldaanka ka dalbadeen heshiis muddo shan sano ah, Suldaankuna waa uu aqbalay codsigaas

Markii ay dhammaatay mudadii shanta sano ahayd, Al-Foonso ayaa waxa uu ciidan xooggan u diray dhulka muslimiinta si ay burburin iyo fasaad uga sameeyaan, arrintaas waxa ay aheyd cabsi-galin, sidoo kale waxa uu farriin jees-jees iyo edeb darro ah u diray Suldaanka, isaga oo ka dalbaday dagaal.

Suldaan Abuu Yuusuf Yacquub Al-Mansuur markii uu akhriyay farriinta, ayuu dhinaceeda kale ugu qoray jawaab udhigan sidan: "U celi, waxa aan ula imaan doonna ciidan ayna awood u laheyn, waxa aan ka saareyna magaalada iyaga oo dulleysan oo

---

1) waa magaalo ku taallo koonfurta Portugal, waxa ay gacanta Muslimiinta gashay ka dib markii ay qabsadeen Spain sanadkii 713 ee miilaadiga, waxayna noqotay mid ka mid ah magaalooyinkii ugu muhiimsanaa Andalus ee ay maamuli jireen Umawiyyiinta.

ihaaneysan, Jawaabtuna waxa ay noqon doontaa wax ay arkaan, ee ma'ahan wax ay maqlayaan."

Abuu Yuusuf, isaga oo carreysan ayuu ciidankiisa amray in ay u diyaar garoobaan duullaanka Andalus, isaga iyo ciidankiisa waxa ay u qalab xirteen Andalus, iyaga oo ka tallaabay Jaziirada Cagaaran, Si toos ah ayey u tageen Qashtaala.

Ciidanka suldaanka waxaa kusoo biiray ciidankii Andalus, markaana ciidanku waxa uu noqday ciidan xooggan oo tirro ahaan gaarayay laba boqol oo kun oo askari, Suldaanka ciidankiisa ayuu ku diyaariyay sahayna uga qaaday magaalada Ishbiiliya (Seville), oo ku taallo Isbayn (Spain), Intaa kadib waxa uu aaday dhanka caasimadda Boqortooyada Qashtaala, oo ahayd magaalada Toledo (طليطلة), taas oo ku taallo xilligaan wadanka Isbayn.

Al-Foonso waxa uu diyaarsaday ciidan xooggan oo tirro ahaan gaarayay 225,000 oo Saliibiyyiinta ah, iyo qaar Yuhuud ah oo damacooda ahaa markii dagaalka dhammaado in ay helaan muslimiin ay addoonsadaan si ay u iibiyaan.

Nin lagu magacaabi jiray Cabdullaahi Binu Sanaadiid, oo kamid ahaa hoggaamiyeyaasha dagaalka ee Andalus sidoo kale ahaa nin caqli badan oo khabiir ku ahaa xirfadaha dagaalka, ayaa

Suldaanka waxa uu kula taliyay in uu ciidanka u kala qeybiyo sidaan:

- Ciidanka Andalusiyyiinta in uu gooni u sooco, hoggaamiyana uu uga dhigo nin iyaga kamid ah si aysan awooddooda u daciifin haddii uu hoggaamiye u noqdo qof aan ka mid ahayn iyaga, dhanka midig ee ciidankana uu ka dhigo Andalusiyyiinta.
- Carabta iyo Barbarka in uu dhigo dhanka bidix.
- Ciidanka Boqortooyada Muwaxiidinta in uu dhigo dhaxda.
- Dadka Jihaadka rabo balse aan laheyn xirfad dagaal ee isugu jira carabta, Barbarka, iyo Andalusiyyiinta in uu geeyo qeybta dambe.
- Suldaanka iyo ciidankiisa qaaska ahna in ay buuraha gadaalkooda galaan, marka loo baahdana ay gurmada ahaan usoo baxaan.

Suldaanka aad ayuu ula dhacay fikraddaas, intaa kadibna ciidanka ayuu ku dhiirragaliyay geesinnimada iyo in ay Alle talo saartaan.

Waxaa billaawday Dagaalka, ciidankii Saliibiyiinta ee Qashtaala koox-koox ayey usoo galeen fagaaraha dagaalka, ciidankii muslimiinta ahaa ayaa waxa ay ku dhawaadeen in la jabiyo, balse Suldaanka ayaa

cod dheer ugu qeyliyay oo yiri: "Niyadiina cusbooneysiya, oo qalbigiina soo xaadiriya,"

Markaa kadib ciidankii muslimiinta ahaa waxa ay awood u yeesheen in ay celiyaan Saliibiyiintii, balse markale ayey ku dhawaadeen muslimiinta in la jabiyo laakiin Alle weyne ayaa sugay

Mar saddexaad ayey ciidanka Saliibiyiinta ahaa ku dhawaadeen in ay jabiyaan ciidanka muslimiinta, salibiyiintu waxa ay u maleeyeen in ay guusha sidaas ku raacday iyaga, markaana Boqorkii Qashtaala Al-Foonso ayaa soo galay fagaaraha dagaalka, isaga oo ay garbahiisa socdaan toban kun oo askari, Isla markaa, qeybta midig ee ciidanka Muslimiinta ayaa gudaha u galay ciidanka Saliibiyiinta, iyaga oo go'doomiyay tobankii kun ee ilaalada u ahaa Al-Foonso, markaana waxaa isku dhax yaac ku dhacay ciidankii Saliibiyiinta, hawadana waxaa buux dhaafiyay boor, codka kaliya ee markaas la maqlaayay waxa uu ahaa dhawaaqa seefaha iyo takbiirta ciidanka Muslimiinta.

Suldaan Abuu Yuusuf Al-Mansuur iyo ciidankiisa, oo markii hore la yiri buuraha gala ayaa soo baxay iyaga oo wata calanka dowladda Muwaxidiinta ee cadaanka ahaa, kaas oo ay ku qorneyd kalimada tawxiidka iyo kalimad kale oo ahayd "Guuleyste ma jiro, Alle mooyee." Isla markaas, ciidanka

muslimiinta waxa ay dareemeen xamaasad, dulligana waxa uu ku habsaday Saliibiyyiinta oo waxaa la iskugu daray dil iyo barakicin.

Ciidanka Mujaahidiinta ayaa guul lixaad leh kasoo hooyay dagaalkaas, taariikhdu markii ay aheyd 9-ka bisha Shacbaan sannadkii 591 hijri.

Al-Foonso, ninkii kibirsanaa, isaga oo jab iyo hoog isku darsaday, ayuu qaar ciidankiisa kamid ah ula cararay dhanka caasimadiisa Toledo (طليطلة).

Guusha ay Muslimiinta maalinkaas gaareen waxa ay aheyd farxad aan wax lagu tilmaami karo aysan jirin, guushaas waxa ay timid kadib sideed sano dagaalkii Xidiin markii uu dhacay.

SAYFU DIIN QUDUS

Yaa islaamka difaacaya, hadeynaan innagu difaacin

- Sayfu Diin Qudus

**

Waxa uu ahaa Suldaanka dowladda Mamaaliik-ta, waxaa lagu tilmaama in uu yahay halyeeyga dagaalkii Caynu-Jaaluut iyo ninkii tataarka ka xorreeyay Qudus, asal ahaan waxa uu kasoo jeedaa qoyska boqortooyada Khawaarismiya⁽¹⁾, sidoo kale waxa uu hoggaanka u qabtay boqortooyada Mamaaliik-ta, waxa uu soo maray adoonnimo, sidoo kale waxa uu hoggaamiyay mid kamid ah dagaallada ugu waaweyn oo ay muslimiintu galeen, isaga oo guul lixaad leh usoo hooyay muslimiinta, Magaciisa waa Maxamuud Binu Mamduud Binu Khawarism-Shah (Boqorka Guulaha), Sayfu Diin

---

1) Waa boqortooyo Muslim Sunni ah, taas oo ka talinaysay Aasiyada Dhexe iyo galbeedka Iiraan intii u dhaxaysay sannadihii 1077 ilaa 1220. Waxa ay qeyb ka ahaayeen dowladdii Salaajiqada, balse qarnigii 11aad ayay noqdeen dowlad madax bannaan.

Qudus, Magacaas oo kaliya ayaa kugu filan si aad u ogaato qofka uu yahay.

Sannadkii 657 hijri 25-ka bisha Ramadaan oo ku beegan 3-da Sebtember 1260 miilaadi waxaa dhacay mid kamid ah dagaalladii ugu waaweynaa ee dhexmara Muslimiinta iyo Gaalada, dagaal kala saaray xaqqa iyo baadilka, muslimiintana ay guul lixaad leh ka gaareen, Mangooliskana u noqday markii ugu horreeysay ee dagaal nuucana lagu jabiyo, waxaa lagu qasbay gabi ahaanba in ay isaga baxaan dhulka Shaam, isballaarrintii ay wadeenna, halkaas ayaa lagu soo afjaray.

Mangooliska ayaa waxa ay duullaan ku soo qaadeen Caalamka Islaamka billaawga qarnigii toddobaad, iyaga oo uu hoggaaminaayay nin lagu magacaabo Jinkis Khan, Duullaankii ugu horreeyay waxa ay ku qaadeen Dowladdii Khawaarsimiyiinta oo ka talineysay dhulka Faaris, waxa ay burburiyeen magaalooyin badan iyaga oo dilay dad fara badan, isla ficilkaas oo kale, ninka lagu magacaabo Holaako Khan ayaa ku sameeyay dowladda Cabbaasiyiinta, isaga oo burburiyay caasimadii dowladda Cabbaasiyiinta 4-ta bisha Safar sannadka 656 Hijri.

Intaa kadib ciidankii Mangooliska oo uu hoggaaminaayay Holaako Khan, tiro ahaanna gaarayay 120,000 askari, ayaa waxa ay u jiheysteen

dhulka Shaam, waxa ay galeen magaalada Xalab, toddoba maalin ayey ku qaadatay in ay burburiyaan magaaladaas, intaa kadib iyaga oo rabay in ay u tallaabaan magaalada Dimishiq ayaa waxaa dhintay khan-kii weynaa ee Mangooliska oo la oran jiray Monko Khan, markaas kadib madaxdii dowladda ayaa la isugu wacay si ay uga wada tashadaan cidda hoggaamin laheyd.

Holaako Khan oo ahaa hoggaamiyaha ciidanka Mangooliska ee Shaam waxa uu u ambabaxay si uu uga qeyb galo kulankaas, hoggaaminta ciidanka Shaam waxa uu uga tagay mid kamid ah hoggaamiyeyaashiisa oo uu ku kalsoonaa kaas oo lagu magacaabi jiray Kitbuqa, isaga oo gacanta ka saaray hoggaaminta 20,000 askari si uu duullaanka usii wado.

Kitbuqa waxa uu galay magaalada Dimishiq, kadib markii uu dadkeeda u ballan qaaday magan-gelyo khiyaali ah, sida caadada u aheyd Mangooliska waxa uu burburiyay magaalada, intaa kuma joogsan ee waxa uu gacanta ku dhigay Baytul Maqdis iyo Qasa iyo dhul badan oo kamid ah Shaam.

Xilligaas Dowladda Mammaaliik-ta waxaa hoggaanka u hayay wiil yar oo 15 jir ah, oo lagu magacaabi jiray Al-Mansuur Nuura-diin Cali, isaga oo maamulka dowladda ka dhaxlay aabihiis, balse,

geesiga qisadeenna Sayfu-Diin Qudus ayaa la wareegay hoggaanka boqortooyada, kadib markii uu madaxdii kale ku qanciay in uu arrintaasi u sameeynaayo si uu halis badan uga difaaco dowladda Mammaaliik-ta iyo ummadda muslimiinta guud ahaan.

Wagtigaas waxaa cabsi xooggan laga qabay Mangooliska, Suldaan Sayfu-Diin Qudus waxa uu billaabay in uu dib u dhiso kalsoonida ummadda, isaga oo heshiis la saxiixday siyaasiyiintii ay is hayeen ee joogay Shaam.

Holaako Khan markii uu maqlay isbaheysiga iyo diyaar garoowga uu ku jiro Suldaan Sayfu-Diin Qudus ayaa waxa uu usoo fariin u dhigan sidan:

"Illaaha samada leh ee daacadiisu waajibka tahay ayaa ku furfurtay, kaas oo imankan siiyay dhulka, oo igu saliday khalqigiisa, boqoryahoow adoomaha kamidka ah ee Masar iyo nawaaxigeeda xukuma waxa aad ogaata annagu in aan nahay askartii Alle, waxaa la innaga abuuray carada Alle, waxaa la innagu saliday waxa uu rabbi naco, dhulka aan soo baaba'shay hakuu noqodo cibro qaadasho, dadka kalena ku cibra qaado, inagu soo wareeji boqortooyadiina, inta aanu ceebtiina muuqan, oo uusan idinku dhicin gafkiinu, annagu mid ooya uma naxariisano, dhulka waanu furanay,

fasaadkana waan ka nadiifinay, waajib waxaa idinku ah orod, innaguna eryasha nagu ah, dhulkee idin magan galin kara? Xaggee Seefteenna ka gali kartaan, gacanteenna lagama baxsado, fardaheenna lagama dheereeyo, seefteennu waa sida danabka, Warmiheennu waa kuwa wax jeexa, qalbiyadeennu waa sida buuraha, tiradeennu waa sida ciida, qalcad iyo dhufeyd wax innagama celiyaan, ciidan la sameysta wax innagama taro, ducadiinana la inooma aqbalo, waayo xaaraanta ayaad cunteen. Salaanta in aad celisaanna waad diideen, dhaartana waad beeniseen, waxaa idinku baddatay caasi waalidnimada, xumaanta ayaa idinku badan. Ku bishaareysta dulinimo, intaa kadib waxa uu yiri:

﴿فَقَالِیَوْمَ تُجْزَوْنَ عَذَابَ الْهُونِ بِمَا كُنْتُمْ تَسْتَكْبِرُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَبِمَا كُنْتُمْ تَفْسُقُونَ﴾ (1)

"Maantase waxaa la isku abaalmarinayaa caddibaad dulli ah, iskibrintiinnii aad xaqdarro isula weyneeyseen iyo faasiqnimadiina darteed."

﴿وَسَيَعْلَمُ الَّذِينَ ظَلَمُوا أَيَّ مُنْقَلَبٍ يَنْقَلِبُونَ﴾ (2)

Waxa ayna ogaan doonaan kuwii dulmi falay soo noqoshaday soo noqdaan (qiyaamada)

---

1) Suurat Al-Axqaaf [20]

2) Suurat Ash-Shucaraa [227]

Waa run, annagu in aan nahay gaalo, adinkuna in aad tihiin faajiriin, waxaa innagu kiin imtixaamay rabbiga ay gacantiisa wax walbaa ku jiraan, tira badnidiinu, annaga agteena waa wax yar, sharaftiinu agteena waxa ay ka tahay dullinnimo, wax aan dullinnimo aheyn oo aan boqortooyoyinkiinna u haya ma jirto, warka ha igu badin, ee lasoo dhaqso jawaabta.

Suldaan Sayfu-Diin Qudus markii uu helay farriintaas, waxa uu shir dagdag ah isugu wacay culimadii iyo madaxdii, waxaana kamid ahaa Suldaanka culimada Al-Cisi Binu Cabdi Salaam, waxa ay go'aan ku qaateen in ay la dagaalamaan Mangooliska.

Suldaanka culimada Al-Cisi Binu Cabdi Salaam ayaa amray madaxda in ay bixiyaan hantida ay heystaan si ciidanka muslimiinta loogu diyaar gareeyo, Suldaan Qudus isagana madaxdii ayuu ka dalbaday in ay bixiyaan, balse waa ay diideen, markii uu arkay in ay diidayaan, ayuu ku yiri hadal saameyn badan ku yeeshay: "Madaxdii Muslimiintaay, In badan ayaad cunneyseen hantida dowladda, maantana waad naceysaan dagaalka, anigu waan baxayaa ee ninkii dagaal raboow iraac, midkii aan rabina ha iska haro waan fasaxayaa, laakiin waxa aad ogaataa danbigaaga iyo danbiga dumarka muslimiinta iyo dhammaan ummadda

muslimiinta in uu noqonaayo adiga luquntaada, midkii haroow, Kadibna isaga oo ooyaya ayuu yiri: "Madaxdii muslimiintaay, yaa Islaamka difaacaya, hadeynaann innagu difaacin?

Markaas waxaa sare u kacay hammiga iyo kartida madaxdii Muslimiinta, Suldaan Qudus waxa uu qoorta ka jaray farriinsideyaashii uu Holaako farriinta lasoo diray, isaga oo madaxyadooda ka lalmiyay albaabada Qaahira, mid iyaga kamid ahna waa uu fasaxay si uu jirka intiisa kale ugu geeyo Holaako.

Maalin isniin ah 15-ka bisha Shacbaan sannadkii 658 Hijri, ayuu Suldaan Sayfu-Diin Qudus u ambabaxay fagaaraha dagaalka ee Caynu-Jaaluut isaga iyo hoggaamiyeyaashiisa, fagaaraha ayuu uga horumaray gaaladii, intaa kadib waxa uu kala qeybiyay ciidankii.

Bibris (Baibaras) oo ahaa mid kamid ah hoggaamiyeyaasha ciidanka dowladda Mamaaliik-ta, ayaa waxa uu amray in uu duullaan ku qaado ciidan Mangoolis ah oo joogay dhulka Qasa, ciidankaas oo uu hoggaaminaayay nin lagu magacaabo Baydar oo ahaa Kitbuqa walaalkiis, Alle fadligii Kitbuqa markii uu maqlay guul-darrada walaalkiisa ayaa waxa uu lasoo dhaqaaqay ciidankiisa si uu dagaal ula galo Suldaan Sayfu-Diin

Qudus iyo ciidankiisa, intaa kadib ciidankii Mangooliska oo uu hoggaaminaayay Kitbuqa iyo ciidanka muslimiinta ayaa waxa ay isugu yimaadeen fagaaraha dagaalka Caynu-Jaaluut.

Sannadkii (658, 25-ka bisha Ramadaan), ayuu billaawday dagaalkii u dhaxeeyay labadii ciidan, sida aan ka dhawaajinnay markii hore, Suldaanka waxa uu kala qeybiyay ciidankiisa, qeyb waxa uu hoggaamiye uga dhigay dhigay Bibris (Baibaras), qeyb kalena waxa uu ku qariyay buuraha dushooda, qeybta uu hoggaaminaayay Bibris (Baibaras), ayuu amray in ay weerar dagdag ah ku billaawdo ciidanka Mangooliska, intaa kadib sidii wax jabay ayey iska dhigeen oo gadaal ayey u laabteen, hadafku waxa uu ahaa in ciidanka Mangooliska dhammaantood lasoo galiyo fagaaraha dagaalka, nasiib wanaag fikraddaas waa ay guuleysatay.

Markii ay soo galeen fagaaraha dagaalka, ayuu arkay Kitbuqa hoggaamiyaha ciidanka Mangooliska ciidan muslimiinta oo kasoo daadanayo buuraha dushooda iyaga oo wato dhar kala midab ah, waxa uu isku dayay in uu ciidankiisa u raadiyo meel ay ka baxaan, dagaal xooggan ayuu galay heer uu daciifiyay dhinaca bidix ee ciidanka muslimiinta, Suldaan Sayfu-Diin Qudus markii uu arkay arrintaas ayuu koofida iska bixiyay, fagaaraha dagaalka ayuu galay isaga oo cod dheer ku

qeylinaayay, intaa kadib isaga iyo ciidan la socday ayaa waxa ay ku guuleysteen in ay jabiyaan ciidankii baxsadka ahaa ee Mangooliska

Kitbuqa, qaar kamid ah hoggaamiyeyaashiisa ayaa waxa ay kula taliyeen in uu isaga cararo goobta, balse waa uu diiday dullinimadaas in uu qaato, waxyar kadib indhihiisu waxa uu ku arkay qaar asxaabtiisa kamid ah oo mid mid loo dilaayo, ugu danbeynna isaga laftiisa ayaa la dilay, arrintaasna muslimiinta waxa ay u noqotay guul weyn oo ay aad ugu farxeen

Jabkaas kadib, Mangooliskii joogay dhulka Shaam iyagana meesha waa ay isaga carareen, natiijada dagaalkaas waxa ay noqotay in la mideeyay Shaam iyo Masar oo hal dowlad laga dhigay, taasna muslimiinta waxa ay u aheyd guul aad u weyn.

BARAKA KHAN

*"Culimada iyo dadka wanaagsan ayuu jeclaa, Waxa uu
ahaa deeqsi, caadil ah, oo geesi ah."*

- Taariikhyahanada

**

Waa Baraka Khan Binu Jogi Binu Jenkis Khan, waa mid ka mid ah toddobada wiil ee uu dhalay Jogi, kuwaas oo kala ah Batu, Orda, Shiban, Baraka, Jamtai, Barjagar, iyo Toqatimir, Batu ayaa ugu weynaa, Baraka khan waxa uu ahaa wiilka afaraad, aabihii ayuu ka dhaxlay hoggaaminta qabiilka dahabiga ah, taas oo ah middii ugu horreysay ee kasoo islaamtay qabaa'ilka Tataarka.

Baraka Khan waxa uu ahaa ninkii ugu horreeyay ee kasoo islaamay Mangooliska, waxa uu islaamay sanadkii 650 Hijri, isagoo markaas kasoo noqday caasimadda dowladda Mangooliska ee

Qaraqorum⁽¹⁾, Intii uu safarka ku guda jiray, ayaa waxa uu wadada kula kulmay mid kamid ah culimada Islaamka oo la yiraahdo Najmuddiin Mukhtaar, markas kadib ayuu qaatay diinta xaqqa ah.

Islaamidda Baraka Khan ma aysan lamid ah islaamida qof iska caadi ah ee waa islaamidda Boqor geesi ah sidoo kale hoggaamiyo mid kamid qabaa'ilka Mangooliska.

Mangoolisku waagaas waxa uu riyo argagax leh ku ahaa dhammaan banii aadamka oo idil gaar ahaan Muslimiinta, sidaas darteed, ficillada geesigaan weyn waxa ay ahaayeen kuwo gaaray heer sare oo mas'uuliyad iyo hoggaamin ah, suldaankan sanamka caabudi jiray waxa uu isu beddelay askari ka mid ah askarta ugu daacadsan diinta Islaamka, isaga oo aad u jeclaa difaaca diinta iyo dadka muslimiinta ah, tusaale cadna u noqday macnaha dhabta ee (الولاء والبراء) Yaa colkaaga ah yaase sokeeyahaaga ah, waana qeyb ka mid ah shaqooyinkii ugu muhiimsanaa ee uu Baraka Khan u diinta Islaamka.

---

1) Waxa ay ku taallaa dalka Mongolia, waxayna hore u ahaan jirtay caasimadda Boqortooyada Mongooliya, taas oo ku fidsaneyd bariga Kuuriya ilaa xadka galbeedka Yurub iyo bariga Carabta.

Maadaama Baraka Khan uu ahaa hoggaamiye, islaamnimadiisa waxaa kusoo islaamay dad badan oo mangoolis ah, si gaar ah, waxaa uu Beecada siiyay Khaliifka Muslimiinta ee Cabbaasiyiinta, Al-Mustacsim Billaah, sidoo kale waxa uu dhisay caasimadda Mangooliska Waqooyi ee Saray⁽¹⁾, Magaaladaas waxa uu ka dhisay masaajid weyn, isaga oo ka dhigay midda ugu weyn adduunka ee xilligaas.

Baraka Khan waxa uu Islaamka qaatay xilli ummadda muslimiinta ah ay ku jireen xaalad adag, xilli qabiilkiisa Mangoolka ay la dagaallamayeen dadka heysta Islaamka, sidaa darteed, waxa uu dusha saartay waajib weyn oo ahaa in uu badbaadiyo muslimiinta ku dhimanaya xasuuqyadii Mangoolka, si kastaba ha ahaatee, isaga oo boqor u ahaa dhulka Qibjaaq, waxa uu la kulmay caqabado dhowr ah, caqabadda ugu weyn waxa ay ahayd in uu ku hoos jiray xukunka khan-ka weyn kaas oo dagaal kula jiray Muslimiinta.

Caqabadda labaad waxa ay ahayd in ciidankiisa ay dhowaan ka soo baxeen sanam caabudidida, isla markaana ay weli ku taagnaayeen aragtida Jenkis

---

1) waxay ahayd caasimaddii Qabiilka Dahabka iyo boqortooyadii Mongooliga ee waqooyiga Aasiya iyo bariga Yurub, waxa ayna ku taallay meel u dhow wabiga Volga ee koonfurta Ruushka

Khan oo ay u arkayeen halyeey, haddii uu si cad ugu dhawaaqo in uu dagaal la galayo holaako, waxa uu ogaa in uusan heli karin taageerada ciidankiisa, sidaa darteed, waxa uu qaatay qorshe xeeladeysan oo uu ku hor istaagi karo Holaako isaga oo aan ka careysiin khan-ka weyn, waxa uu ciidankiisa u diray in ay weerar ku qaadaan Holaako si uu dagaalka u bilaabo Holaako isagana uu uga badbaado cadhada khan-ka weyn, Wakhtiga uu fuliyay qorshihiisa waxa uu ahaa waqti munaasab ah marka loo fiiriyo khilaafka ka dhaxeeyay isaga iyo Holaako, sababta khilaafkaas waxa ay aheyd markii uu Baraka Khaan ka codsaday Holaako in uu siiyo qayb ka mid ah dhulalka uu qabsaday iyo hantida uu helay, sida caadada u aheyd boqorrada Mangoolka, Holaako aad ayuu uga xanaaqay isaga oo dilay ergadii Baraka Khan, arrintaas waxa ay sii hurisay cadhadii Baraka, waxa uuna fariin u diray Bibris (Baibaras) boqorka dowladdii Mamaaliik-ta si ay ugu midoobaan dagaalka ka dhanka ah Holaako, waxa uu ku yiri farriintiisa: waad ogtahay jaceylka aan Islaamka u qabo, sidoo kale waad ogtahay waxa uu Holaako ku sameeyay muslimiinta ee adigana dhinacaaga kasoo gal dagaalka, anigana dhinacayga ayaan kasoo galayaa ilaa aan ka jabino ama aan ka saarno dhulka, waxa aan sidoo kale ku siiyay dhammaan dhulalka uu gacanta ku haayo Holaako khan.

Intaas Kadib, dagaallo qaraar ayaa dhex maray labada boqor. Baraka Khan waxa uu u dagaallamay in uu joojiyo duullaankii militari ee Mangoolka ku hayeen dhulka muslimiinta, halka Holaako uu doonayay in uu qabsado boqortooyada Baraka Khan, gaar ahaan kadib markii uu Muslimay Baraka Khan.

Baraka Khan oo hoggaanka u haayo ciidankiisa iyo Holaako Khan ayaa waxaa dhexmaray dagaal aad u weyn oo kusoo dhamaaday jab xooggan oo la gaarsiiyay Holaako, intaa kadib Baraka Khan ayaa hadiyad aad u qiimo badan u diray boqorkii dowladda Mamaaliikta Bibris (Baibaras).

Holaako Khan isaguna waxa uu ku dhintay duurka isaga oo baxsad ah kadib markii uu jab xooggan kala kulmay dagaalkii uu la galay Baraka Khan, wiilkiisa Abqaa Khan ayaa la wareegay booska aabihii, isaga oo isku dayay in uu ka aarsado Baraka Khan si uu u qariyo jabkii aabbihiis.

Abqaa Khan waxa uu soo diray ciidan xoog leh oo uu u diray Baraka Khaan, laakiin Baraka Khan ayaa ku jebiyay dagaal kale, isaga oo kala dhantaalay ciidankii, boqorkii dowladda Mamaaliikta Bibris (Baibaras), ayaa aad ugu farxay arrintaas.

Islaamnimadu waxa ay gebi ahaanba beddeshay Baraka Khan, waxa uu la dagaallamay qabiilkiisa

isaga oo difaacaya diintiisa, Jacaylka uu u qabay Islaamka ayaa ka xoog badnaa qabiilnimo iyo qabyaalad, Baraka Khan waxa uu ixtiraami jiray culimada, waxa uu ku guuleystay jabinta Holaako oo xasuuq ba'an ku hayay muslimiinta isaga oo dilay Khaliifkii dowladda Cabbaasiyiinta Mustacsim Billaah iyo dad kale oo badan oo Muslimiin ah, Baraka khan waxa uu sidoo kale ku guuleystay in uu jabiyo Holaako wiilkiisa

Sanadkii 665 Hijri, ayuu geeriyooday Baraka Khan, isaga oo howlo badan u qabtay islaamka iyo muslimiinta, Boqortooyadiisa ayuu ka dhigay boqortooyo islaamka uu leeyahay, culimada iyo aqoonyahannada islaamka ayuu isaga kala wacay daafaha caalamka, si ay dadka ugu baraarujiyaan diintooda, waxaa amaanay qoraayada iyo taariikhyahannada, iyaga oo ku sheegay in uu ahaa nin jecel culimada iyo dadka wanaagsan, sidoo kalena waxa uu ahaa boqor deeqsi ah, cadaalad leh, oo geesi ah.

CUSMAAN BINU ERTUGRUL

*"Waxa aan kugula dardaarmayaa culimada ummadda
ilaali oo qadari, go'aamaddana kala tasho, sababtoo ah
iyaga ku amri mayaan wax aan wanaag ahayn."*

- Cusmaan Binu Ertugrul

**

Sannadkii 656 Hijri, aabe lagu magacaabo Ertugtul Suleyman Shaah ayaa waxaa loo dhalay wiil lagu magacaabo Cusmaan, oo ah aas-aasaha iyo yagleelaha dowladdii Cusmaaniyiinta, waana isla sannadkii ay Mangooliska ku duuleen caasimaddii adduunka oo aheyd caasimaddii Khilaafada Cabbaasiyiinta ee Baqdaad.

Dhacdadaas oo aheyd mid weyn oo aad u xanuun badan, iyaga oo dilay wax walba oo ay awoodeen in ay dilaan, rag iyo dumar, oday iyo carruur, dhallinyaro iyo waayeel, dadkii muslimiinta ahaa midna lagama tagin, kaliya waxa ay ka tageen

Yuhuudii iyo Kirishtaankii ku hoos noolaa muslimiinta.

Dhibaatadaas iyo tabar-darridaas ku dhacday ummaddeenna waxaa sabab u ahaa danbiga iyo xumaanta oo xad dhaaf noqday, sidaas darteed ayaa waxaa lagu intixamay Mangoolis, oo banneystay dhiiggooda iyo sharafkooda, hantidoodana dhacay, guryahoodana burburiyay, iyada oo dhibaatadaas iyo dulligaas uu ku dhacay ummaddeenna, ayaa waxaa la dhalay Cusmaan, halyeygii soo celiyay sharafta Muslimiinta, aas-aasayna dowladdii Cusmaaniyiinta oo loogu magac daray isaga, waxa uu dhidibada u taagay dowlad, awooddeeda ku xukumeysay dhulka wax ku dhaw lix boqol oo sano, halkaas waxa aan ka baran karnaa in dhammaad walba uu billow cusub leeyahay, taasina waa xikmada iyo doonista Alle.

Burbur iyo rafaad dheer kadib, waxaa inoo bilawday qiso cusub iyo dowlad awood badan taas oo hoggaamiyaheeda la dhalay markii aan kufnay kadib.

Marka aan u fiirsano taariikhda hoggaamiyaasheenna, waxa aan ka baran karnaa tilmaamaha iyo calaamadaha laga rabo in uu yeesho ama ku sifoobo hoggaamiye walba.

Hoggaamiye Cusmaan waa mid kamid ah hoggaamiyeyaasha mudan in taariikhdooda si wacan loo daraaseeyo, waayoo waxaa uu ahaa Suldaan, dagaalyana, hoggaamiye.

Tilmaamihisa cajiibka ah ee tilmaamaya geesinimadiisa waxa aan tusaale ugusoo qaadan karnaa, markii ay gaalada Beyzantaniya ku heshiiyeen, go'aanna ku gaareen in ay dhulka la simaan oo ay burburiyaan dowladda Suldaan Cusmaan ee soo koraysa, sannadkuna uu ahaa 700 Hijri, Suldaan Cusmaan isaga ayaa naftiisa kala hortagay dulmigaas iyo shirqoolkaas ay soo maleegeen gaalada, isaga oo ka guuleystay ciidankii gaalada ee Kirishtaanka ahaa, waxa uu soo bandhigay geesinnimadiisa cajiibka ah isaga oo noqday tusaale ay ku daydaan Cusmaniyiintii isaga ka farcamay.

Sidoo kale, tilmaamaha Suldaan Cusmaan waxaa kamid ahaa daacadnimo, dulqaad, sabar, caddaalad iyo tilmaamo kale oo badan, sifada caddaaladda ee hoggaamiye Cusmaan, waxa aan tusaale ugu soo qaadan karnaa taariikh ay inta badan wariyaan kutubta ka hadasha taariikhda Cusmaaniyiinta: in Ertugtul, oo ah aabaha dhalay Cusmaan, uu ku amray wiilkiisa Cusmaan in uu xukumo qasriga Krajahisaar, kadib markii ay kala wareegeen Beyzantaaniyiinta sannadkii 684/1285, Suldaan

Cusmaan ayaa maalin maalmaha kamid ah waxa uu kala xukumay laba nin oo mid uu ahaa Muslim midka kalena uu ahaa Kirishtaan.

Ninkii Kirishtaanka ahaa ayaa la yaabay oo yiri: "Sidee xaqeyga iigu xukumeysaa aniga oo heysto diintaada, diin aan aheyn?" Cusmaan ayaa ku yiri: "Sideen xaqaaga kuugu xukumeeynin, iyada oo Rabbiga aan caabudno uu ina leeyahay..."

﴿إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَىٰ أَهْلِهَا وَإِذَا حَكَمْتُمْ بَيْنَ النَّاسِ أَنْ تَحْكُمُوا بِالْعَدْلِ﴾ (1)

*Allaah waxa uu idin fari in aad gudataan (siisaan)
amaanada ehelkeeda, haddii aad kala xukumeysaan
dadkana in aad ku kala xukuntaan caddaalad...*

Caddaaladda Suldaan Cusmaan waxa ay sabab u noqotay in uu diinta islaamka qaato ninkaas, waliba isaga iyo qoomkiisa, Suldaan Cusmaan caddaalad ayuu kula dhaqmi jiray dadkiisa, dhulka uu furto iyo dadka uu ka adkaado midna kulama dhaqmi jirin dulmi, xad-gudub, ama boob iyo dhac midna.

Taariikhyahan lagu magacaabo Axmed Rafiiq waxa uu ku tilmaamay Suldaan Cusmaan in uu ahaa nin ku adag diintiisa, oona faafinta diinta Islaamka in ay tahay waajib muqaddas ah, waxa uu lahaa fikir siyaasadeed ballaaran, dowladdiisa uma aas-aasin

---

¹⁾ Suurat An-Nisaa [58]

xukun jaceyl ee waxa uu u aas-aasay faafinta diinta Islaamka.

Taariikhyahan kale oo lagu magacaabo Misir Oglo waxa uu leeyahay: Cusmaan Binu Ertugrul waxa uu si qoto dheer u aaminsanaa in shaqadiisa koowaad ee nolosha ay tahay jihaad Alle dartii ah iyo kor yeelida kalimadda Alle, awooddiisa oo dhan waxa uu galiyay sidii uu fikirkaas u xaqiijin lahaa.

Cusmaan waxa uu aad u jeclaa diinta iyo jihaadka sidoo kale waxa uu aad u necbaa gaalada, sidaa darteed, madaxda Ruumaanka waxa uu u bandhigi jiray mar walba saddex qiyaar oo kala ah: in ay diinta qaataan ama in ay bixiyaan jisyada (Jisyada waa lacag ay bixiyaan gaalada ku hoos nool xukunka Muslimiinta si amnigooda loo sugo), ama in ay yimaadaan fagaaraha dagaalka si loogu kala baxo.

Kuwo badan waxa ay qaadan jireen diinta, qaar kalena jisyada ayey bixin jireen, midkii intaas diida, jihaad aan dhammaad laheyn ayuu nafta uga qaadi jiray ilaa uu ka guuleysto, waa uuna ka guuleysan jiray, maamulkoodana dowladdiisa ayuu ku dari jiray.

Nolosha Suldaan Cusmaan Binu Ertugrul waxa ay ahayd jihaad iyo diin faafin, waxa uu aad u jeclaa, aadna u ixtiraami jiray culimada diinta, isaga oo la

tashan jiray, go'aammadana u bandhigi jiray, Diin jacaylka iyo daacadnimada Suldaan Cusmaan, waxa aan ka dhex arki karnaa dardaaranka uu siiyay wiilkiisa Orhan isaga oo sakaraad ah, sidaan ayuu ku yiri: "wiilkeygiyoow....!! Iska ilaali in aad ku mashquusho wax uusan Alle ku amrin, haddii xukun adag uu kaa hor yimaado, la tashiga culimada ka dhigo meel loo noqdo, sheydaanku yuusan kugu dhagrin oo kugu qiyaamin ciidankaaga iyo hantidaada, iska ilaali in aad ka dheerato dadka wanaagsan iyo culimada, waad ogtahay hadafkeenna in uu yahay raali galinta Alle, Jihaadkuna uu yahay iftiinka diinta, ka sheekey wax uu Alle raali ka yahay, wiilkeygiyoow innagu ma nihin kuwa u dagaalamo si ay maamul ama awood u helaan, innaga Islaamka ayaan ku nool nahay, Islaamka ayaana u dhimmaneynaa."

Dardaarankaasi oo si kale u qoran waxa uu ku leeyahay: "Wiilkeygiyoow....!! Anigu waxa aan u guurayaa Alle xaggiisa, adigana waan kugu faannayaa in aad noqon doonto xaqsoor, caadil ah, mujaahid jidka Alle ku jihaaddo si uu diinta Islaamka u faafiyo, Wiilkeygiyoow... waxa aan kugula dardarmayaa culimada ummadda ilaali oo qadari, go'aammadana kala tasho sababtoo ah iyagu ku amri mayaana wax aan wanaag ahayn, Wiilkeygiyoow... Iska ilaali in aad sameyso wax

uusan Alle raali ka ahayn, haddii ay arrin kugu adkaato, culimada Islaamka weydii, iyaga ayaa ku tusi doona wanaagga, ogowna waddada kaliya ee aan leenahay in ay tahay waddada Alle, hadafkeenuna uu yahay faafinta Islaamka, innagu ma dooneyno adduun iyo madaxnimo midna."

Suldaan Cusmaan, Alle ha u naxariisto, kaliya ma uusan aheyn hoggaamiye, balse waxa uu ahaa barbaariye bulsho, waxa uu inooga tagay wiilkiisa Orhan iyo dowladdiisa awoodda badan oo Islaamka iyo ehelkiisa ka difaacday xadgudubka reer Yurub iyo gaalada kale.

Taariikhda hoggaamiye Cusmaan iyo dhibaataada uu kasoo maray yagleelidda dowladda Cusmaaniyiinta waa mid aan lagu soo koobi karin bogagaan kooban, balse intaasi ayaan jecleystay in aan kuu sheego, aan hadda ku baro cidda uu yahay Suldaan Orhan Binu Cusmaan, halyeeyga Cusmaaniyiinta.

ORHAN BINU CUSMAAN

*"Ma uusan ahayn Orhan shar-wade, naxariis la'aan,
ama qiyaanole."*

- Gibbons

**

Boqorka jihaadka iyo Sultanka gaasiga ah Orhan Khan Binu Cusmaan Binu Ertuğrul, waxa uu ahaa Sultaan-kii labaad ee qoyska Cusmaaniyiinta, wiilka labaad ee uu dhalay aas-aasaha boqortooyada Cusmaaniyiinta, Suldaan Cusmaan, waxa uu ku dhashay magaalada Sukuud⁽¹⁾, oo ahayd caasimadda dowladdii aabihiis, sanadkii 687 hijri, hooyadiis waxaa lagu magacaaba Mal Khaatuun, oo ahayd gabadha uu dhalay sheekh "Ida Baali".

Geerida aabihii kadib ayuu noqday Sultaan-ka dowladda Cusmaaniyiinta, Suldaan Orhan waxa uu

---

1) waa magaalo ku taallo Turkiga

dhaxlay dowlad aan lahayn nidaam iyo sharci, waxa uu ku qasbanaaday in uu dowladda u sameeyo nidaam iyo sharci, sidoo kale in uu dhiso awood uu ku ilaaliyo dowladdaas uu ka dhaxlay Aabihiis.

Suldaan Orhan waxa uu ballaariyay dhulka dowladda, isaga oo muhiimadda koowaad siiyay dhisidda ciidan xooggan.

Suldaan Orhan waxa uu sameeyay dhacdo weyn taas oo gilgishay qasriga boqortooyadii Beysantaaniya, isaga oo furtay magaalada Bursa⁽¹⁾ (مدينة بورصا), taas oo muhiimad gaar ah u laheyd Kiriştaanka.

Maadaama ay Bursa ka mid ahayd magaalooyinka ugu muhiimsan ee Beysantaaniyiinta ee ku yaalay anaadool (Anatolia), furashadaas waxa ay wax weyn ka beddeshay fikirka iyo aragtida gaalada, iyada oo indhaha dowladdii Beysantaan ay ku jeedeen halyeygaan cusub iyo dowladdiisa, si kastaba ha ahaatee, Beysantaaniyiintu ma aysan lahayn awood ay dib ugu soo ceshan karaan Bursa, sidaa darteed waa ay iska dhaafeen magaalada,

---

1) waa magaalada lixaad ee ugu dadka badan dalka Turkiga, waxayna ku taallaa waqooyi-galbeed ee dalka Turkiga, waxayna u dhowdahay magaalada Istanbul

Orhan-na waxa uu caasimad uga dhigay dowladda Cusmaaniyiinta.

Horumarka Suldaan Orhan waxa u dulqaadan waayay boqorkii Beysantaan, (Andronicus III - أندرونيكوس الثالث), isaga oo diyaariyay ciidan xooggan oo uu hoggaaminaayay si uu ula dagaalamo Orhan. Si kastaba, ciidan kii Beysantaan waxaa dusha loo saaray guuldarro aad u foolxun taariikhdu markii ay aheyd 10-kii Juun 1329 miilaadi, dagaalkaas oo loogu magac daray Pelekanon (موقعة بيليكانون), Suldaan Orhan isaguna sidii hore waa uu kasii horumaray oo awooddiisu waxa ay noqotay mid ballaaran

Guushaas weyn, Suldaan Orhan waxa uu ku helay sharaf iyo qadarin, isaga oo ku kasbaday qalbiyada dadka Muslimiin iyo kuwo aan Muslimiin ahaynba, Gaar ahaan, markii ay arkeen farqiga weyn ee u dhexeeya hab dhaqanka Muslimiinta iyo sida ay boqortooyadii Beysantaaniyiintu ula dhaqmi jirtay, ayaa dad badan oo iyaga kamid ah waxa ay go'aansadeen in ay qaataan diinta islaamka, taasina waxa ay si weyn u xoojisay awoodda dowladda Cusmaaniyiinta.

Suldaan Orkhan Waxa uu dowladdiisa ku fidiyay dhulka anaadool (Anatolia) iyo qaybo ka mid ah Yurub, waxa uu furtay jasiirado iyo qalcado, isaga oo dhisay jaamacaddii ugu horreysay ee dowladda

Cusmaaniyiintu leedahay, waxa uu dadaal badan ku bixiyay sidii uu u xaqiijin lahaa bishaarada Nabiga N.N.K.H ee ah furashada Qustandiiniya (Constantinople), isaga oo qorsheeyey tallaabooyin loogu diyaar garoobayo furashada magaaladaas.

Si loo xaqiijiyo qorshahaas, Suldaan Orhan waxa uu wiilkiisa Suleymaan u diray in uu ka tallaabo biya mareenka dardanelles⁽¹⁾ iyo inuu gacanta ku dhigo meelaha qaar ee dhaca galbeedka.

Sannadkii 758, xilli habeen ah, Suleymaan iyo 40 dagaalyahan oo ka mid ah ciidanka Cusmaaniyiinta ayaa waxa ay ka tallaabeen biya mareenka dardanelles, iyaga oo gacanta ku dhigay doomankii Ruumaanka ee ku xirnaa halkaas, Kadib waxa ay u celiyeen daanta bari ee biyaha, xilligaas, Cusmaaniyiintu ma aysan lahayn maraakiib, maadaama aysan dowladdu si fiican dhidibada udhigan, Suleymaan waxa uu ciidankiisa amray in ay raacaan maraakiibta, oo ay u tallaabaan xeebaha Yurub, halkaasna waxa ay ku furteen qalcado fara badan oo dhammaantood ku teedsanaa Biya Mareenka Dardanelles, waqooyi ilaa koonfur, sidaas darteed, Suleymaan waxa uu qaaday tallaabo

---

1) waa marin biyood dabiici ah lehna ahmiyad gaar ah waxa uu ku yaallaa waqooyi-galbeed ee Turkiga

muhiim ah oo wax badan laga faa'iiday xilligii furashada Qustandiiniya (Constantinople).

Suldaan Orhan waxa uu ciidanka u qeybiyay guutooyin, guuta walba waxa uu ka dhigay toban, boqol, ama kun qof, ciidanka waxa uu ka dhigay kuwo mar walba heegan ah, halka markii hore ciidanka ay kulmi jireen xilliga dagaal loo baahdo, waxa uu sidoo kale u sameeyay saldhigyo lagu tababaro ciidanka.

Suldaan Orhan sannadihii ugu horreeyay ee xukunkiisa waxa uu la kulmay dhibaatooyin dhanka ciidanka ah, isagoo u baahday ciidan lugley ah, maadaama ciidanka Turkida ay u badnaayeen fardooley, suldaanka si uu arrintaas u xaliyo waxa uu dhisay ciidan joogto ah oo xirfad u leh xeelladaha dagaalka una heellan jihaadka, dowladduna ay ugu tiirsanaato marka ay furaneyso dhul cusub, qeybna ka qaata ilaalinta amniga gudaha iyo dibadda. Markaana Suldaanka waxa uu helay fikradda dhisitaanka ciidanka Inkishaariyiinta (Janissary), arrintaas waxa uu Suldaanku sameeyay afar sano kadib markii uu maamulka la wareegay, magaca ciidankan cusub ee Inkishaariyiinta (Janissary) macnihiisu waxa uu noqonayaa ciidanka cusub.

Ciidanka Inkishaariyiinta (Janissary), mar walba oo la furto dhul cusub, tiradooda ayaa kordheysay, oo

waxa ay isugu jireen carruurta Muslimiinta iyo carruurta dhulalka la furtay kadib marka ay islaamka qaataan.

Carruurtaas waxaa laga diyaarin jiray dhan walba, qaab dagaaleed iyo qaab fikradeed, culimada ayaa halkaas ku siin jiray casharo la xiriira jecleysiinta jihaadka iyo ugargaaridda diinta islaamka. Ciwaankooduna waxa uu ahaa "Duullaan" ama "Shahaado".

Xilligii Suldaan Orhan, dowladda Cusmaaniyiinta waxa ay xaqiijisay laba arrimood:

- Furashooyinka iyo qabsashada dhulalka ayaa batay.
- Suldaan Orhan waxa uu nidaamiyay dowladda, kadib marka ay bateen furashooyinka.

Sannadkii 759 hijri, Suldaanku Waxa uu go'doomiyay magaalada Qustandiiniya oo ahayd caasimadda Ruumaanka, balse uma suurtagalin in uu furto, Beysantaaniyiintuna waxa ay ku qasbanaadeen in ay heshiisyo la galaan Suldaanka.

Sannadkii 761 hijri, ayaa waxaa dhintay Suldaan Orhan wiilkiisa Suleymaan, Suldaanka si aad ah ayuu uga murugooday arrintaas, ilaa uu isagana dhintay sannadkii xigay.

MUXAMMAD AL- FAATIX

"Qustandiiniya waad furan doontaan, oo idinka ayaa furanaya, waxaa nimco iyo kheyrr oo dhan helay amiirka furanaya iyo ciidanka uu hoggaaminaayo."

- Nabiga N.N.K.H

**

Magaciisa oo kaliya ayaa kugu filan si aad u ogaato cidda uu yahay, waxa uu ahaa Sultaankii toddobaad ee salaadiinta dowladda Cusmaaniyiinta, iyo Suldaankii ugu horreeyay muslimiinta oo lagu naaneyso Boqorka Rooma, waxa uu maamulka dowladda hayay muddo ku dhow 30 sano oo sharaf iyo cisi ah, waxa uu maamulka qabtay isaga oo 22 jir ah, manhaj iyo waddo waxa uu ka dhigtay wadada aabihiis, isaga oo horumariyay maamulada gobollada, waxa uu dib-u-dhis ku sameeyay ciidanka, isaga oo xilka ka tuuray qof walba oo uu gaabis ka arkay, ugu dambeyntiina, waxa uu awood u yeeshay in uu xaqiijiyo riyo ay muslimiinta

sugaayeen wax ka badan sideed qarni, mujaahidiin badan oo ay ku jiraan saxaabada suubanaha ayaa naftooda iyo maalkooda u huray, balse awood uma ayna yeelan xaqiijinteeda, riyadaas waxa ay ahayd furashada caasimada ugu weyn Yurub ee Qustandiiniya, taas oo ay muslimiinta sugayeen wax ka badan sideed qarni in ay xaqiiqowdo, iyada oo la raacayo bishaarada uu suubanaha ku bishaareeyay ee ah furashada caasimada reer Yurub ee Qustandiiniya, waxa ay ahayd yididiilo qaali ah, iyo go'aan uu hoggaamiye walba oo muslim ah ku taami jiray mar uun in uu xaqiijiyo.

Qustandiiniya waxaa lagu tiriyaa in ay kamid tahay caasimadaha caalamiga ah kuwooda ugu muhiimsan, iyada oo la dhisay sannadkii 330 Miilaadiga, waxaa dhisay boqorkii Beyzantaaniyiinta ee lagu magacaabi jiray Qustandiinka Koowaad, arrinteedu waa arrin cajiib ah, ilaa la yiri: haddii adduunka oo dhan uu noqon lahaa hal boqortooyo, Qustandiiniya ayaa u noqon lahayd caasimad.

Suldaan Muxammad waxa uu bilaabay, geerida aabihiis kadib, in uu dhammeystiro howsha uu ka tagay aabihiis, taas oo ahayd furashada dhulka Balqaanka iyo Qustandiiniya, isaga oo dadaal dheer galiyay dhisida ciidanka dowladda, heer ay tiradooda gaartay rubuc milyan askari, taas oo ah

tiro aad u badan marka loo fiiriyo xilligaas, waxa uu siiyay ciidanka tababaro khaas ah, isaga oo baray noocyada kala duwan ee dagaalka, mar walba, waxa uu xasuusin jiray amaanta uu amaanay Suubanaha N.N.K.H ciidanka furanaya Qustandiiniya, isaga oo ku akhrin jiray xadiiska Nabiga N.N.K.H ee ahaa: "Qustandiiniya waad furan doontaan, oo idinka ayaa furanaya, waxaa nimco iyo kheyr oo dhan helay amiirka furanaya iyo ciidanka uu hoggaaminaayo."

Xadiiskaas waxa uu ciidanka siiyay geesinnimo iyo awood dheeraad ah, sidoo kale, culimadii xilligaas waxa ay kaalin weyn ka qaateen dhisida ciidankii furan lahaa Qustandiiniya.

Ciidanka Muslimiinta iyo hoggaamiyeyaasha Islaamka ayaa marar badan isku dayay furashada Qustandiiniya, laga soo bilaabo xilligii Mucaawiya, waxaa jiray iskudayo badan oo lagu doonayay furashada magaalaada, ugu dambeyna waxa furtay oo gacanta ku dhigay Suldaan Muxammad Al-Faatix.

Suldaan Muxammad, inta uusan ku dhaqaaqin furashada magaalaada, waxa uu xiray waddo walba oo gurmada soo mari karo si aysan ugu soo gurman Boqortooyada Trabzon.

Boqorkii Rooma markii uu ogaaday arrintaas, ayuu safiir u diray Suldaanka Cusmaaniyiinta, Muxammad Al-Faatix, isaga oo dalbaday in uu bixin doono jisyada loo jaan gooyo, Suldaan Muxammad isaguna waa uu iska diiday in uu aqbalo arrintaas.

Magaalada Qustandiiniya waxaa saddex dhinac ka jiray biyo (Biyo Mareenka Al-Basfuur, Badda Marmara, iyo jaziirad yareey lagu magacaabo Al-Qarnu al-Dahabi - القرن الذهبي - Golden Horn), taas oo ay Ruumaanka ku xireen silsilado xoog badan si ay ugu xakameeyan doomaha soo galaya, ciidanka muslimiintana looga hor istaago in ay gudbaan halkaas.

Dhanka kale, haddii aan ka eegno, Qustandiiniya waxa ay kamid ahayd magaalooyinka ugu dhufeyska iyo ciidanka adag adduunka, sababtaas darteed ayey ciidamo badan oo muslimiin ah ugu fashilmeen furashaddeeda, balse Suldaan Muxammad si buuxda ayuu ugu diyaar garoobay furashada Qustandiiniya, isaga oo ogaa wax walba oo ku saabsan, maadaama uu heystay khariidada Qustandiiniya.

Maalin khamiis ah 26 Rabiicul Awal sannadkii 857 hijri ayuu Suldaan Muxammad kulmiyay ciidanka, iyaga oo tiro ahaan gaarayay 250,000 oo askari, waxa uu u jeediyay khudbad xamaasad leh, dhiirranaan

iyo geesinnimo ayuu siiyay, waxa uu sidoo kale ku booriyay Jihaadka, isaga oo ka dalbaday guul ama shahaado, sidoo kale, waxa uu xasuusiyay ciidanka, kartida iyo sugnaanta marka ay la kulmaan cadowga, isaga oo ku akhriyay aayado Qur'aan ah iyo axaadiista Suubanaha oo ku boorinaya arrintaas, sidoo waxa uu xasuusiyay fadliga iyo qiimaha ay leeyihiin ciidanka furanaya Qustandiiniya, waxa kale oo uu ku akhriyay xadiiska Nabiga N.N.K.H ee ku saabsan furashada Qustandiiniya, ciidankii muslimiinta waxa ay Suldaankooda ugu jawaabayeen takbiir iyo duco, iyaga oo ay ka muuqato dhiirranaan, sidoo kale, safka ciidanka waxaa ka muuqday culimadii Islaamka ee xilligaas, iyaga oo garab u ahaa hoggaamiyaha iyo ciidanka muslimiinta.

Ugu dambeyntii, waxaa bilawday dagaal la isku adeegsaday hubka noocyadiisa kala duwan. Ciidankii Beyzantaaniyiinta waxa ay juhdi iyo dadaal badan galiyeen sidii ay u badbaadin lahaayeen Caasimadooda Qustandiiniya, iyag oo buux-dhaafiyay dhufeysyada magaalada, madaafiicda ciidanka muslimiinta ayaa kaalin muuqata ka qaatay cabsi-galinta qalbiyada cadowga.

Culimadii Kirištaanka ahaa waxa ay dhex-wareegayeen wadooyinka magaalada, iyaga oo

dhiirrigelinaya ciidankooda Kirishtaanka ah si ay ugu sugnaadaan dagaalka oo aysan dhabarka u jeedin, dadkii shacabka ahaana waxa ay u direen kaniisadaha si ay u soo duceeyaan.

Ugu dambeyntii, geesiyadii Islaamka waxa ay gudaha u galeen magaalada Qustandiiniya, Suldaankeenna Suldaan Muxammad isaguna waxa uu galay magaalada isla markaana waxa uu la dhacay sujuud isaga oo rabbi ugu mahadnaqayo Guushaas taariikhiga ah, intaa kadib waxa uu aaday dhinaca kaniisadda Aaya Soofiya, dadkii Kirishtaanka ahaa aad ayey uga cabsanayeen, balse Suldaanka ayaa culimadooda ku yiri: dadka dajiya oo guryahooda si nabad leh ha ugu laabtaan, naxariistaas iyo cafiskaas uu sameeyay suldaanka waxaa kusoo islaamay qaar kamid ah culimadii Kirishtaanka.

Qustandiiniya markaa kadib waxa ay noqotay caasimadda Islaamka, iyada oo magaceeda laga dhigay Islaanbuul, oo laga wado 'magaalada Islaamka.' Suldaan Muxammadna markaa kadib waxaa lagu magacaabay Suldaan Muxammad Al-Faatix.

Markii ay taariikhdu ahayd 26-ka bisha Safar sanadkii 886 hijri, oo ku beegan 25-ka bisha Abriil sannadkii 1481 miilaadi, Suldaan Muxammad Waxa

uu ka dhaqaaqay magaalada Islaanbuul, isaga oo isku diyaarinayay duullaan weyn oo lagu qaadi rabay Talyaaniga, si kastaba ha ahaatee, si lama filaan ah, Suldaanka waxaa ku dhacay xanuun sii xoogeysanayay marba marka ka dambeysay ilaa uu Suldaanku geeriyooday Khamiista, 4-ta Rabiical-Awwal.

SULEYMAAN AL- QAANUUNI

*"Waxa aan jeclahay in aan dhinto aniga oo Alle dartii
duullaan u ah."*

- Suleymaan Al-Qaanuuni

**

Waa suldaankii tobnaad ee salaadiinta dowladda Cusmaaniyiinta, magaciisu waa amiirul mu'miniin Suldaan Suleymaan Al-Qaanuuni, 6-dii bisha Noofambar sannadkii 1494 miilaadi ayuu ku dhashay magaalada Trabzon ee dalka Turkiga,

Waxa uu maamulka dowladda Cusmaaniyiinta la wareegay kadib geerida aabihiis isaga oo 26 jir ah, waxa uu ahaa suldaan si aad ah uga fikiro go'aamada uu qaadanaayo, mana uusan ka laaban jirin go'aan uu mar qaatay.

Markii uu qabtay maamulka dowladda, waxa uu la kulmay madax-taagyo badan oo dhanka maamuladii hoos imaan jiray dowladda ah, iyada oo

uu maamul walba go'aansaday in uu balaariyo gobolkiisa kana gooni noqdo maamulka dowladda.

Guddoomiyihii dhulka Shaam, oo lagu magacaabi jiray Janbirdi Al-Ghazaali, ayaa ka mid ahaa dadka ku madax-taagay maamulka dowladda Cusmaaniyiinta isaga oo isku dayay in uu qabsado magaalada Xalab, balse kuma uusan guuleysan.

Suldaan Suleymaan ayaa amray in lasoo afjaro dadkaas kasoo horjeeday dowladnimada, ugu dambeyntiina waa lasoo afjaray, ninkii fitnada abuuraayayna madaxiisa ayaa waxa loo diray Istaanbuul caasimada islaamka.

Fitnada labaad waxaa hoggaaminaayay nin lagu magacaabi jiray Axmed Shaah, ninkaan oo ahaa khaa'in hadafkiisa waxa uu ahaa in uu guddoomiye ka noqdo Masar, Suldaanka ayuu ka dalbaday in uu garab ku siiyo arrintaas, ugu dambeyntii, waxaa loo magacaabay xilkii uu doonayay, balse markii uu tagay Masar, ayuu isku tilmaamay in uu yahay Suldaan ka madax bannaan dowladda Cusmaaniyiinta, intaa kadib, culimadii iyo ciidankii Cusmaaniyiinta ee Inkishaariyiinta ee joogay Masar ayaa kasoo horjeestay maamulkiisa, ugu dambeyntiina iyaga ayaa dilay.

Waxaa kale oo jiray Fitnooyin kale, kuwaas oo ay soo abaabuleen Shiicada, balse iyaguna waxa ay mareen waddada ay mareen kuwaan.

Xilligii Amiirul Mu'iniin Suldaan Suleymaan Al-Qaanuuni waxaa dhacay mid kamid dagaalladii ugu waaweynaa taariikhda islaamka waa dagaalkii Mohaakis.

Sannadkii 932 Hijri oo ku beegan sannadkii 1526 Miilaadi, waxaa dhacay dagaalkii Mohaakis, dagaalkaas oo dhexmaray ciidanka Khilaafada Islaamka oo uu hoggaaminayay Suldaan Suleymaan Al-Qaanuuni iyo Boqortooyada Masiixiga ah ee Majar, sababta dagaalkaas ayaa ay aheyd in Boqorkii Majar oo lagu magacaabi jiray Faylaadkii Labaad uu go'aansaday in uu buriyo heshiiskii u dhaxeeyay boqortooyada Majar iyo Cusmaaniyiinta, isaga oo dilay fariinsidihii uu u diray Suldaan Suleymaan, fariinsidahaas ayuu Suldaanku u diray si uu jisyada sannadlaha ah ee lagu xukumay Boqortooyada Majar u soo qaado, dilka fariinsidahaas kadib, Suldaanka Cusmaaniyiinta, Suldaan Suleymaan Al-Qaanuuni waxa uu yiri: 'Ma waxaa la dilay fariinside muslim ah aniga oo nool? Yurub bari waxa ay ogaan doontaa cirib xumada waxa ay sameysay.

Sanadkii 932 Hijri, 11-kii bisha Rajab, Suldaan Suleymaan ayaa waxa uu ka dhaqaaqay Magaalada Istaanbuul isaga oo hoggaaminaya ciidan lagu qiyaasay boqol kun oo askari, iyaga oo watay saddex boqol oo madfac iyo siddeed doomood, 128 maalmood kadib ayey tageen goobta dagaalka ee Mohaakis, ciidanka Masiixiyiinta ee boqortooyada Majar iyaguna tiro ahaan waxa ay gaarayeen labo boqol oo kun oo askari, waxa hoggaanka u hayay Boqorkii Majar, Faylaadkii Labaad.

Salaaddii Subax kadib 11-ka bisha Dul-Qacda, Suldaan Suleymaan ayaa ciidanka u jeediyay khudbad aad u xamaasadeysan, isaga oo ku booriyay dulqaadka iyo sugnaanta, sidoo kale waxa uu yiri kalimad ciidanka oo dhan ka ilmeysiisay, saameyn badanna ku yeelatay, waxa uu ku yiri: 'Kasoo qaada ruuxda Nabiga N.N.K.H in ay idin jeedo.

Xilligii casarka, ayey ciidan boqortooyada Majar dagaal kusoo qaadeen ciidankii Cusmaaniyiinta, oo saddex saf isku qeybiyay, suldaanka iyo madaafiicdiisa wax gummaada iyo ciidankii Inkishaariyiinta waxa ay joogeen safka saddexaad, fardooleyda ciidanka Majar, oo caan ku ahaa dagaalka in ay ku horumaraan, ayaa dagaal soo qaaday, markaa ayuu amray suldaanka in ciidanka safka hore ay gadaal usoo laabtaan si ay ciidanka

gaalada usoo wada galaan fagaaraha dagaalka, kadibna sidaas madaafiicda loogu laayo dhammaantood.

Markii ay gudaha usoo galeen fagaaraha, ayaa waxaa lagu dhammeeyay madaafiicdii, dagaalkaas waxa uu socday muddo saacad iyo bar ah, ciidankii boqortooyada Majar ayaa jab xooggan kala kulmay dagaalkas, iyaga oo badankood halkaas ku dhammaaday, sidoo kale, waxaa laga qafaashay shan iyo labaatan kun oo askari, ciidanka Cusmaaniyiinta dagaalkaas waxaa uga shahiiday 150 askari oo kaliya Alle u aqbalo shahaadooda.

Arrinta cajiibka leh ee qisada dagaalka Mohaakis waa in ay muslimiintu ogaadeen in Shiicada Safawiyiinta ay garab siinayeen gaalada Saliibiyiinta, iyaga oo ka taageerayay habka dagaal galinta iyo waxyaabaha lamidka ah, markii uu dhammaaday dagaalka Mohaakis, ayuu suldaanka amray ciidanka in ay dhanka bari u jiheystaan si ay usoo edbiyaan Shiicada halkaas ku kibirtay.

Arrinta kale ee layaabka leh ayaa ah in Shiicada ay qodayeen ama faagayeen markaas qabriga Imaam Abii Xaniifa, iyaga oo suuqyada Baqdaad dhexwareegaayay dadkana kulahaa: 'Qofkii rabo dantiisa in loo fuliyo, ha ula tago qabriga Abii Xaniifa.'

Ugu dambeyntii, ciidanka Khilaafada islaamka ayaa waxa ay ku guuleysteen in ay Shiicadaas iyo wasaqdooda ka nadiifiyaan magaalada Baqdaad muddo shan qarni ah, iyaga oo dib ugu laabtay markale sannadkii 2003-dii.

Suldaan Suleymaan howlaha uu qabtay intaas kuma koobna ee waxa uu furtay Jasiiradda Roodos⁽¹⁾ (Rhodes - جزيرة رودوس), oo xilligan ku taallo Giriiga. Jasiiraddan waxa ay ahayd mid fowdo badan, waxaa daganaa ciidanka Qidiis Yooxanna (القيس يوحنا), ciidankaas oo wadada uga gali jiray dadka muslimiinta ah ee u socda Xajka, Intaas waxaa sii dheer, in ay dhibaatooyin u geysan jireen badmareennada Cusmaaniyiinta, suldaankana waxa uu dadaal ugu jiray siddii uu ku furan lahaa Jasiiraddaas isaga oo diyaariyay ciidan xooggan, furashada jasiiraddaas, Suldaanka waxaa ka caawiyay dhowr arrimood oo kala ah:

- Gaalada Ruumaanka iyo kuwa Faransiiska oo isku mashquulsanaa, iyaga oo uu ka dhaxeeyay dagaal weyn.
- badmareenada Cusmaaniyiinta oo si aad ah u kordhay xilligii Suldaan Saliimka Koowaad ee Khilaafada Cusmaaniyiinta

---

1) Waa jasiirad Giriig ah oo ku taalla badda Mediterranean-ka.

sannadkii 1522 miilaadiga, Suldaan Suleymaan ayaa dagaal xooggan ku qaaday jasiiraddaas, isaga oo ka guuleystay gaaladii halkaas joogtay, furashada ay ciidanka muslimiinta ah furteen jasiirada Roodos⁽¹⁾ (Rhodes - جزيرة رودوس) waxa ay aheyd guul aad u weynn.

Suldaan Suleymaan Al-Qaanuuni, Alle raali haka noqdee, inta uu suldaanka ka ahaa dowladda, waxa uu gaarsiiyay horumaro badan, xilligii uu maamulayay waxaa lagu tilmaami karaa in uu ahaa xilliga dahabiga ee dowladda Cusmaaniyiinta. Intaas kuma ekeyn, ee waxa uu sidoo kale saameyn weyn ku yeeshay dowladdaha caalamka, gaar ahaan dowladdaha reer Yurub, maadaama ay ka dhex jirtay kala qeybsanaan siyaasadeed iyo mid diineed, sidaa darteed dowladdaha reer Yurub aragtiyadooda ku aaddan dowladda Cusmaaniyiinta ayaa kala duwaneyd, Boqorka Ruumaanka, Charles V (تشارلز الخامس), waxa uu tartan kula jiray boqorka Faransiiska, Francisco I (فرانسوا الأول), sidoo kale tartan adag waxa uu ka dhaxeeyay culimada reer Yurub.

Boqorka Faransiiska, Francisco I (فرانسوا الأول), isaga oo fursadaas ka faa'iideysanaya, ayuu Suldaanka Khilaafada Cusmaaniyiinta u soo bandhigtay in uu

---

1) Waa jasiirad Giriig ah oo ku taalla badda Mediterranean-ka.

la sameysto isbaheysi, Suldaankuna waa uu ka aqbalay.

Sannadkii 1525 miilaadi, dagaal ayaa dhexmaray boqortooyada Ruumaanka iyo boqorka Faransiiska, Francisco I (فرانسوا الأول), Boqorka Ruumaanka ayaa guul ka gaaray dagaalkaas, isaga oo gacanta ku dhigay boqorka Faransiiska, Francisco I (فرانسوا الأول) ayaa farriin gurmada ah u dirsaday Suldaanka dowladda Cusmaaniyiinta, isaga oo ka dalbanayay in uu ka xorreeyo boqorka Ruumaanka, suldaan Suleymaan isna waxa uu ugu jawaabay farriin u dhigan sidan:

Waxa aan ahay Suldaanka Suldaamada, Suldaanka Badda Cad, Badda Madow, Badda Cas, Suldaanka Anaadol, Rumaliya, Qaramana, Ruum, Diyaar Bakar, Kurdistaan, Azerbaijan, Masar, Makka, Madiina, Dimishiq, Xalab, Qudus, iyo dhammaan dhulalka Carabta iyo Yaman, dhulka baaxaddaas leh waxaa awoodooda ku furtay aabeyaasheyda iyo awooweyaasheyda sharafta badan, Alle ha u naxariistee, imisa waddan ayaan ku furtay seefteyda, guusha la saaxiibka ah.

Intaa kadib:

Ka timid Suldaan Suleymaan Khan, ahna wiilka uu dhalay Suldaan Saliim Khan, ahna wiilka uu dhalay Suldaan Baayasiid Khan, kuna socota Francisco I

(فرانسوا الأول), boqorka gobolka Faransiiska, waxa aan helnay farriinta aad usoo dhiibtay, fariinsidihiina lagu magacaabo "FRAN CPAN," iyo xoogga war ah oo aad hadal ahaan ugusoo gudbisay, waxa uu inoo sheegay in cadowgiinna uu qabsaday dhulkiinna, haddana aad ku jirtaan xabsi, gurmada aad ka sugeysaan dhankeenna.

Wax walba oo aad tiri waxaa la iigusoo bandhigay carshigeyga hortiisa. Cilmigeyga sharafta leh ayaan ku ogaaday wax walba, layaabna ma laha in boqoradu xabsi la geliyo, laabta dajiso, maskaxdaada ha mashquulin, sababtoo ah aabeyaasheyda iyo awooweyaasheyda sharafta badan, qabriga Alle ha u nuuriyee, dagaal la'aan ma aysan joogi jirin si ay u furtaan dhulal cusub, cadowgana isaga difaacaan.

Annaguna sidooda oo kale ayaan nahay, jidkooda ayaan qaadeynaa, mar walba waxaa la furtaa dhulal adag iyo dhufeysyo la adkeeyay, habeen iyo maalin, fardaheennu waa kuwo kooreysan oo diyaar ah, seefeheenuna waa kuwo galbaxsan, hadalka inta hartay waxa aad ka ogaan doontaan fariinsidihiina.

Suldaan Suleymaan waxa uu dhintay 7-da bisha Sebtembar sanadkii 1566 miilaadi, isaga oo

go'doomin ku hayay magaalada Siktoar⁽¹⁾ (مدينة سيكتوار). Suldaanka dardarankiisa waxa uu ahaa marka la aasaayo in lala aaso sanduuq, markii uu dhintay oo la rabay in sanduuqa lala aaso, ayey diideen culimadii, waxaa loo sheegay dardaranka Suldaanka in uu yahay.

Culimadii ayaa arrintaas ku wareeray iyaga oo go'aamiyay in la furo sanduuqa, markii la furay sanduuqa, ayaa waxaa lagu dhex arkay wax ay la yaabeen culimada, waxaa lagu arkay fatwooyinka ay siin jireen culimada, Sheekhul Islaam Abuu Sacuud ayaa iska ooyay, isagoo yiri: "Suleymaanoow, adiga naftaada waad furatay, ee innaga cirkee ayaa ina hareyn doonno, dhulkeese ina aqbali doono hadeynu ku qaldano fatwooyinkeenna."

---

1) Waa magaalo ku taalla Gobolka Baranja, ee koonfurta Hungary.

SAFIYA BINTU CABDI MUDHALIB

*"Raali ayaan ku ahay xukunka Alle, Wallaahi waan
sabri doonnaa, waana ajir xisaabsan doona, insha
Allaah."*

- Safiya Binu Cabdi Mudhalib

**

Wax badan ayaan ka sheekeynay raggii geesiyada
ahaa ee diintaan dhiigooda iyo naftooda u huray,
balse hadda waxa aan kaaga sheekeyn doonnaa
haweeney sameysay wax ay sameyn kari waayeen
ragga, haweeney udhiganta kumannaan rag ah,
cadoowga islaamkana jab xooggan gaarsiisay iyada
oo kaligeed ah, Dagaalkii Axaab, kaligeed ayey
ilaalinnaysay hal dhufeys, heer ay gaalada
umaleeyeen in dhufeyska uu ku jiro ciidan fara
badan, geesinimaddeeda awgeed, qofta aynu ka
hadleyno cid kale ma'ahan, waa Suubanaheenna
Muxammad N.N.K.H eedadiis, kana mid ah

marwooyinka Carbeed, waa Safiya Bintu Cabdi Mudhalib.

Waxa ay aheyd marwo aragti dheer, ragguna ay kumannaan jeer ku xisaabtami jireen, waa saxaabiyad geesiyad ah, waana marwadii ugu horreeysay oo nin gaal ah disho iyada oo difaaceyso diinteeda, marwo go'aan adag taas oo dhashay geesigii ugu horreeyay ee seef u siibto Alle dartii. Aabaheed waa Cabdimudhalib, Nabiga N.N.K.H awoowgiis, kana mid ahaa hoggaamiyeyaasha Qureysh, hooyaddeed waa Haalla Bintu Wahab, oo la dhalatay Nabiga hooyadiis, Aamina Bintu Wahab, ninkeedii hore waxa uu ahaa Xaarith Binu Xarbi, oo la dhashay Abuu Sufyaan, oo ahaa hoggaamiye Qureysheed, balse ka dhintay, intaa kadib waxaa guursaday Al-Cawaam Binu Khuweylid, oo la dhashay Khadiija Bintu Khuweylid, oo ah hooyada Mu'miniinta, wiilkeeda waa Subeyr Binu Al-Cawaam, oo ahaa ugargaaraha Suubanaha N.N.K.H. Sharaf intaas ka badan oo ay naftu jeceshahay miyaa jirto?

Ninkeeda Al-Cawaam Binu Khuweylid markii uu ka dhintay waxa uu uga tagay wiilkeeda yar ee Subeyr, waxa ay kusoo barbaarisay qalafsanaan, xoog, geesinimo, iyo dagaal, iyada oo u diri jirtay meel walba oo laga cabsado, haddii ay aragto in uu ka warwareegayo, si daran ayey u garaaci jirtay,

heer mid adeeradiis ka mid ah uu yiri, "Ma sidaana loo garaaca ilmaha? waxa aad u garaaceysaa si naceyb ah, ee uma garaaceysid si hooyanimo ah." Markaas ayey si xanaaq ah ugu jawaabtay iyada oo tiri:

Qofkii yiraahdo waad nacday been ayuu sheegay

Waxa aan u garaacayaa si uu unoqdo qof caqli badan

Ciidankana uu ujabiyo, hantida uu noogu keenno

Markii lasoo saaray Nabiga N.N.K.H isaga oo dadka u digaayo Una bishaareynayo dacwadana ka bilaabayo ehelkiisa ayuu kulmiyay reer Cabdimudhalib raggooda iyo dumarkooda isaga oo yiri: Faaduma Bintu Muxammadeey...!! Safiya Bintu Cabdumudhalibeey...!! Reer Cabdimudhaliboow...!! aniga waxba idinkagama qaban karo Alle xaggiisa Kadibna Waxa uu ku booriyay in ay rumeyaan Alle oo risaaladiisa qaataan.

Safiya waxa ay ku jirtay dadkii ugu horreeyay ee qaata diinta xaq ah, markii uu Alle amray Nabigiisa in uu u hijroodo magaalada Madiina Safiya waxa ay ku jirtay dadkii hijrooday iyaga oo diintooda baxsad la ah.

Safiya inkasta oo ay aheyd lixdan jir, haddana furimaha jihaadka waxa ay ku leedahay xasuuso fara badan oo aysan taariikhda marna iloobi karrin,

maalmahaas ay cajaa'ibta ka dhigtay furimaha dagaalka waxa aan kasoo qaadan doonna laba dhacdo, dagaalkii Uxud iyo dagaalkii Axsaab.

Maalintii Uxud, iyada iyo qaar kamid ah dumarka muslimiinta ayaa u baxay jihaadka iyaga oo biyaha u waday ciidanka mujaahidiinta ah, waraabinaayo midkood ooman, falaaraha u afeynayo, hubka ka halaaba u toosinaayo, howshaas iyada waxaa u dheera, waxa ay kor ka ilaalinaysay dagaalka, taasina layaab malahan, oo furinta dagaalka waxaa taagan wiilka ay eedada u tahay, Muxammad Binu Cabdillaah N.N.K.H, iyo walaalkeed Xamsa iyo wiilkeeda Subeyr.

Safiya iyada oo daawaneyso dagaalka, ayey aragtay halmar ciidankii muslimiinta oo cidleeyay, Suubanaha dhinaciisa, gaaladana ay rabaan in ay dillaan, Safiya markaas ayey iska tuurtay weelkii ay biyaha ku waday, iyada oo fagaaraha dagaalka ugusoo boodday sida libaax dhadig ah oo dhalaankiisa la wareeray, muslimiintii soo jabay mid kamid ah ayey warankiisa ka qaadatay, iyada oo markaas ku furaneysay waddo kuna qeylineysay, "Hoogeyaal...!! Ma waxa aad ka jabteen rasuulkii Alle N.N.K.H?"

Markii uu arkay Suubanah, ayuu ka cabsaday in ay aragto walaalkeed Xamsa oo dagaalka lagu dilay,

gaaladana ay si xun u suurad xumeeyeen, markaas ayuu wiilkeeda Subeyr u diray, Subeyr ayaa ku yiri, "Hooyo laabo...!! Hooyo laabo...!!"

Waxa ay tiri, "Iga leexo, hooyo kuuma ihiyee."

Waxa uu yiri, "Rasuulka Alle ayaa amray in aad laabato."

Waxa ay tiri, "Sabab...!! Waxa aan maqlay in si xun loo dilay walaalkeey, taasina waa mid Alle dartii."

Nabiga N.N.K.H ayaa yiri, "Subeyroow, iska dhaaf."

Markii uu dagaalka joogsaday, ayey Safiya aragtay walaalkeed oo calooshiisa la jeexay, beerkiisana bannaanka la keenay, sankana laga jaray, dhagahana laga gooyay, intaa kadib Alle ayey danbi dhaaf u weydiisay, iyada oo tiri, "Arrintaan waa Alle dartii, raali ayaan ku ahay xukunka Alle, Wallaahi waan sabri doonna waana ajir xisaabsan doonna, insha Allaah."

Dhacdadaas waxa ay aheyd dagaalkii Uxud, Bal aan haddana u imaanno dagaalkii Axsaab.

Nabiga N.N.K.H, caadooyinkiisa waxaa kamid ahaa marka uu go'aansado in uu duullaan qaado, dumarka iyo carruurta waxa uu geyn jiray meel gooni ah si aan loo soo daba-marrin inta uu ka maqan yahay magaalada, Dagaalkii Axsaab,

dumarkii iyo carruurtii, iyo eedadiis Safiya waxa uu isugu geeyay dhufeys aad uga foga magaalada Madiina, xilligaas, ragga muslimiinta ah waxa ay difaac uga jireen godka Axsaab, iyaga oo hor taagnaa Qureysh iyo xulafadeeda, iskana iloobay carruurtii iyo dumarkii.

Xilli habeen mugdi ah, Safiya ayaa waxa ay maqashay qof socdo, dhagta ayey u raaricisay, iyada oo si toos ah ugu fiirsatay, markaa ayey aragtay nin Yuhuudi ah oo usoo socdo dhanka dhufeyska, rabanna in uu jaa-juuso dadka ku jiro dhufeyska. Safiya waxa ay ogaatay in uu jaa-juus u yahay qoomkiisa, rabanna in uu ogaado dhufeyska in ay ku jiraan rag iyo in kale, nafteda ayey ku tiri: "Yuhuudii reer Banii Qureyda Nabiga ayey balanta uga baxeen, Qureysh iyo xulafadeeda ayey uga hiilliyeen muslimiinta, iyaga iyo annaguna inooma dhaxeeyso qof muslim ah oo inaga difaaco, Rasuulka iyo ciidankiisana waxa ay ilaalo ka hayaan furinta, ninkaan haddii uu arrinteenna gudbiyo, Yuhuudda waxa ay qafaalan doonnaan carruurta iyo dumarka, taasna muslimiinta ayey ku noqoneysaa dhibaato."

Intaa kadib, go' ay wadatay ayey madaxa ku duubatay, sidoo kale dhaxda ayey xiratay, bud aad u weyn ayey garabka saaratay iyada oo rabtay in ay ku disho ninkaas yuhuudiga ah, nasiib wanaag,

madaxa ayey uga garaacday budkii ay wadatay ilaa ay nafta ka baxday, intaa kadib, madaxa inta ay ka jartay, ayey saartay meesha ugu sareysa dhufeyska, dadkii la socday ninkaas ee uu jaa-juuska u ahaa ayaa iyagana rabay in ay soo daba-galaan saaxiibkood, balse waxa ay arkeen madaxa saaxiibkood oo meel sare saaran, markaas ayey dhaheen: "Waan ogeyn Muxammad in uusan ka tageyn dumarka iyo carruurta ilaalo la'aan." Waxa ayna isaga noqdeen halkii ay ka yimaadeen.

Safiya Bintu Cabdimudhalib, Alle raali haka noqdo, waxa ay tusaale cad u tahay gabar walba oo Muslimad ah, wiilkeeda ayey u barbaarisay si wacan, walaalkeed Xamsa ayaa shahiiday, si wacan ayey u sabartay, waxa ay soo martay xilliyo adag, balse waxa ay noqotay Marwo geesiyad ah oo caqli badan, kitaabada taariikhda ahna waxaa ku qoran, Safiya Bintu Cabdimudhalib waa gabadhii ugu horreeysay oo Muslimad ah ee nin gaal ah disho.

UMMU CAMAARAH

*"Uma jixin-jixaayo markaan kadib wax walba oo
adduunka igula dhaco."*

- Ummu Camaarah

**

Maalinkii Uxud, si geesinnimo leh ayey uga dagaalameysay furinta, iyada oo difaaceysay Suubanaheenna Muxammad N.N.K.H, Isla dagaalkaas waxaa ku shahiiday wiilkeeda, Gacanteedana waxa ay ku weysay dagaalkii Yamaama, Marwada geesinnimadaas leh cid kale ma'ahan waa Ummu Camaarah (radiyallaahu canhaa).

Hadda waxa aan istaageynaa meeshii uu ka dhacay dagaalkii Uxud, marwada aan taariikhdeeda kaaga sheekeyn rabo waa Nuseybatu Bintu Kacab Al-Maasiniyah, oo loo garan ogyahay Ummu Camaarah, waxa ay u ambabaxday dhankii dagaalka Uxud, iyada oo waday biyihii lagu waraabin lahaa mujaahidiinta, sidoo kale, waxa ay

usoo baxday in ay daaweyso dhaawacyada ciidanka, taasina layaab malahn, oo dagaalka waxaa ku jiray qalbiga oo Suubanaha N.N.K.H ah iyo labadeeda wiil: Xabiib Binu Sayd iyo Cabdullaahi Binu Sayd, iyo intaas oo lagu daray libaaxyada ay diinta Alle walaalaha ku noqdeen oo Nabiga garab taagnaa.

Markii ay dhibaataada dhacday dagaalkii Uxud, Ummu Camaarah waxa ay indhaheeda ku arkeysay guusha muslimiinta oo isku baddeleyso jab xooggan iyo sida uu dagaalka ugu soo xooggeysanayay safka muslimiinta, iyo mujaahidiin badan oo shahaadada qaadanayay, iyo sida ay muslimiinta u cidleyeen Nabiga garabkiisa, iyada oo ay Nabiga u hareen kaliya toban qof, arrintaas oo sababtay in ay gaalada ku qeyliyaan: Muxammad waa la dilay...!! Muxammad waa la dilay...!!

Markaas ayey iska tuurtay weelkii ay wax ku waraabinnaysay una soo dagtay fagaaraha dagaalka, iyada oo aad is leedahay waa gorgor ugaarsi ku jiro, Ummu Camaarah, iyada oo ka sheekeyneysay daqiiqadahaas xamaasada leh, ayey tiri: Waxa aan baxay aroor hore aniga oo u socday Uxud, horrayna waxa aan u qaatay weel aan mujaahidiinta ku waraabiyo marka uu oon qabto. Waxa aan u tagay Nabiga N.N.K.H, markaas awoodda iyo guusha dhanka muslimiinta ayey soo

jirtay, wax yar kadib ayaan arkay muslimiintii oo cidleeyay Nabiga, agtiisana ay kusoo hareen wax ka yar toban qof, markaas ayaan u tagtay aniga iyo ninkeyga iyo wiilkeyga, Nabiga waxa aan ku difaacnay hubkii aan heysanay oo dhan, Nabiga ayaa i arkay aniga oo aan heysan wax gaashaan ah oo aan isku ilaaliyo, haddana waxa uu arkay nin sii cararaayo, markaas ayuu ku yiri: "U tuur gaashaanka qofka dagaalamaayo." waxa aan qaatay gaashaanka, Nabiga ayaan ku ilaalinayay.

Wiilkeeda waxa uu halgan ugu jiray sidii uu Nabiga uga difaaci lahaa gaalada, isaga oo sidaas ah, ayaa waxaa seef ku dhuftay nin gaal ah heer ay gacanta go'i rabtay, markaana dhiig daran ayaa ka yimid, kadibna dhaawicii ayey ka duubtay, iyada oo ku tiri: "Istaag wiilkeyga oo seeftaada ku garaac gaalada." Nabiga ayaa fiiriyay, markaas ayuu ku yiri: "Yaa awoodi karo waxa aad awooday Ummu Camaarah."

Intaa kadib waxaa yimid ninkii wiilkeeda dhaawacay, Nabiga ayaa ku yiri: "Waa kan ninkii wiilkaaga dhaawacay." Markaas ayey si dagdag ah ugu booday, seef ayey lugta uga dhuftay, markii uu dhulka ku dhacay, ayey sidii ay u garaaceysay dishay, Nabiga ayaa isaga oo dhoolacadeynayo ku yiri: "Waad ka cad goosatay Ummu Camaarah, waxa mahad leh Allihii kaaga guuleeyay. Aargoosigaadana waxa aan ka arkaa indhahaaga."

Ummu Camaarah wiilasheeda kama aysan yareyn xagga geesinnimada iyo naf-hurnimada, wiilkeeda Cabdullaahi oo ka sheekeynayo ayaa yiri: "Maalinkii Uxud, Nabiga N.N.K.H ayaan u raacnay dagaalka, markii ay ka tageen dadkii, ayaa aniga iyo hooyaday usoo dhawaanay Nabiga N.N.K.H, innaga oo difaaceynay, Nabiga N.N.K.H ayaa isaga oo meelaha fiirinaayo, waxa uu arkay dhaawac Ummu Camaarah qoorta uga yaalay oo dhiigayo. Markaas ayuu igu yiri: 'Hooyadaa...!! Hooyadaa...!!'"

Hooyadeey ayaa markaasi fiirisay Nabiga, waxa ayna ku tiri: "Noogu duceey in aan jannada saaxiib kugula noqonno, Rasuulkii Alloow." Markaas ayuu Nabiga ugu duceeyay, hooyadeey ayaa markaas tiri: "Uma jixin-jixaayo markaan kadib wax walba oo adduunka igula dhaco."

MAALINKII YAMAAMA:

Qisadeeda waxa ay ku bilaabaneysaa sidaan: Nabiga N.N.K.H ayaa farriin u diray Musaylama, ninkii sheegtay Nabinnimada, farriintaas waxa uu Suubanaha ugu dhiibay wiil ay dhashay Ummu Camaarah, oo ah Xabiib Binu Sayd, Musaylama ayaa qiyaanay Xabiib, si xun ayuu u dilay, xubin xubin ayuu u jarjaray isaga oo leh: "Ma qireysaa in aan

ahay Rasuulka Alle?" Xabiib Binu Sayd isagana uu leeyahay: "Ma maqlo waxa aad sheegeyso."

Ummu Camaarah markii loo sheegay dhimashada wiilkeeda, ayey tiri: "Mawqifkaan oo kale ayaan u diyaariyay, Alle ayaan uga ajir xisaabsanayaa."

Xilligii Abuubakar uu khaliifka ahaa, ayaa la iclaamiyay jihaad ka dhan ninka sheegtay Nabinnimada, oo ah Musaylama, Ciidankii markaas baxayay waxaa kamid ah Ummu Camaarah iyo wiilkeeda geesiga ah, Cabdullaahi Binu Sayd, markii uu bilaawday dagaalka, Musaylamah dilkiisa waxaa rabay Muslimiin badan, haba ugu horreeyso Ummu Camaarah oo rabtay in ay wiilkeeda uga aargudo.

Laakiin Ummu Camaarah jaanis uma aysan helin dilkiisa, maadama gacanteeda la jaray, Si kastaba, Waxshe Binu Xarbi iyo Abuu Dujjaana ayaa seef iyo waran nafta uga qaaday dajjaalkaas.

Ummu Camaarah waxa ay dib ugu laabatay magaalada Madiina iyada oo hal gacan la', rabina ka ajir xisaabsaneyso, Alle haka raali noqdo, waxa ay tusaale u tahay dumarka qiimaha badan ee muslimiinta ah.

RAMLA BINTU ABII SUFYAAN

"Rasuulka Alle N.N.K.H ayaa iga dalbaday in aan ku mehriyo Ummu Xabiiba, Ramla Bintu Abii Sufyaan, anigana dalabkiisa waan ka aqbalay, waxa aan meher uga dhigay aniga oo isaga wakiil ka ah 400 oo diinaar oo dahab ah."

- Boqor Najaashi

**

Waa gabar uu dhalay Abuu Sufyaan Binu Xarbi, oo kamid ahaa hoggaamiyeyaasha Qureysh, waligiis kuma uusan fikirin in uu jiro qof ka hor imaan kara amarkiisa, sababtoo ah waxa uu ahaa hoggaamiye Qureysheed oo amarkiisa la qaato, laakiin arrintaas waxaa been ka dhigtay gabadhiisa Ramla markii ay rumeysay Nabiga Suuban N.N.K.H, kuna kufrisay sanamyadii uu caabudi jiray Abuu Sufyaan, Ramla iyo ninkeeda, Cubeydillaahi Binu Jaxshi, waxa ay qateen diinta Nabi Muxammad N.N.K.H.

Abuu Sufyaan isaga oo isticmaalaya awooddiisa, ayuu isku dayay in uu gabadhiisa iyo ninkeeda kusoo celiyo diinta aabayaashiis ee sanamyada la caabudi jiray, balse kuma uusan guuleysan, sababtoo ah iimaanka xooggan ee Ramla iyo ninkeeda ayaa ka awood badnaa wax walba oo uu wato Abuu Sufyaan.

Abuu Sufyaan waxaa wehel u noqday walwal iyo murugo, maadama gabadhiisa ay rumeysay Nabi Muxammad N.N.K.H, waxa uu noqday mid aan aqoon waji uu ku hor tago Qureysh, maadaama ay gabadhiisa iska diiday gaalnimadii uu la rabay, ayna ka raacday Nabiga N.N.K.H, Qureysh markii ay ogaatay in Abuu Sufyaan uu u careysan yahay Ramla iyo ninkeeda, ayey ku dhiirratay in ay ku ciriiriyaan nolosha, ilaa ay Ramla iyo ninkeeda u dulqaadan waayeen dhibaataada Qureysh.

Nabiga N.N.K.H markii uu muslimiinta u fasaxay in ay u hijroodaan dhulka Xabasha, Ramla, gabadheeda yar ee Xabiiba, iyo ninkeeda Cubeydillaah waxa ay ahaayeen dadkii ugu horreeyay ee hijrooday, iyaga oo diintooda baxsad la ahaa, balse, Abuu Sufyaan iyo dadkiisa ayaa waxa ay go'aansadeen in muslimiintaas hijrooday aysan marna ka baxsan oo aysan dhadhamin macaanka dhulka Xabashida.

Boqorkii Xabashida oo la oran jiray Boqor Najaashi ayey u direen farriin, iyaga oo ka dalbanaya in gacanta loo soo galiyo muslimiintaas wadankiisa u soo hijrooday, safiiraddii farriinta waday ayaa waxa ay isku dayeen in ay Najaashi ku diraan muslimiinta, iyaga oo kasoo maray dhinaca Nabi Ciise iyo hooyadiis, maadaama uu isaga ahaa masiixi, Najaashi ayaa weydiiyay muslimiinta xaqiiqda diintooda iyo waxa ay ka aaminsan yihiin Ciise iyo hooyadiis, sidoo kale, waxa uu ka dalbaday in ay ku akhriyaan qaar kamid ah Qur'aanka lagusoo dajiyay Nabi Muxammad N.N.K.H.

Markii ay muslimiinta usheegeen xaqiiqda diintooda kuna aqriyeen aayado Qur'aan ah, ayuu iska ooyay Najaashi, isaga oo yiri: 'Wallaahi, midkaan lagusoo dajiyay Nabigiina Muxammad, waa isla midkii uu la yimid Ciise, waxa ay kasoo wada baxayaan hal meel.' Intaa kadib, islaamka ayuu qaatay, Nabigana waa uu rumeeyay, isaga oo sidoo kale shaaciyay in uu ilaalin doono qof walba oo muslim ah oo usoo hijrooda dhulkiisa, inkasta oo aysan islaamin hoggaamiyeyaashii kale ee dowladdiisa.

Ramla waxa ay u maleysay markaas in waqtigii dhibka iyo rafaadka uu soo dhammaaday, maadaama ay tageen dhul nabad ah, iyada oo aan ogeyn waxa qadarku uu u qarrinayo, Alle swt ayaa

doonay in uu imtixaamo Ramla imtixaan adag, imtixaankaas kadib, waxaa loo diyaariyay guul iyo farxad aysan waligeed arkin.

Habeen habeenada kamid ah, ayaa waxa ay ku riyooytay riyo xun, riyadaas fashirkeeda inta aysan helin, waxaa diinta Islaamka ka laabtay ninkeeda Cubeydillaah oo noqday Masiixi, iyadana waxa uu kala dooran siiyay laba arrin oo kala daran.

- In uu furo
- ama in ay noqoto Masiixiyad

Ramla nafteeda ayaa usoo bandhigtay saddex khiyaar oo kala ah:

- In ay qaadata diinta ninkeeda, sidaasna ay ku noqoto masiixiyad, diinta Islaamkana ay uga baxdo, markaana ay adduun iyo aakhiroba ku khasaarto, taasina ma'ahan, mid dhaceyso.
- In ay u laabato guriga aabaheed, oo asagana markaas ku taagnaa gaalnimadiisa, agtiisana ay ku noolaato iyada oo dulleysan.
- In ay iska joogto dhulka Xabashida, iyada oo kaligeed.

Ramla, Alle iyo Rasuulkiisa ayey wax walba ka dooratay, waxa ay go'aansatay in ay joogto dhulka Xabashida, iyada oo kaligeed ah.

Ramla Bintu Abii Sufyaan markii ay dhammeystay cidada furriinka, waxaa albaabka usoo garaacay farxaddii ay ka sugeysay rabigeed, waxaa u timid farxad aysan ballan hore la laheyn, Albaabka ayaa waxaa usoo garaacday adeegtada khaaska ah ee Boqor Najaashi, si degan ayey u salaantay iyada oo ka dalbatay in ay gudaha soo gasho, waxa ay ku tiri: "Boqorka ayaa kusoo salaamayo waxa uuna leeyahay, 'Rasuulka Alle N.N.K.H ayaa kusoo doontay, waxa uu isoo diray farriin uu iiga codsaday in aan adiga kugu mehriyo, adiguna wakiilo qofka aad rabto."

Ramla waxa ay ku dhawaatay in ay la duusho, farxad markaas ayey adeegtadii abaalmarin ahaan usiisay waxyaabihii ay isku qurxin jirtay, iyada oo ku tiri: "Waxa aan wakiishay Khaalid Binu Saciid Binu Caas, isaga ayaa dadka iigu dhaw."

Qasriga Najaashi ee quruxda badnaa, wax walba oo qurxoonna lagu qurxiyay, ayaa lagu mehriyay Ramla, waxaa meherkeeda kasoo qeyb galay saxaabadii joogtay dhulka Xabasha, haba ugu horreeyaan Jacfar Binu Abii Daalib, Khaalid Binu Saciid Binu Caas, iyo Cabdullaahi Binu Xudaafa. Waxaa khudbad kooban jeediyay Najaashi, isaga oo yiri: "Rasuulka Alle N.N.K.H ayaa iga dalbaday in aan ku mehriyo Ummu Xabiiba, Ramla Bintu Abii Sufyaan, anigana dalabkiisa waan ka aqbalay, waxa

aana meher uga dhigay aniga oo isaga wakiil ka ah 400 oo diinaar oo dahab ah." Markaana dahabkii ayuu gacanta ka saaray Khaalid Binu Saciid.

Markii uu dhammaaday meherkii, dadkii ayaa isku dayay in ay baxaan, balse Najaashi ayaa ku yiri: 'Fadhiista, Anbiyadu marka ay guursadaan, dadka ayey quudiyaan.'

Ramla markii loo geeyay meherkeeda, ayey qeyb u dirtay adeegtadii Boqorka oo markii hore ugu bishaareysay farxaddaan, balse waxyar kadib waxaa timid adeegtadii iyada oo u soo celisay wixii ay ka qaadatay oo dhan, waxa ayna tiri: 'Boqorka ayaa amray in aan waxba lagaa qaadan, dumarkana waxa uu amray in ay kuu keennaan wax walba oo carfaayo.'

Adeegtaddii ayaa markii ay u keentay waxyaabihii carfaayay, ayey ku tiri: 'Dan ayaan kaa leeyahay...'

Ramla ayaa tiri: 'Maxaa waaye...' Adeegtadii waxa ay tiri: 'Waan islaamay diinta Nabi Muxammadna waan raacay ee Nabiga iga gaarsii salaam, una sheeg in aan rumeeyay Alle iyo rasuulkiisa, hana iloobin.'

Ramla markii ay u tagtay Nabiga N.N.K.H una sheegtay sida uu ku dhacay meherkeeda, ayey usheegtay Qisada Adeegtadii iyo in ay soo

salaameysay, Nabiga Suuban N.N.K.H aad ayuu ugu farxay, salaantana waa uu ka qaday."

ASMAA BINTU ABII BAKAR SIDIIQ

*"Ma arkin laba dumar ah wax ka deeqsinnimo badan
Habaryartey Caa'isha iyo hooyadeey Asmaa."*

- Cabdullaahi Binu Subeyr

**

Waa Saxaabiyad sharaf walba kulansatay.
Aabaheed waa saxaabi, awoowgeed waa saxaabi,
walaasheed waa saxaabiyad, ninkeeda waa saxaabi,
wiilkeedana waa saxaabi.

Aabaheed waa Abuu Bakar rc, awoowgeed waa
Abuu Quxaafa, Abu Bakar aabihiis, walaasheed waa
Caa'isha, oo ah hooyada Mu'iniinta, ninkeeda waa
Subeyr Binu Al-Cawwam, wiilkeedana waa
Cabdullaahi Binu Subeyr, balse waxaa Sharaf ugu
filan in la yiraahdo gabadha uu dhalay Abu Bakar.

Waxa ay ka mid ahayd dadkii xilli hore soo galay
islaamnimada, kaliya waxaa ka horeeyay 17 qof,
waxaa guursaday Subeyr Binu Al-Cawwam, oo

markaas ahaa wiil dhallinyaro faqiir ah, aan heysan wax hanti ah, kaliyana haystay faras uu iibsaday, waxa ay u noqotay xaas wanaagsan, faraskana way u dhaqaaleyn jirtay, waxa ay u noqotay garab heer uu noqday saxaabada kuwooda ugu hodansan.

Markii ay muslimiinta u hijroonayeen Madiina iyaga oo diintooda baxsad la ah, Asmaa waxa ay ahayd xaamilo, hase yeeshee uma diidin arrintaas in ay hijrooto oo ay u dulqaadato dhibaata safarka, markii ay tageen Qubaa, ayey dhashay wiilkeeda Cabdullaahi Binu Subeyr, oo noqday cunugii ugu horeeyay ee u dhashay muhaajiriinta usoo hijrooday Madiina, Nabiga N.N.K.H ayey dhabta u saartay, markaana candhuuftiisa ayuu afka u mariyay, isaga oo u duceeyay, Wiilkaas calooshiisa wixii ugu horreeyay ee galay waxa ay aheyd candhuufta Suubanaha N.N.K.H.

Asmaa waxa u kulantay tilmaamaha kheyarka, wanaagga, iyo caqli-badnaanta, Deeqsinimada ayaa u ahayd tilmaan, wiilkeeda Cabdullaahi, oo ka sheekeynaya, ayaa yiri: 'Ma arkin laba dumar ah wax ka deeqsinimo badan Habaryarteey Caa'isha iyo hooyadeey Asmaa, laakiin deeqsinimadooda waxa ay ku kala duwaneyd, Habaryarteey wax ayey isku dari jirtay, markaas ayey u qeybin jirtay dadka u baahan, balse hooyadeey waxba ma keydsan jirin.

Caqli-badnaanteeda waxaa cadeyn kuugu filan, Aabaheed Abuu Bakar, markii uu hijrada usoo raacay Nabiga, waxa uu horay usoo qaatay hantidiisa oo dhan, ciyaalkiisa waxba ugama uusan soo tagin. Abuu Quxaafa, oo ahaa aabihiis, markaasna aan qaadan diinta islaamka, ayaa waxa uu ogaaday hijrada wiilkiisa kadibna Waxa uu u yimid Asmaa, isaga oo rabay in uu ogaado hanti in uu uga tagay iyo in kale, laakiin Asmaa ayaa u sheegtay in aabaheed uu uga tagay hanti badan, iyada oo aruurisay dhagaxaan yaryar, waxa ay saartay meel ay lacagta dhigan jireen, korkana waxa ay ka saartay dhar, intaa kadib, ayey gacanta awoowgeed saartay maadaama uu indhoole ahaa, waxa ayna ku tiri: 'Arag, waxa uu inooga tagay hanti badan.' Awoowgeed, oo ahaa indhoole, waxa uu yiri: 'Waa arrin wanaagsan.' sidaas waxa ay u sameysay awoowgeed, si ay qalbiga ugu dajiso, mana aysan jeclayn in ay qabato gacanta nin gaal ah, xitaa haddii uu awoowgeed yahay.

Alle haka raali noqdo Asmaa Binru Abii Bakar rc.

GUNAANAD

Waxa aan kaaga mahadcelinayaa akhrintaada qiimaha badan iyo sida aad waqtigaaga ugu bixisay akhrinta buuggan yar ee aan haddiyada kaaga dhigay, waxa aan rajeynayaa in aad wax uun ka faa'iidsatay.

Alle fadligiis, buuggan waxa aan bilaabay qoriddiisa 20-ka Maarso 2021, anigoo dhameeyay 13-ka Maarso 2022.

Waxaa laga yaabaa intii aan buuggan qorayay in aan meelaha qaar qalad sameeyay, Sidaas darted, waxa aan kaa codsanayaa haddii aad ku aragto qalad, in aad sida ugu fudud ii lasoo xiriiriso si aan u saxo

Baraheyga Bulshada

   Muhammad Bin Farah

  252 615243549

Mahadsanid!

[illegible]

[240]

Wixii talo iyo tusaale ama faallo ah kusoo hagaaji:

Email: Binfarah12@gmail.com

Whatsapp: +252 615243549 ama +252682115354

Kusoo biir bogga aynu ku leenahay Facebook ee **Bayaan
Books**

QEYBTA 1AAD

* * *

Taariikhdu waa dhaxal bulsho oo ka turjumaya wixii ummadi soo martay, guulihii ay gaartay, iyo casharradii laga bartay waayihii tagay, waa muraayadda uu qofku noloshiisa ka fiiriyo, si uu u garto halka uu ka yimid, halka uu joogo, iyo halka uu u socdo, Taariikhdu ma aha oo kaliya uruurinta dhacdooyinka waaweyn, balse waa macallin aan marnaba ka daalin in uu jiil walba baro xikmado qiimo leh si ay wax uga gartaan khaladaadkii hore iyo guulihii la gaaray, Taariikhda Islaamka waa tiir muhiim ah oo laga dhex arki karo halgankii ay muslimiintu u galeen faafinta iftiinka islaamka, waa xusuus muujinaysa sida Islaamku uga soo gudbay dhibaatooyin iyo caqabado xooggan oo lamid ah kuwa ina heysta maanta, uguna dhex iftiimay mugdiga jahliga iyo dulmiga ee ka jiray caalamka, isaga oo bulshada ku hoggaamiyay nidaam ku saleysan xaqsoor iyo midnimo.

QORAA
MUXAMMAD CABDI FAARAX